

શ્રી રા. વા. બી.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૨૫૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ધાધરાવાળી

વિષય ૬૪૪૪:૩

ધાં ધં રા વાળી

અને

બીજી વાતો.

અનુવાદક:

મધુકર.

મુદ્રક અને પ્રકાશક -

હરિલાલ વલ્લભદાસ.

હરિ-હર પ્રેસ, બજારગેટ, મુંબઈ

આવૃત્તિ ૧ લી

પ્રત ૫૦૦.

૧૯૨૮.

કિંમત રૂ. ૧-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ગ્રંથપીઠ સંગ્રહ
૧૪૨૫૦
અનુક્રમ.

વારતા	૧	ધાધરાવાળી	૧
„	૨	સરલાની નસી	૧૦૫
„	૩	મોતીનો દાર	૧૧૧
„	૪	દુધવાળી	૧૨૦
„	૫	બલકળા ભરથાર	૧૨૬
„	૬	ટાઇપીન્ટ ગત્ર	૧૩૩

પ્રકરણ ૧ લું.

નથુભાઈ મુંબઈ જાય છે.

જો તમે રાતે દશ વાગે સુઈ જાઓ અને સહવારે છ વાગે ઉઠો તો રોજના આઠ કલાક ઉંઘમાં જાય. એ હિસાબે જો તમે સાઠ વરસ જીવો તો વીસ વરસ તો ઉંઘમાંજ ચાલ્યા જ્યાં વખતની આ જોવી તેવી ખરબાદી છે ? તમે કહેશો કે દિવસના થાક પછી ઉંઘની જરૂર છે. વાત ખરી; પણ બહુ ઉંઘવાથી માણસ આળસુ, એદી અને જાડો થઈ જાય. એટલા માટેજ સીકંદર, નેપોલિયન અને ગાંધી જેવા મહા પુરૂષો વધુ ઉંઘતા નથી. જરા જોકું લીધું ન-લીધું કે પાછા જાગતાને જાગતા.

નથુભાઈ ટેકચાંદે જો આવી ટેવ પાડી હોત તો તેને બહુ શીકર કરવી પડત નહિ. પણ જો કમજબતને અધોરીની પેઠે ઉંઘવાની ટેવ હતી અને તેથી રોજ તેની મીસીસ ઉરફે સૌ. અમથીઆખ તેને પાણીથી પાતળો કરી નાખતી.

તમને તે કાંઈ શરમ છે ? આવા મોટા ગધેડા થયા છે; છતાં સહવારે, બપોરે ને રાતે અધોરીની પેઠે ઘોર ઘોર કર્યા કરે છે ? એવું જાણુની હોત તો હું તમારી સાથે દરગીઝ પરજીત નહિ.” અમથી વારંવાર નથુભાઈ પર આવી રીતે ખરાડતી.

“ તારી વાત ખરી છે.” નથુભાઈ અજવાળી બોલ્યો: “ હું ડોક્ટરને પૂછી જોઈશ.”

તે ઉંધ ઝોછી કરવાની દવા ડાક્ટર પાસે ગયો ત્યારે દવા આપવાને બદલે સીગરેટ સળગાવીને ડાક્ટરે કહ્યું: “તમે સીગરેટ પીઓ છો?”

“હા. રોજના પચીસથી ત્રીસ પીઉં છું. ને છેલ્લી સીગરેટનું થુંથું કું ઉધો જાઉં ત્યારેજ મારા હાથમાંથી પડી જાય છે.” નથુએ જવાબ આપ્યો.

“અફસોસ! ઉંધ ઝોછી કરવા માટે કું તમને સીગરેટ પીવાની સલાહ આપવાનો હતો. વાર, તમે સુંઘણી સુંઘો છો!” ડાક્ટરે કહ્યું.

“હા.....ખંખાતીની દુકાનની ખાસ સુગંધીદાર સુંઘણી સુંઘું છું સાહેબ! પેલી ખંખાખાના પર દુકાન છે ને?.....”

“અફસોસ! મારો બીજો ઉપાય પણ નકામો ગયો. જુઓ, મી. નથુભાઈ! તમારે ઉંધ ઉડાવવા માટે ખુબ મોજ મજાદ અને રંગ રાગ ઉડાવવા જોઈએ. તમે કદિ સુંઘ્ય ગયા છો?”

“હા. કું કુંવારો હતો ત્યારે સુંઘ્ય ગયો હતો. આહ! તે વખતની મઝાની શી વાત કરું? ડાક્ટર!”

“તો જાઓ, પાછા સુંઘ્ય જાઓ! મોજ મજાદ કરો. રંગ રાગ ઉડાવો અટલે તમારી ઉંધ ઉડી જશે, પણ જોજો! હાથની ધરતીને સાથે ના લઇ જતા હો; નહિ તો મઝાને બદલે કમ થઇ જશે.”

નથુભાઈની દયાનત અમથીને સાથે ભાઈ જવાની હતીજ નહિ. તેણે ઘેર જઈ મિસીસને ડોક્ટરની સલાહથી માહિતગાર કરી. અને મુંબઈ જવાની તૈયારી કરવા માંડી. ડોક્ટરની સલાહ મુજબ નથુભાઈ મુંબઈ જતાં હોવાથી અમથીએ કંઈ વાંધો લીધો નહિ.

“જાઓ, ઉંધ ઉડી જાય પછીજ પાછા આવજો.” તેણે બહાલાને વિદાય કરતી વખતે કહ્યું. કોઈની આંખમાં આંસુ ન આવ્યાં. નથુભાઈ હસતા હસતા ટાંગામાં બેસી સ્ટેશન પર ગયા અને મોહમમી મુંબાપુરીની મુલ્ય પત્રિકા ખરીદી ત્રેનમાં બેઠા.

મકરણુ ૨ જી.

મુંબઈની મઝા.

નથુભાઈ મુંબઈ આવ્યો. હાલમાં તેનું વય ચાલીસેક વર્ષનું હતું. યુવાનીમાં—વીશેક વર્ષની વાત પર તે મુંબઈ આવી ગયો હતો. પણ ત્યારના અને હાલના મુંબઈમાં આસમાન જમીનનો ફેર હતો. નથુભાઈએ અગાઉ ઠેક ઠેકાણે ઠોકા મરડી ગલીઓ અને સેતરી ટોળીના બદમાસો જોયા હતા. ગ્રાંટરોડના સ્ટેશન પર ઉતરતાની સાથે મોટર અને વિક્ટોરીઆની ધમાલ જોઈને તે છક થઈ ગયો. વિજ્ઞાનિક રોશનીએ તેની આંખો આંછ નાખી. હેલ્કરીને માથે બેગ ચઢાવી સ્ટેશનની બહાર નીકળતાંજ એક ટેક્સીવાળાએ ધ્રુમ મારી.

“શેઠ! ટેક્સી!

“ગીરગામ! શું લેશે?” ટેક્સીવાલાએ આંખ ફાડી. મોટર જોઈને થેસા આપી દેવાની નવી શોધની નથુભાઈને ખબર નહોતી.

“શેઠ! મોટરમેં જો હોયગા સો દેના!”

“મોટર! મોટર જોડે શું?”

ટેક્સીવાળો બલો માણસ હતો. તેણે મોટર વિષે નથુભાઈને સમજણ પાડી અને નથુભાઈની અજ્ઞાનતાનો પાર રહ્યો નહિ. મોટરમાંજ સહેલ કરવાના હેતુથી તે ટેક્સીમાં જોડવાયો. ગીરગામ પર ટેક્સી આવી પહોંચી. ક્યાં ઉતરવું તેનો તેણે નિર્ણય કર્યો નહોતો. આંખુઆંખુની વીજળીક રોશની, ચોપાટી સહેલ કરવા જતા સહેલાણીઓ અને નખ-

રાણી નાઝનીનેને જોવામાં ને યુલતાન થઇ ગયો હતો એવામાં તેની નજર “કોરોનેશન હિંદુ હોટલ” નામના પાટીઆ પર પડી. તેણે કાર ઉભી રખાવી. પૈસા ચુકવ્યા અને રાજેશ્રી હોટલમાં જઈ ઠરીઠામ થયા. મુસાફરીનો થાક લાગેલો હોવાથી તે રાતના તો વાણુ કરીને તે સુઇ જ ગયો. રાતના તેને જાતજાતના રમ્ય સ્વપ્ન આવવા લાગ્યાં. મુંબઈ આવ્યો છું તો હવે જીવન સાથે જીવ કરીને જવું એવો તેને વિચાર હતો. તે ગામ હતો ત્યારેજ કોઈ લહેરી લઈ ગાએ તેને મુરમંત્ર બધાવ્યો હતો કે હાલમાં મુંબઈમાં રંગીલી રસીલીઓના બજારમાં ખુબ તેજ આવી છે અને એ પરીબ્રહ્મીઓ રાત દિવસ કોઈ ખુબસુરત યુવાનની શોધમાંજ રખડ્યા કરે છે. નથુભાઈ શરીરે જડો હતો, તેનું નાક મ્હોં બેડોળ લાગે તેવું મોટું હતું, એક જડા અને બીડી પીવાથી ઠાળા પડી ગયા હતા, પેટની ફાંદ વધી મછ હતી, માથા પર સપાટ મેઢાનની વચ્ચે હિંદુત્વની ધ્વજા જેવી ચોટલી ફરફર ઉડતી હતી; છતાં તે પોતાની જાતને કામદેવના અવતાર જેવી માનતો હતો. તેના જેવો રૂપાળો નર બ્રહ્માએ બીજે કોઈ ધડયો હતો તે વિષે તેને અંબીર શક હતો. તેની ખાત્રી હતી કે તે મુંબઈમાં પગ મુકશે કે તરતજ મહામસ્ત માનુનીઓ તેના પ્રેમને લહાવો આપવા માટે પડાપડી કરશે અને નથુભાઈ સોળસો ગોપીઓમાં કઢાનની પેઠે શૈવન વસંતની લહેજત આપી જીવન સફળ કરી નાખશે.

બીજે દિને દાતખુ કરતાંજ તેની નજર સામેના મકાનની બારીએ ઉભેલી એક અદાર વર્ષની રૂપસુંદરી પર પડી.

“અહા !” નયુભાષ વિચાર કરવા લાગ્યા: “શું રૂપ ? શું જોખન ? શું કાળી મારકણી આંખો ? કેવા ભરાઈ પીન પયોધર ?... અહા ! એ હસી—મને જોઈનેજ હસી—ઓહ ! મારું જીવન ચાક ચાક ચંદ્ર બન્યું છે. એ હંસગમની, કમળવદની, મૃગવદની...” નયુભાષ કવિ થવા લાગ્યો. તેની કાગળી ચસકવાની શરૂઆત ચંદ્ર હતી એવામાં સામે બિભેલી મુવતીએ આવવા સામે ઉભી પોતાનો લાંબો ચોટલો છોડી નાખ્યો. તેના કાળા ભરૂંબર જેવા વાળ કમ્મરની નીચે લટકતા હતા. વાળના મુઝાઓને રમતીયાળ હાથે વાંસા પર પછાડી તે વાળ ઓળવા લાગી. તેના અંમનો દરેક મરોડ નયુભાષને પાગલ બનાવતો હતો. વાળ ઓળતી વખતે શાળુનો છેડો ઉરજ પરથી ખસી જતાં તેના કનક કળશ સમા હૃદયોંથીજ સ્પષ્ટ જણાવા લાગ્યા. નયુભાષની આંખોને ચરમા આવ્યા નહોતા. પણ જો ચરમા પણ આવ્યા હોત તો આવી જોખનવતીનું સૈન્દર્ય નીહાળવા માટે તે દુરથીન ખરીદવાને પણ આનાકાની કરત નહિ.

મારે મને તે રીતે એને મેળવવી—એ મારીજ ચસે. અહા ! મારા તરફ જોઈને કેવી હસે છે ! એ મારા પર મોહી પડી છે ! શાખાશ બચ્યા નયુભાષ ! તને બોલો કામદેવ કહે છે તેમાં કંઈ ખોટું નથી—” તે પોતાના મનમાં રેતીના કિલ્લા બાંધવા મંડ્યો અને આ નખરાળીને કેમ મેળવવી તેની મુક્તિ શોધવા લાગ્યો.

નયુભાષનું મગજ હવે જ્યારા શોધક જેવું કામ કરવા લાગ્યું. તે પેલી રમણીના ઘરમાં બોંયતણીએ આવેલા હોટલમાં રહી પીવા

જવા બાગ્યો અને ત્યાં જો ચાર નોકરોને ચવલી પાવલીની દક્ષિણા આપી તેણે એ મધુરી મેનાની માહિતિ મેળવવા માંડી. તેને ખબર પડી કે એ સુંદર કામ કરે છે અને સાથે સાથે...જરા શોખીન પણ છે.

નથુભાઈ તરતજ દાદર ચઢવા બાગ્યો. “હું” એને જો ચાર રૂમાલ ગુંથવા આપીશ-એક જો ખમીશ સીવડાવવાનું પ્લાનું કાઢીશ...અને પછી !...” તે મનમાં જ હત્યો. બીજો માણે જઈ તે એક રૂમ આગળ ગયો. રૂમના બારણાં ખુલ્લાં જ હતા અને એક ઝુલાયમ સોફા પર મેનકા—પેલી રંગીલી ઇરબન આરામથી બેઠી હતી.

નથુભાઈ બોધા જેવો બારણા આગળ જ ઉભો રહ્યો.

“આવો...” મધુર અવાજ આવ્યો નથુભાઈને સદેહે સ્વર્ગે જવા જેવો આનંદ થયો. તે પાછડી સંભાળતો સંભાળતો અંદર ગયો.

“ત-ત-મે ખમીશ સારા સીવો છો એમ મેં સાંભળ્યું છે ?” મેનકાની સામે એક ખુરશી પર બેસી નથુભાઈ એ વાત શરૂ કરી. મેનકાના બારડામાં ફરતીચર વધારે નહોતું પણ જો હતું તે સુંદર રીતે જાડવેલું હતું. એક ખુણામાં નાનકડું રમકડા જેવું કપાટ ચકચકી રહ્યું હતું. ટેબલ ખુરશી રૂમના મધ્ય ભાગમાં હતા અને બીજો છેડે એક સુંદર પલંગ પડ્યો હતો. પલંગ પર ચેત ચંદની જેવી ચાદર ખીંચાવી હતી અને ચાદર તથા મચ્છરદાની પર એક પણ ડાહ જણાતો નહોતો. નથુભાઈની નજર એક પળે એ પલંગ પર અને બીજી પળે મેનકાના મદમાતા શરીર પર ફર્યા કરતી હતી. મેનકા તેની વ્યવસ્થા જોઈ જરા હતી.

“હું પુરવોના ખમીશ સીવતી નથી,” લેણે જવાબ આપ્યો.
“તો એક જાકીટ સીવી આપો—”

“નહિ. મને જાકીટ સીવતા નથી આવડતા. હું તો ફક્તનેઅલ લેડીઝ માટે રમાલ ગુંથી આપું છું—”

“હા. હા. રમાલજ ગુંથી આપો.” નક્કુ બરાબર બોલો થયો.

મેનકા ખડખડ હસી પડી. તેના મોતી જેવા દાંતની ખુબસુરતી જોવાની તક મળવા છતાં નથુભાઈ જરા બોઠો પડી ગયો.

“તમને બહુ રમુજ ઉપજી લાગે છે.”

“હાજી.”

“શાથી?”

“તમને જોઈનેરતો!” મેનકાએ સ્પષ્ટ જવાબ આપ્યો. શું મને જોઈને તમને હસવું આવે છે?”

“હા.

“કારણ?”

“કારણ કે મને સીવવાનું કામ આપવાનું તમારું બદાનું તદ્દન ખોટું અને વિચિત્ર છે.” મેનકાએ ખુલ્લા દીલે પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો.

“તમે જખરાં ચિકિત્સક લાગો છો!” નથુભાઈ તેની નીપુણતા જોઈ ઔર ખુશ થયો.

“અમારે જોઈ જોઈને ડગલા બરવા પડે છે, સાહેબ! અને તમે પણ ક્યાં કમતી નિરિક્ષક છો! તમે તમારા હોટલની પારીમાંથી મને ટીકવા કરતા હતા!”

“આહ! તમે મને ટીકતો જોયો હતો એમ!” નથુ જરા અંખવાણો પડ્યો.

“હા. એકવાર તમને જોઈને મને એવી રમુજ ઉપજી હતી કે તમને ચાળા પાડવાનું મને મન થયું હતું. તમારી કલમ કરેલી ટાલ અને તેની વચ્ચે ઉડતી એટલી? હા. હા. હા!” મેનકા ટીખણીની પેટે હસવા લાગી: “જોશો તમે મને મળવા શ્યા માટે આવ્યા છો?”

“કા-કા-કારણ કે તમે ઘણા રનેહાળ અને સુંદર છો અને હું તમારો મિત્ર થવા માગું છું.”

શ્યામાશ! તમે ખુદ્દા દીલથી વાત કરો છો તે મને પસંદ છે. હું પણ તમારી સાથે ખુદ્દા દીલથીજ વાત કરીશ. તમે મને રાખવા માગો છો શેઠ?”

“મેનકા! મેં એવું કહ્યું નથી.”

“નહિ. પણ તમે મને તમારી રખાત બનાવવાનો વિચાર કરો છો. બધા મરદો એમજ માને છે કે એક સ્ત્રી મરદો જે કહે તે બધું બ્રહ્માના અક્ષર જેવું સાચું માની લે છે અને તેઓ કહે તેમ વર્તે છે. પણ હું તમને એતવણી આપુ છું કે તમે મારે માટે કંઈ

પણ આશા રાખીને તમારા વખતની બરબાદી કરો છો.” મેનકા નથુ તરફ સ્થિર આંખો રાખી બોલી.

“તમારા સહવાસમાં જે વખત જાય તેની મને દરકાર નથી.”

“બહુ સાર. પણ તમે મારા મિત્ર થાઓ તે પહેલાં તમે કાણ છો તે મારે જાણવું જોઈએ.”

“મેનકા ! હું તને મારી સંપૂર્ણ હકીકત કહેવાને તૈયાર છું. હું ધંધા ધોપાથી પરવારેશો, પાંચ પૈસે સુખી અમદાવાદી વાણીઓ છું. મારી સ્ત્રી મરી ગઈ છે અને મને બચ્ચાં કચ્ચાં પણ નહિ હોવાથી બંદા જાતે ને પોતે એકલા છે...”

“તમારું નામ !”

“નથુભાઈ ! હવે તમારી પીછાન મને આપશો ?”

“ખુશીથી !” મેનકા બોલી: “હું દરજણ છું અને સુરત પાસે કતારગામની રહીશ છું. મારાં માઆપ ગરીબ છે. મારી બે બહેનો મુંબઈ આવી હતી. પણ તેમને કામ નહિ મળવાથી તે પાછી ગામ ચાલી આવી તેમની નિષ્ફળતા જોઈ હું હારી ગઈ નહિ. હું મુંબઈ આવી, ભરત મુંબઈનું કામ મેળવ્યું અને મારું સુજ્ઞાન ખુશીથી આપે છે.”

“મુંબઈ આવ્યા પછી તમે મજા પણ લાડી કરી હશે ?” નથુ ચણે ચાંપવા ભાગ્યો.

“નહિ. મજા કોને કહે છે તે કું અરાઅર સમજતી નથી. જેની ખાસે પૈસા હોય તે મનમાન્યા વૈભવ ભોગવી શકે છે. પણ મારે તો આખો દિવસ ભરી સીવીને આંખો ફોડવી પડે છે.”

“તમને રંગરાગ કરવામાં હરકત થી નડે છે ? તમારા જેવી રૂપસુંદરીને મેળ કરવા માટે ઘણા યુવાનો તલપાપડ થતા હશે ?”

“હા. પણ જો કું કોઈની વાત માનું તો આજે મારી જે હાલત છે તેથી પણ અરાઅર હાલત થાત. પુરૂષો જ્યારે પ્રેમની વાત કરે છે ત્યારે મને તેમના પર ધીક્કાર આવે છે કોઈ પુરૂષ એક અમળણી સ્ત્રીના પ્રેમમાં તેને જોતાંની સાથેજ પડી જાય અરે ? આવી વાત કરનારાઓને કું તરતજ પાણીયું આપી દઉં છું.”

નથુભાઈએ હાંતમાં આંગળી ધાલી. “આ પંખીડાને સપડાવતાં જરા મુશ્કેલી નડશે.” તેણે વિચાર કર્યો. મેનકા મુઝે મ્હોડે સીવી જતી હતી તે તરફ જોઈને તે બોલ્યો: “તમે કેવું સુંદર સીવો છો ?”

“અરેઅર ? ત્યારે તો સીવણ કલાની તમને આદિતિ હશે !”

“મારી બેરી—અરે ! બહેન સીવે છે...”

“તે અમદાવાદ છે ?”

“હા. તેને અમદાવાદજ ગમે છે.”

“વાર, હવે ચોક્કસ વાત કરો, તમારે રમાલ શું થાવવા છે ?”

નથુ હસવા લાગ્યો.

“ખરી વાત પુછો તો નહિ. તમે મારો મનોભાવ તો સમજી ગયા છો. હું તમારો મિત્ર થવા માગું છું અને તમને કાંઈ કાંઈ વાર નાટક સીનેમામાં લઈ જઈ મોજ કરાવા માગું છું”

મેનકા જરા વાર વિચારમાં પડી. પછી નથુભાઈ તરફ જોઈ તે બોલી: “તમે ખરેખર વિદ્યુર છો ?”

“હા.”

“તો બસે તમારી મરજી પડે ત્યારે મને મળવા આવજો.”

“તમારો આભાર, મેનકા !”

“પણ તમે વધુ વાર રોકાઈ શકશો નહિ; કેમકે મારી નિંદા થશે...”

“હું તમે કહ્યેશો તેમ વતીશ.”

નથુભાઈએ રજા લીધી અને ખુશમીજનજી જીગરે હોટલ તરફ જતાં વિચાર કરવા લાગ્યો: “એ મારીજ છે! હસી તે ફસી! જરા વિલંબ લાગશે, પણ આવી અપસરાને મેળવવા માટે જીંદગીભર તપ કરવું પડે તોય કુર્યાન છે !”

પ્રકરણ—૩ : જી.

નથુભાઈની ઢાળ ચડતી નથી !

પંદર દિવસ વહી ગયા. એટલામાં નથુભાઈ રોજ મેનકાને મળવા જતા ને મેનકા તેની સાથે હસી હસીને વાત કરતી. રોજ રોજ તે નવા નવા વસ્ત્રમાં સજ્જ થતી અને નથુભાઈ એમજ સમજતો કે તેનેજ રાજી કરવા માટે કરવા માટે વિષ વિષ વેષ ધારણ કરે છે. પણ વસ્તુ સ્થિતિ જીદીજ હતી. આટલા સમયમાં નથુભાઈના પ્રેમ નાટકનું મંગળાચરણ પણ થયું નહોતું. ચુંબનરૂપી સુવધાર કે નટીએ પણ તેના પ્રેમની રંગ ભુમિપર હજી દર્શન દીધા નહોતા. પ્રેમધેલા નથુભાઈની ડાંધ આપોઆપ ઊડી ગઇ. બાગ્યે તે એ કલાક ડાંધતો અને ડાંધમાં પણ મેનકાના સ્વપ્ના જોઈ ચમકતો. મેનકાની પાસે જઈ તે પ્રેમભીની નજરે “મારી જનન-મારી બહાલી” કે એવાજ ખીજ ઉશ્સુ જેવાં સંબોધન કરીને કંઈ આજ્ઞા કરવા જતો તો મેનકા તરતજ લાલ આંખ ખતાવી રોકકું કહી દેતી: “તમે જો સીધા રહેશો નહિ તો હું તમને કહિ મારે ઘેર આવવા દષ્ટ શ નહિ.”

ખીજ રીતે મેનકા નથુભાઈનો દરેક સત્કાર કરતી. તે નથુભાઈની બેટા હસી હસીને સ્વીકારતી એટલે નથુભાઈને આશા હતી કે તે કાંઈ દહાડે તેની યયા વિના રહેવાની નથી. હાલમાં શરમને લીધે—અંજાતિના સ્વભાવિક નખરાંને લીધે—મેનકા ના પાડે છે; કદાચ તેને કાંઈનો ભય લાગતો હશે. એમ ધારીને નથુ દિલાસો લેતો. મેનકા તેની સાથે એપોભો, યોપાટી, મહાલક્ષ્મી, વરલી વિગેરે જમ્યાએ

ટેક્ષોમાં ફરવા જતી—નથુભાઈની સાથે નાટક સીનેમા જોવા બેસતી—
 ફેશનેબલ હોટલોમાં જતી. મેનકાની સાથે બહાર જતી વખતે હોટલના
 મેનેજરની સલાહથી શુદ્ધ અંગ્રેજી શુટ ધારણ કરવાનું નથુભાઈએ
 ચોક્કસ ધાર્યું હતું. ખામી ઓટલીજ હતી કે અંગ્રેજી શુટ પર ટોપી
 પહેરતી વખતે તેમના માથાની ટાલ તેની મજકરી કરાવતી. મેનકાએ
 તેને નાટકીઆઓની પેઠે વાળની વીગ પહેરવાની સુચના કરી ઓટલે
 નથુ ખુશખુશ થઈ ગયો અને પછી તે અપ-ટુ-ડેટ બની મેનકા સાથે
 ફરવા જતો ત્યારે બલભલા લહેરીઓ તેની અદેખાઈ કરતા. અંગ્રેજી
 રેસ્ટોરામાં પણ તેઓ જતાં. પણ નથુભાઈ કાલાવાલા કરીને મરી જાય
 છતાં મેનકા “ખાનગી” રૂમમાં જવાની સાફ ના પાડતી. દુકાંમાં મેનકા
 નથુભાઈને પૈસે ફરી હરીને અમન કર્યા શિવાય બીજું કંઈ કરવા
 માગતી નહોતી,

અંતે જૈરાંઓને જીતવાનું રામબાણુ નથુભાઈએ અજમાવ્યું. તેણે
 એક કિમતી સાડી ને પોલકું ખરીદ્યાં ને તે મેનકાને પહેરાવી તે
 તેને “એક અબળા” નો નાટક જોવા લાઈ ગયો. એ વર્ગ નાટક
 ખલાસ થયા પછી તે મેનકાને પહોંચાડવા તેને ઘેર ગયો. ઓરડી
 ખોલતાં જ મેનકાએ અંદર જઈ રોપર લગાવી દીધી.

“જરા ઉઘાડ તો ખરી! મારે પાણી પીવું છે!” નથુભાઈ રૂમસ
 થઈ બોલ્યો.

“ઘેર જઈને પીજો! હું તમને કિવસે આવવા છઉં છું તે પ્રસ્તુ
 નથી કે તમે રાતે મારા રૂમમાં આવવા માગો છો!” અંદરથી મેન-

કાએ ફરસાબર્યો જવાબ આપ્યો અને નથુભાઈ દીવેલીધું કાચું કરી દારૂડીઆની પેઠે લથડતે ડગમે હોટલમાં જઈ પડ્યો.

કેટલીક વાર મેનકા નાટકશાળામાં ઓરથેરટ્રામાં ભેઠેલા યુવાનોને જોઈ કોઈ યુવાન ધણીજ મોહક જણાતાં નથુભાઈને પુછતી. “તમે પેલા ગૃહસ્થને ઝોળખો છો ? એ કેવા મોહક છે?—હા—પણ તમે ક્યાંથી ઝોળખો ? તમે અમદાવાદી છો. ને હું મુંબઈમાં કાંઈને ઝોળખતી નથી.”

નથુભાઈ આવી વાત સાંભળી બળી મરનો. તેને લાગ્યું કે “આ સ્ત્રી જખરી છટકેલ ને નખરાંઆજ છે. એ પહોંચેલ બુદ્ધીને હાથ કરતાં વાર તો લાગશે. પણ એ મારી સાથે ફરવા આવે છે એટલું પણ બસ છે. મારી સાથે એને જોઈને બલભલા માણસોને મારી અદેખાઈ આવતી હશે ! હોય. હજી મારા પ્રેમનો મને બહો નથી મળ્યો તેથી શું ? એ તો પ્રેમના પંથ છે. ફરહાદે શીરી” માટે પહાડ ખોદી નાખ્યો હતો તો હું જરા ધીરજ પણ ન રાખી શકું ?”

તેણે ખરેખર ધીરજ રાખી. બીજે દિને તે મેનકાને ત્યાં ગયો. મેનકા સીવણ કામ લઈ બેઠી હતી. થોડીવાર જતાંજ નથુભાઈ એ તેનો હાથ પકડી કહ્યું. “હાલી ! સેવક તને ચાહે છે.”

આજ સમયે કોઈએ બારણા ખખડાવ્યા.

“હમણાં કોણ મરવા પડ્યું ?” નથુ બબડ્યો.

મેનકાએ બારણા ઉઘાડ્યા. આવનાર પચીસ વયનો ફાંકડો યુવાન હતો.

“નટવર ! તું ?” મેનકા તેને જોઈ આનંદ પામી.

“હા. જ્ઞાતી ! હું !—” કહી નટવરે તેને જાતી સરસી ચાંપી લીધી અને ઘરમાં બીજી કોણ છે કે નહિ તે જાણવાની દરકાર કર્યા વિનાજ મેનકાને પાંચ દશ ચુંબનોથી વધાવી લીધી.

નયુભાષને હવેજ શક હપજ્યો કે મેનકા તે ધારતો હતો તેવી સતિ તો નથીજ.

“મને તો એમ લાગ્યું કે મુંબમ્માં મને તારું ઘરજ નહિ મળે !” નટવર બોલ્યો. હવે તેની નજર નયુભાષ પર પડી. તેનાં બવાં જરા ચઢી ગયા. તેણે એકવાર નયુભાષ તરફ અને એકવાર મેનકા તરફ જોયું.

“નટવર ! આ નયુભાષ મારા મિત્ર છે. ધણી બહા માણસ છે. મને ફરવા લાઈ જાય છે તે મારી ધણી સંભાળ રાખે છે” મેનકાએ બાળક જેવી નિર્દોષતાથી નટવર તરફ જોઈ કહ્યું. નટવર મૌન રહ્યો. નયુભાષને હવે વધુ વાર રોકાવાનું યોગ્ય લાગ્યું નહિ.

“આ તમારા...”

“મારા ગામના છે—” મેનકાએ હસીને કહ્યું. “મારા બાપનો કાગળ લાવ્યા છે.”

નયુ હસ્યો.

“તમે મુંબમ્માં રોકાવાના છો ?” તેણે નટવરને પુછ્યું.

“નહિ રે ! એક જો હડાડા. મને મારું ગામ વધારે ગમે છે.”

આ જવાબથી નયુભાષને સંતોષ થયો. તે મેનકાની રજા લઈ

ઔરડામાંથી બહાર નીકળ્યો: “આ ગામડીઆ ગમારે એને આવતાંની સાથે પાંચ દશ ચુમી લઇ લીધી અને મેં સેંકડો રૂપીઆનું પાણી કરી નાખ્યું પણ હજુ એકવાર પણ એના ઓઠ પરનો અમીરસ પીવાનું સહભાગ્ય મને મળ્યું નથી. કંઈ શીકર નહિ. હું એને છતીશ તોજ માફ નામ નહું માફ!” જતાં જતાં તે અપડ્યો.

રેનોલ્ડસની મહાન વારતા

લંડનરાજ-રહસ્ય

અથવા

ધી મીસ્ટરીઝ ઓફ ધી કોર્ટ ઓફ લંડન

સચીત્ર ૧૨ ભાગમાં સંપૂર્ણ.

દરેક ભાગના ૧૪ આના.

૧૨ ભાગ સામગ્રાના રૂ. ૧૦.

પોસ્ટેજ રૂ. ૧.

દુનીઆમાં આ વારતાની જોડીજ નથી.

તુરત લખે:—

વિલાસ ઓફીસ,

૧૮૧, બજારગેટ સ્ટ્રીટ, કોર્ટ, મુંબઈ.

પ્રકરણ ૪ શું.

નાટકમાં.

બીજે દિને નથુભાઈ મેનકાને લાં ગયો ત્યારે નટવર ત્યાં થાણું નાખી પડ્યો હતો, મેનકા સીવતી બેઠી હતી અને તેની નાણુક આંગળીની રમત નટવર આનંદી ચહેરે જોઈ રહ્યો હતો.

“સાહેબજી નટવરલાલ ! કેમ ! મુંબઈ ગમે છે કે ? તમે અગાઉ મુંબઈ જોઈ લાગતું નથી,” નથુભાઈએ મેનકાના માનીતા નટવર સાથે દોસ્તી બાંધવાના હેતુથી હસીને કહ્યું.

“નહિ સાહેબ ! હું પહેલીજવાર મુંબઈ આવ્યો છું, નટવરે જવાબ આપ્યો.

“નટવર ! તારે નાટક જોવો છે !” મેનકાએ કહ્યું.

“હા. તારી સાથે.”

“નથુભાઈ આપણને જોડે લઈ જશે.”

“મારે ત્યાં તારા બાપની ચમણી દાટી છે તે !” નથુભાઈ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો : “હું” એને તો મોજ કરાવું પણ તે સાથે એના આશરેના ખર્ચ પણ મારે માથે ! કંઈ શીકર નહિ. નટવર મેનકાને લઈને બેસી રહે તેના કરતાં હું બન્નેને બહાર લઈ જઈ તેજ બહેતર છે.”

“નથુભાઈ ! આજે રાતે નાટકમાં જશું ?” નથુભાઈને વિચારમયસ્ત જોઈને મેનકાએ રજૂકતી ઘંટડી વગાડી.

“ધણીજી ખુશીથી.”

“તમારો ઉપકાર ! પણ હું તમને વધુ ખરચમાં ઉતારવા માગતી નથી.”

“હું તમને રાજી કરવાને અમે તે કરવાને તૈયાર છું કેમકે હું તમને ચાહું છું,” નથુભાઈ બોલ્યો, નટવર મુઝાઈને બન્ને તરફ જોવા બાગ્યો તે જોઈને નથુભાઈ મનમાં મલકાયો.

રાતે નથુભાઈ મેનકા અને નટવરને “ફાંકડા ફીજુરી”નો નાટક જોવા લઈ ગયો, મેનકા ખુશ મીઠાઈમાં હતી. ગુલફામનો રમુજી નાટક જોઈને તે પેટ પકડીને હતી. તે વારંવાર તાળીઓ પાડવા લાગી;

પણ રંગભૂમિ પર આવતી સ્ત્રીઓના નિર્લજ્જ ચાળા જોઈને નટવર એટલો બધો મુઝાઈ ગયો કે તેને કોઈ કોઈવાર આડું જોવું પડતું.

“અરે યાર ! આવા સીન જોવામાં તો મજા છે !” નથુભાઈએ તેને પાછી ચઢાવવા માંડ્યું.

“હશે !”

નથુ હસ્યો : “આ છોકરો બકરા જેવો નિર્દોષ છે, છતાં એ મને કપાળમાં હાકકા જેવો નડે છે, એ આવતા શનિવારે ટળે એટલે ચલું !” તેને વિચાર આવ્યા.

શનિવારે નટવર વિદાય થયો ત્યારે તેની અને મેનકાની આંખમાં આંસુ આવ્યા, મેનકાએ પોતાના માથાપ, બહેનો અને સખીઓ પર કાગળ લખી આપ્યા.

“હું ગામ, આવીશ ત્યારેજ સુખી થઈશ.” મેનકાએ કહ્યું.

“અને મારે માટે ત્યારેજ સોનાનો સુરજ ઉમરશે.”

“હજી તું મને ચાહે છે, વ્હાલા ?”

“ઓ વ્હાલી ! એ સવાલજ ન પૂછ. હું તને પળવાર પણ બ્હીલી ! મુકવા મામતો નથી.”

“ધીરજ ધર નટવર !” હું તને કદિ ભૂલીશ નહિ.”

“ગરીબ બિચારો !” નટવરના ગયા પછી નથુભાઈએ કહ્યું : “એને મુંબઈના રંગરાગની ખબરજ નથી. મુંબઈ મેજમજાદ, બુધ્ધિ અને કીર્તિનું કેન્દ્રથાન છે. મુંબઈમાં મનુષ્ય જીવે છે—ખીજી જગાએ દાણા ખાઈને દહાડા કાઢે છે.”

“જો એ વાત ખરી હોય તો દુનિયાના ઘણા ભોકો દુઃખી હોવા જોઈએ કેમકે મુંબઈમાં દર પંદર લાખથી વધુ માણસોનો સમાવેશ થાય તેમ નથી. મારી માન્યતા એવી છે કે પોતાના વ્હાલાઓની સાથે મનુષ્ય ગમે ભાં સુખી થઈ શકે છે,” મેનકા બોલી.

“હા. તારી વાત ખરી છે મારી યુવાન દેવી !” નથુભાઈ નમી પડ્યો : “બોલ, કાલે રાતે મારી સાથે “રોયલ હોટલ”માં જમવા આવશે ? હું તને લેવા સાત વાગે આવીશ.”

“ભલે.”

“હોટલમાંથી આપણે સીનેમા જોવા જઈશું,” નથુભાઈ હસ્યો. મેનકા પણ હસી.

“કાલે મારો જરૂર વિજય થશે. આટલા દિવસની મહેનત કાલે સફળ થશે. હમણાજ રોયલ હોટલમાં જઈને હું ખાત્રી આપીશ કે જોઈવળું કરી આવું છું. આવી જોતનવતી માટે પાણી પેટે પૈસા વપરાય તો કંઈ શીકર નહિ.” જતી વખતે નથુભાઈ વિચાર કરવા લાગ્યો.

પ્રકરણ પ-મું.

ધાધરો પહેલો.

બીજે દિને બરાબર સાતના ટકેરા થતાંજ નથુભાઈ અપ-દુ-ડેટ થુટમાં સળજ થઇ મેનકાની સામે હાજર થયો. મેનકાએ પણ સુધરેલીજ સુંદરીઓની નકલ કરીને યુરોપીઅન મડમનો પોષાક ધારણ કર્યો હતો. નથુભાઈ તેને એ વેષમાં જોઇ ગાંડો ગાંડો થઇ ગયો. પણ મેનકા આજે પુશ મીજાજમાં નહોતી. નથુભાઈનો હાથ પકડી તે દાદર ઉતરી, તેની પાસે ટેક્ષીમાં બેઠી; છતાં તે મન મુકીને વાત કરતી નહોતી. ટેક્ષી રોયલ હોટલ આગળ જઇ ઉભી. નથુભાઈ મેનકાને બધ માળ પર જતો હતો એવામાં દાદર પરજ એક જણે તેનો હાથ પકડી કહ્યું:

“એહો નથુભાઈ ! સુરતથી ક્યારે આવ્યા ? મુંબઈ આવવા છતાં મને મળ્યા નહિ ?”

નથુભાઈની સ્થિતિ કાપો તો ભોહી ન નીકળે એવી થઇ ગઇ. તે નીચી નજર કરી જોઇ તેમ બાળ્યા તુટ્યા સ્વરે બોલ્યો: “એહો લાલભાઈ ! કેમ છો ? ધરમાં બધા સારા છે ? ચાલો સાહેબજી !”

પણ લાલભાઈના પેટમાં જરા લાલ પાણી પડ્યું હતું તેણે જોસથી નથુભાઈનો હાથ પકડી રાખી કહ્યું “કેમ ! જુના દોસ્તને આવી રીતે હાંકી કાઢો છો કે ? તમારી સો કેમ છે ? તે તમારી સાથે આવી નથી ? ગભરાવ છો કેમ ? તમને પોલીસે પકડ્યા નથી.

એ તો હું તમારો જનો જીગર દોસ્ત લાલભાઈ છું ! હજી તમને કુંભકર્ણની પેઠે ઉંઘવાનો રોગ છે કે ? તમારી સ્ત્રી તમારા ઉંઘ-જીસીપણાની બધી ફરિયાદ કરતી હતી.....”

નથુભાઈ આટલા બધા સવાલોના જોણીબાર માટે તકમાર નહોતો. તેના પર બારી આફત આવી પડી. લાલભાઈને દાદર પરથી ગળડાવી મેલવાનું તેને મન થયું પણ તેની હિમ્મત આસી નહિ.

“જો દીકરા લાલુ ! તું જમી આવ્યો ને અમે હજી જમવાના છીએ. હું તને તારે ઘેર મળી જમશ. મારો હાથ છોડી દે !”

“ઓહ યુ બદમાશ ! તું એકલો મોજ કરવા માગે છે; પણ માદ રાખજો હું તારી બૈરીને બધી વાત કહી દશશ.” કહી લાલભાઈએ મેનકા તરફ કામી નજર ફેંકી નથુભાઈનો હાથ છોડી દીધો. મેનકા અત્યાર સુધી તદ્દન મૌન ઉભી રહી હતી તેને લઈ નથુભાઈ માળ પર આવ્યો ગયો. માળ પર જતાંજ વેટરે નથુભાઈને મેનકા સાથે એક ખાનગી ઓરડીમાં બેસાડ્યા. નથુભાઈએ હવે છુટકારાનો દમ ખાધો. આજે ગમે તે રીતે મેનકાને પોતાની કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો. તેણે વેટરને શેમ્પેનની બાટલી અને ડીનર લાવવાનો કુકમ કર્યો. ને પોતે વિચારમાં પડ્યો.

“તમારી જીભ સીવાઈ મધ લાગે છે, મારા અમદાવાદી શેઠ !” મેનકા તેને ચીંહવવા લાગી: “તમારો મિત્ર મળવાથી તમારે કાતરીયું જેવું મધ મધું છે ?”

“હા. જરા એવું છે ખરું.”

“મને અળયખી ઉપજતી નથી.”

“જો મેનકા ! વાત એમ છે કે જાલભાઇ પીધેલો હતો અને નીશામાં તેણે મને પોતાનોજ દોસ્ત માની લીધો. નીશામાં એવી જુલ ધણા કરે છે !”

મેનકા તેના તરફ રિધર તીક્ષણ આંખે જોઇ રહી.

“નથુભાઇ ! તમે મને અલીઆગથી આજેજ આવેલી સમજો છો ?”

“જોહ ! મેનકા !”

“સાંભળો. હું તમારી વાત ગળે ઉતારી હઉં એવી મુરખી નથી. મારી પાસે હવે પછો જુદું ના બોલતા. તમે મને કહ્યું કે તમે અમદાવાદી છો એ વાત મેં કદિ માની નહોતી કેમકે તમારી મુરતી ભાષાજ તમારી જન્મભુમિની ખાત્રી આપતી હતી. તમે વિધુર છો એમ કહીને તમે હીચકારનો ભાગ ભજવ્યો છે.”

“પણ-પણ-મેનકા ! હું તારા પર પાગલ થયો હતો. હું પર-જોશે છું એમ કહેત તો તું મને તારી પાસે આવવા ન દેત.”

“શા માટે નહિ ? જો તમે સાચી વાત કહી હોત તો મેં તમારા પર વિશ્વાસ રાખ્યો હોત, તેને જદલે તમે મારી પાસે વિધુર હોવાનો દમ્બ કર્યો. જ્યારે તમારી પરજોતર એકલી મુંઝાતી હશે.”

“નહિ. નહિ. મારી ગધરીએજ મને મુંઝાત મોકલ્યો હતો.”

“હશે, પણ તેણે તમને વિદુરનો વેશ ભજવવાનું કહ્યું હતું ?”

“તહિ અમથી એ વાત જાણે તો મને મારીજ નાંખે. છતાં એક પત્નિએ જાણવું જોઈએ કે આજકાલના પુરૂષો બિભ્મપિતામહ જેવા નથી. પુરૂષને કુદરતી વાસના હોય છે, અને તે સંતોષવાની ફરજ ખુબસુરત સુંદરીઓની છે.”

“બસ કરો સાહેબ !”

આ પછે વેટર ડીનર અને શરાબની બાટલી લઇ આવ્યો. અને ટેબલ પર રજાખીએ અને પ્યાલા મુકી ગયો. મેનકા નથુભાઈની પાસે સોફા પર બેઠી હતી. નથુભાઈ તેની પ્યાલી ભરી તેની કમર પર હાથ નાંખ્યો. મેનકા ચમકીને ઉભી થઇ.

“હું આવું અપમાન સહન કરવાની નથી.”

“હું પણ કેવો મુરખ છું ! શેમ્પેનની અસર થતાં એજ પ્રેમની લુખી થશે !” નથુભાઈએ પરતાઈને વિચાર કર્યો.

મેનકાએ શેમ્પેનની અડધીજ પ્યાલી પીધી અને નથુભાઈની ગમે તેટલી વિનવણી છતાં વધુ પીવા ના પાડી.

અંતે ડીનર પુરું થયું

“બહાલી ! હવે એક કીસ આપ”

“તમારી આ દેખાવડી છે કે ?” મેનકાએ ચુબન આપવાને બદલે સામો વિચિત્ર સવાલ પૂછ્યો.

નથુભાઈએ ભવાં ચઢાવ્યાં.

“આહ ! તે બેડાળ તો નથી પણ તારા જેવી સુંદરી નથી.”

“તેની આંખો ભુરી છે કે કાળી ?”

“તેની આંખો-તેની આંખો તો ખીલાડીના જેવી માંજરી છે.”

“એમ ! નથુભાઈ ! તમારી પત્નિનું મ્હોં, તેના હાંત, તેનો ઘાટ વિગેરે મોઢક છે ને !”

“હુળ અને ધમાસા ! અહિં હું મારી પત્નિનું વર્ણન કરવા આંચો નથી. ઉલટું મારી પરણેતર જીવતી છે એ ખીના હું અલ્પારે ભુલી જવા માંગુ છું.”

“મને જરા એ વાતમાં રમ પડે છે બાકી એમ ના સમજતા કે મને તમારી આંખો અદેખાઈ આવે છે.” તે હસી.

નથુભાઈએ ખીજી પાલી પાલી કરી. તેની નસેનસમાં અરમ ભોલી વહેવા લાગ્યું. મેનકાની મદમરી જીવાંતી જોઈને તે પાગલ થઈ ગયો.

“હું તને ચુમી લીધા વિના છોડવાનો નથી.” કહી તેણે મેનકાને પાથમાં ભેવાની કોશિષ કરી. મેનકાએ તેને ધકકા મારી સોફા પર નાખી દમામથી કહ્યું.

“નથુભાઈ ! તમારું શરમભર્યું વર્તન તમને ભારી પડી જશે. તમે મરી જશો તો પણ હું તમને ચુંબન આપવાની નથી.”

“ત્યારે આટલા દિવસથી તું મને રમાડવા કરતી હતી ?”

“કંઈ રીતે ?”

“સાંજળ ! એક યુવાન સુંદરી પર પ્રરૂપને પોતાને ઘેર આવવા દે, તેની સાથે નાટક સીનેમામાં જાય, હોટલોમાં પારકે પૈસે મોજ કરે,

તેની પાસેથી કિમતી બેટા સ્વીકારે-છતાં તે પુરુષ મીઠા હાસ્ય શિવાય બીજી કંઈજ આશા રાખતો નથી એમ તે સમજી શકે ખરી?"

"નહિ, પણ તમે વાસનાના ગુલામ થઈ ગયા છો તેથી આવી વાત કરો છો. મેં તમારી મારણ થવાનું કદિ વચન આપ્યું નહોતું, તમારી બેટા તમે મને આશ્રય કરી કરીને આપી હતી. આમ હોવા છતાં તમારી સાથે ફરીને મેં મારી પ્રતિજ્ઞા જોખમમાં નાખી હતી."

"ક'યુલ! પણ આ ખાનગી કામમાં મારી સાથે આવ્યા પછી તું મને ખનાતી જશે એમ? નહિ. આજે હું તને છોડીશ નહિ." કહી તેણે મેનકાના શરીર પર હાથો કર્યો.

"કાળું કરો અહિંથી; નહિ તો હું ચાલી જઈશ."

શરાબના નીશા અને વાસનાના પ્રાવલ્યથી પાગલ થઈ નથુભાઈએ મેનકાનો ધાધરો જોરથી પકડી લીધો હતો.

"હવે ક્યાં જવાની છે? તારી પાસે સુકાનો આ સુંદર ધાધરો જોઈને હું પાગલ થઈ ગયો હતો. આહ! એ ધાધરો આજે મારા હાથમાં આવ્યો છે. એને હું કદિ છોડીશ નહિ."

"તમને મારા ધાધરોનોજ આરલો બધો મોહ હોય તો ભલે એ ધાધરો તમે ગ્રાપો." મેનકા તદન શાંત અવાજે બોલી અને વીજળીક વેગે ધાધરો કાઢી નાખી ઓરડામાંથી બહાર નીકળી ગઈ, નથુભાઈના હાથમાં સફેદ ધાધરો રહી ગયો અને તે ફાટી આંખે મેનકાને ચાલી જતી જોઈ રહ્યો.

નથુભાઈને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો કે મેનકા એ ધાધરો પહેરતી હશે!

પ્રકરણ ૬-૬.

બીબે વાધરો.

નયુભાષને મેનકાનો વાધરો જણીસ મમ્યા પછી એ ત્રણ દીવસ પછી તે પોતાની જગ્યા બદલી વાલકેશ્વર પરની એક સુંદર ચાલીમાં રહેવા મઠ. પોતાની આવક વધારવા માટે તેણે સીવણકામ સાથે ભરતકામ કરવા માંડ્યું અને હવે સુતરાઈ વાધરાને જાહે તે સુંદર રેશમી વાધરો પહેરવા લાગી. તે સમજી દેશન જાણતી હતી અને સમજાં દેશની સ્ત્રીઓના વસ્ત્રો પહેરી શકતી. નવા ધરમાં આવ્યા પછી તે શુદ્ધ મઠમ થઈ ગઈ. અને તે એટલો બધો ટુંકા વાધરો પહેરતી કે તેના સુંદર ઘટમઘટર પગો આપાદ દેખાતા. તેના પાડોશીઓ આજ્ઞાદર હતા. પહેલા માળ પર એક શકમંદ સ્ત્રી રહેતી હતી તે કોઈકીમ, પાઉડર અને જોડન! રંગની મદદથી જુવાન દેખાવાના વલખાં મારતી. તેની ઉપર એ સાહિત્ય વિલાસી ગૃહસ્થો રહેતા હતા. પણ તે સાહિત્યના અભ્યાસમાંજ ભગ્ની પડી રહેતા નહોતા. પહેલે માળે એક ફોટોગ્રાફર પણ રહેતો હતો. ત્રીજા માળ પર બાડા વધારે હતા અને ત્યાં એક સ્ત્રીએસ એરીસ્ટર અને દરદી વિનાનો ડોક્ટર રહેતો હતો. ઉનાળાની રૂતુ હોવાથી મેનકા પોતાની બારી ખુલ્લી રાખી ભરવા ગુંથવાનું કામ લઈ બેસતી અને તેને લીધે પેલી જુવાન દેખાવાના વલખાં મારતી સ્ત્રીએ વાત ઉરાડી કે તેની નવી પાડોશી તદ્દન નિર્લજ્જ છે અને તે અમર્યાદિત પોષાક પહેરે છે.

પણ મેનકાના “ નિર્લંબ ” વચ્ચે જોઇને પુરૂષો તેના પરથી જોવરાઇ પોવરાઇ ગયા. તેઓ તેની સુંદરતાને સાતમા આસમાન પર ચઢાવવા લાગ્યા અને આ રંગીલી દરબણ જોવી જ તેઓની સ્ત્રીઓ ખુબસુરત હોય એમ ઇચ્છવા લાગ્યાં. દરેક માળા પર મરદોમાં નીચે મુજબ વાત થવા લાગી:

“ પેલી નવી ભાડુત તમે જોઇ કે ? ”

“ હા, મને તેને જોઇને કોઇ ફાંકડી નાચનારી યાદ આવે છે. ”

“ મેં આજે તેને ગુલાબના છોડને પાણી પાતી જોઇ. આહ ! શું છટા ? શું લાવણ્ય ? કેવી દંસગતિની ચાલ ? તેને જોતાં જ હું પાગલ થઇ ગયો છું. હું જરૂર તેની સાથે પીગાળ પાડીશ. ”

“ હું પણ તેનો મિત્ર થઇશ. ”

“ અને હું પણ એ ગુલાબ પરીનો ફોટો લેવાને જ્ઞાને તેની મૈત્રી સાર્વીશ—” ફોટોગ્રાફરે કહ્યું; “ આહ ! એ જો રેશમી લાલરા સાથે પડાવે તો એનો ફોટો એવો સુંદર થાય—”

પ્રકરણ ૭ મું.

સુંદરદાસ.

એજ માળામાં એક એવો મૃદસ્થ રહેતો હતો કે જે મેનકાના મુગાન ગાતો નહોતો, તેનું નામ સુંદરદાસ હતું. તે શ્રીમંત અને કસરી હતો, તેની ઉમ્મર પચાસ વરસની હતી પણ આંધો મજાપુત થયો તે ચાલીસ વરસનોજ લાગતો, દેખાવે સુંદર હોવા સાથે કંઈક સંયમી અને પોતાની જાતને “ જ્ઞાનદાન ” માનનારો હતો. પોતાના શરીરની પુષ્કળ સંભાળ રાખતો અને તેથી અભાર સુધી / ખુબસુરત બલા તેને ખાધ ગઈ નહોતી. તે એવી ડંફાસ મારતો “ મેં ” જોજોની પાછળ કદિ પૈસાની ખરબાદી કરી નથી. રમણી ને હીરા મોતાની ભેટ આપી નથી. બહુ થાય સો કાછને ખવડાવું / ડાવું નાટકમાં ભઈ જઈ કે જેથી મને પણ મોજ મળે અને / મારી પરીજોને જોઈ મને પણ ભાગ્યશાળી સમજે. ”

“ દોરતો !- ” તે પોતાના મિત્રોને સલાહ આપતો; “ મારા મિત્ર પરથી હું કહું છું કે જે માણસ સ્ત્રીની પાછળ પાછી પેટે વેર છે તેને તે સ્ત્રી કદિ ચાહતી નથી. તમે તમારી માથુક નેટલી બેદરકારી બતાવશો તેટલી તે તમારી પાછળ મરી / ! પણ જો તમે તેને જોઈને ઘટકુ થઈ ગયા તો મુખ્ય કાર / ! જ પૈસે મોજ કરીને તે તમારી પાછળથી મરકરી કરશે અને થાય તેમાં કંઈ નવાઈ નથી. ”

“પણ સુંદરદાસ !—” તેનો મિત્ર જવાબમાં કહેતો; “માથુકને બેઠ આપવાનો આનંદ તમે કદિ અનુભવ્યો છે? તમે કોઇને બંગડીની જોડ અથવા તેની કોઇ માનીતી ચીજ આપો ત્યારે તે આભારથી મધુર સ્મિત કરે છે તેની લક્ષણરૂપ ક્રમતી છે ?”

“આભારભર્યું સ્મિત! ધુળ ને નમાસા! તે તમારી બેઠ જોઇ હસે છે—તમને જોઇને નહિ. જો ખરી મોજ કરવી હોય તો માથુક તો શ્રીમંતજ શોધવી જોઇએ.”

સુંદરદાસ મેનકાના દિવાનખાનાની સામેના દિવાનખાનામાં રહેતો હતો અને કોઇકવાર પોતાના રૂમમાંથી તે ચાલીમાંથી પસાર થતા માથુસો પર નજર ફેંકતો; મોટે ભાગે તેના દ્વાર બંધજ રહેતા. આવા સંજોગોમાં તેને તેના નોકરે ખાખર આપી કે તેની સામે એક ફાંકડી ફીતુરી રહેવા આવી છે.

“એ કંઈ જાતની છે ?” સુંદરદાસે પુછ્યું.

“દરજણુ—” નોકરે જવાબ આપ્યો.

તેનો નોકર બીજો અંકુ દસીને જોડ્યો; “શેક ! દરજણુ હોય કે વાણીયણુ હોય પણ ખુબસરતી તે ખુબસરતી !—”

“ નહિ, નહિ, હું સુંદર દરજણી પસંદ કરતો નથી. મને તે ચારિત્ર્યશીલ સ્ત્રી પસંદ છે. તેનામાં વ્યક્તિત્વ, આકર્ષણ અને લાવણ્ય હોવાં જોઇએ. મારી ભાવના બહુ ઉંચી છે બીજા! પણ આ અબલા કેવી છે ? તેની ઉમ્મર કેવલી છે ?”

“ અઢાર વીસ વર્ષની શેઠ ! તેના રૂપની તો વાતજ શું કરું ?
તેની આંખો કાળી કાળી બમ્બર જેવી છે અને-અને—”

“ સમજ્યો ! સમજ્યો ! પછી !—”

“ તેના ગુલામી ગાલ તો કેની શેઠ ! જાણે નાજુક ગુલામની
પાંખડી ! હાંત સફેદ દુધ જેવા ને પેલા કવિઓની બાપામાં જોલું તો
હાડમ કલિ જેવા ! તેનું હાસ્ય—”

“ એ કોઈ ગામડાની ગોરી લાગે છે ? ”

“ નહિ રે શેઠ ! મને તો પુરી મુંબમગરી અથવા સુરતાણ લાગે
છે ! તમે તેને જોજો તો ખરા ! તે હંમેશાં બારીબારણાં ખુલ્લા રાખે
છે. મેં તો તેનો પલંગ પણ જોયો છે—”

“ એમ ? બદમાસ આટલી બાગમાં તું આટલું બધું જાણી
ગયો ? ઠીક છે, હું કોઈવાર ડોકીયું કરી જોઈશ ”

“ હમણાંજ જુઓને સાહેબ ! ”

“ ઠીક છે, પણ જો ! તે મારે મન પસંદ ન નીકળી તો તારો
કાન ચીમટીશ, સમજ્યો ? ”

સુંદરદાસ બહારથી ગમે તેવો દંભ કરતો; પણ સુંદર રમણીઓને
જોઈને પશ્ચી પાણી ચઢ જતો. આખી જીંદગીમાં તેણે અનેક આંખોને
ફાલાવી હતી અને તે નિરોગી હોવા સાથે શ્રીમંત હોવાથી તેને ઘણી
જગાએ વિજય મળ્યો હતો, હવે તે ઉમ્મરે પુર્યો હતો અને હવે કોઈ

જવાન પંખેરાને રાજી કરતાં વધુ પ્રયાસ અને વધુ ધીરજની જરૂર પડશે તે તે જાણતો હતો. તે કાષ્ટ રમણીને જળમાં ફસાવવા માગતો હોય ત્યારે બહારથી તે સમુપચી બેઠકારી બતાવતો. આ તેની બાજીનો પહેલો દાવ હતો. આથી મેનકાને જોવા માટે બારણાં ઉઘાડી તે જાણે બીજી દિશાએ જ જોતો હોય તેમ જોઈ રહ્યો અને પછી આકસ્મિક રીતે નજર પડી હોય તેમ તેણે મેનકાના રમમાં આંખ ફેરવી.

મેનકા એક સોફાપર બેસી સીવતી હતી. તે બહુભલાં ઋષી મુનીને ચળાવે જોવાં સુંદર વસ્ત્રો પહેરી બેઠી હતી. સીવતાં સીવતાં તેની નજર સુંદરદાસ પર પડી પણ તેથી તે શરમાઈ નહિ. ઉઘડું તે સુંદરદાસ તરફ રિયર નજરે જોઈ રહી અને પછી પાછી સીવવા લાગી.

“ન બી દેવા જેવી તો નથી ! છે તો મોઢક; પણ જેવી તો મેં સેંકડો જોઈ છે. ખાસ આકર્ષણ જેવું કંઈ નથી. એને જોઈને હું પાગલ થાઉં તેમ નથી.” તે બોલ્યો. તેણે મેનકાને સોફાપર બેઠેલી જોઈ હતી. અચાનક કંઈ કામસર ઉભી થઈ દિરાન માનામાં આમતેમ ફરવા લાગી. સુંદરદાસે તેની ગજગામિની ચાલ જોઈ—તેની લાંબી ગરદનનો મરોડ જોયો તેના કાળા રેશમી વાળોનો મોઢક અંબોડો જોયો, અને તેના ટુંકા ઘાઘરાને લીધે દેખાતા મોઢક પગ પણ જોયા ! હવે તે પાગલ થયો અને એકદમ બબડી ઉઠ્યો :

“ઓતૂતારી ! આ તો કાષ્ટ ઉર્વશી લાગે છે ? શું મોઢકતા ? કેવા સુંદર પગ ? શું ચાલવાની છટા ? એને જોઈને મને “મેગદુત”

ની કડીઓ યાદ આવી જાય છે:

શ્યામા રૂપે નહિ ઉંચી નીચી કુટડાં માત્રવાળી....”.....

નીવિર્મથિ છુટી થઈ જતાં રામથી કામીઓ જ્યાં

ખેંચી લેતા ચપળ કરથી ચીર ત્રિબાધરાના

ફેંકે સુદિ કુમ કુમ ભરી.....

“કેમ શેઠ ! મારી વાત ખરી છેને ?” બીખો પોતાના શેઠને તાનમાં જોડ બોલ્યો.

“ચુપ રહે !” તેનો શેઠ મેનકાપરની નજર ખસેડ્યા વિનાજ બોલ્યો: “મેં આવી રતિ જેવી સુંદરી મારી જીંદગીમાં કદી જોઈ નથી. આહ ! એના ભરાઉ વક્ષસ્થલ ! એના કદગી સ્થંભ જેવા નાજુક...”

“મારી નાખ્યા શેઠ !—”

“ચુપ રહો ! એ મારા તરફ જુઓ છે.”

ખરેખર, આ સમયે મેનકા અને સુંદરદાસની આંખો મળી. મેનકાએ અજોય સ્મિત કર્યું. સુંદરદાસે જરા માથું નમાવી નમન કર્યું અને તરતજ તે દિવાનખાનામાં ચાલ્યો ગયો.

“આ રમણીના જીગર પર ઘેરો ઘાલવો પડશે. પણ દીકરા સુંદર ! બહુ ઉતાવળ ના કરતો. જો તું એની પાછળ પાગલ થયો છે, એવી એને ખબર પડી જશે તો એ મોંઘી થઈ જશે. સંભાળીને આજી ખેલશે તો આ યુક્તાબની કલિ તારીજ છે.” તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૮ મું.

પહેલું પગથીયું.

સુંદરદાસ એમ ગાનતો હતો કે અંતે છત તેનીજ છે. આ સમયે બીજા ચાલીમાંના બીજા યુવાનો મેનકાનું ધ્યાન ખેંચવાના વિધવિધ પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. એક સાહિત્ય વિદ્યાસીએ તેના પર કાવ્ય જોડીને મેનકાને ઉવંશીની ઉપમા આપી હતી અને પોતે પુરુરવા બની ગયો હતો. હશે. કાંઈ સુંદરીના માલની લાભી પર કે વાળની છટ પર બે ચાર લીટી જોડી કાઢવામાં કંઈ કાનિ નથી. યુવાન ફોટોગ્રાફર હજી આશામાંજ બેઠો હતો અને પેલો કાકડર મેનકા જરા માંદી પડે અને તેની જવા ભેલા આવે તે માટે તેને બીમાર પાડવા માટે દોરા ધાગા કરી રહ્યો હતો. એક સંસારી પુરુષ પોતાના આરજીમાં ઉભો રહી માડાની પેઢે બે આંગળી ઓઠપર મૂકી મેનકા તરફ ચુંબનો ફેંકતો હતો અને એક પંચાવન વર્ષના કુંવારો મેનકાના પુરેપુરા દર્શન કરવા માટે વારંવાર ચાલીમાં આવીને તેના દિવાનખાતામાં ડોકીયા કર્યા કરતો.

આ ભોકાના આવા પાગલ વેડા જોઈને પેલી જુવાન દેખાવા માટે પદ પાઠીકરનો છુટથી ઉપયોગ કરતી આ બધી મરતી. તે જમ તેમ દસીને કાંઈ નોકરડીને કહેતી; “જો તો ખરી! આ મરદો કેવા ગધેડા છે?” પણ જો મેનકાને બહુ જાણથી કાંઈ પુરુષ તેના તરફ નજર ફેંકતો તો તે મલકાઈ મલકાઈ જતી.

સુંદરદાસ બીજાના જેવો મુર્ખ બન્યો નહોતો, તે ખાનદાની અદાથીજ મેનકાને નમન કરતો અને તેમ કરીને એમ બતાવવા માગતો કે તે મેનકા પર પાગલ થામ એવો નથી. મેનકા તેના નમનના જવાબમાં એવું મીઠું હસતી કે પેલો કવિ અને બીજાઓ છતી જાંઘીએ મરવા પડતા.

બીજાએ પોતાના શેઠના પ્રેમની “ ટેન્પરેચર ” વધતી જાય છે તે જોઈ લીધું હતું એટલે તેણે સુંદરદાસને કહ્યું કે ! “ પેલો રામદાસ તમારી પરીને છતી જવાને; કેમકે આજે તેણે બેટ મોકલેલા ગુલામના ફૂલ મેનકાએ હસીને સ્વીકારી લીધા—”

“ શું ? ” સુંદરદાસ બરાડ્યો ! “ પેલો વાંદરા રામદાસ ? તે કોઈ દલાડો પોતાતું ડાચું આપનામાં જીવે છે કે ? ”

“ રોજ જીવે છે, સાહેબ ! ”

“ તેને નથી લાગતું કે તે વાંદરા જેવો લાગે છે ? ”

“ હા સાહેબ ! ”

“ તું એમ કહેવા માગે છે કે તેના પર મેનકા—”

“ હું કંઈ જાણતો નથી સાહેબ ! હું તો એટલુંજ જાણું છું કે તેણે આજે ગુલામના ફૂલ મોકલ્યા અને સાથે પશુ વેણી મોકલી...”

“ બદમાશ ! ”

“ અને મેનકા જો પુલો જોષ પ્રસન્ન થઈ છે. ”

સુંદરદાસે ખારણા ઉઘાડી મેનકાના દિવાનખાનામાં નજર નાખી ખરેખર, તેના રાઉંડ ટેબલ પર મનોહર પુલો પડ્યા હતા. મેનકાના મોઢક અંબોડામાં શ્વેત વેણી શોભતી હતી.

અને રામદાસ પોતાની ખોલી આગળ ઉભો રહી મણ્ડુગણતો હતોઃ
“ મધુરા મુશ્ય જો ખ્યારા ! પ્રિયાને રીઝવી આવો—”

“ બહુજો ! બહમાસ ! મારે આ રમત આમળ વધવા દેવી ન જોઈએ. ” આટલું બોલી તે ઘરમાં ગયો અને બીજાને ખોલાવી કહ્યું : “ બીખા ! ”

“ જી સાહેબ ! ”

“ તારે આજે મેનકા સાથે જવાનું છે. જોજે ! તેની સાથે ધણીજ વિવેકથી વર્તજે અને કહેજે કે હું તેને થોડું કામ આપવા માગું છું. એમ કહેજે કે મારે ડઝન ખમીશ સીવડાવવા છે અને કહ ફેશનના ખમીશ સીવવા તેની સમજણુ હું જાતે આપવા માગું છું મારે તેને અહિં આવવાની વિનંતી કરજે. જો, આપણને ખમીશ તો જોઈતાજ નથી. પણ હું બહુ માનથી વર્તજે હો ! એવા વર્તનથી બેરાઓ પુલી જાય છે ! ”

“ વાર સાહેબ ! પણ તમારે પુલ મોકલવા—”

“નહિ. નહિ. થું તું મને પેલા વાંદરાની નકલ કરવાની સલાહ આપવા માગે છે? નહિં હું આવી નજીવી આપદમાં મારા જાતિ દેખાવથી-મારા પ્રતિભાશાલી વ્યક્તિત્વથીજ છત મેળવું છું. જા, એને જામને કહેજે કે તે ગમે તે વખતે આવશે તો ચાલશે. હું ધરમાંજ છું.”

રામદાસે વેણી મોકલ્યા પછી બધા પુરોને ઘૂર જુટયું હતું. પેલા સહિત્ય વિલાસીએ મેનકા પર જોડેલી કવિતા તેના પર મોકલી. ફોટોગ્રાફરે સીનેમાના નટનટીઓના ફોટોઝ મોકલ્યા, ચિત્રકારે એક સુંદર ચિત્ર મોકલી મેનકાનું ઓછલપેન્ટ ચિત્ર પાડવાની તક્યારી બતાવી અને ડોક્ટરે મેનકાને ઇન્ફ્યુએન્સા ન થાય તે માટે “થુકેલીપટસ ઓછલ” ની બાટલી મોકલી. પેલા પંચાવન વર્ષના કુંવારા ગૃહસ્થે કિંમતી છુડા મેવો મોકલી આપ્યો. આ બધી ભેટો મેનકા પાસે લઈ જવાની ફરજ તેની ધાટણ બજાવતી હતી મેનકા એ બધી ભેટો સ્મિત સાથે સ્વીકારી લીધી ત્યારે ગંડુબાઈએ પુછ્યું: “બાઈ, એ ભોકાલા ઠાણ સાંગુ?”

“સાંગ કિ હું તેઓનો આભાર માનું છું.”

“બસ? એ બિચારા તમને મળવા માગે છે.”

“એ ભોકાને કહેજે કે હું તેઓની ભેટ આભાર સાથે સ્વીકારું છું. પણ હું તેમને મળવા માગતી નથી તેથી કાંઈએ પોતાના પગને તરફી આપવી નહિ.”

“આપરે ! આ ભૈરી તો જખરી લાગે છે !” ગંગુ બહાર નીકળી ર કરવા લાગી. એવામાં સુદરદાસનો નોકર તેની પાસેથી પસાર મેનકા પાસે જઈ ઉભો.

“બાપ ! મને મારા શેઠ સુદરદાસ સામેના “બ્લોક” માં રહે છે જાણતા હશે કે શેઠ બસો રૂપીઆ તો બાકું બરે છે. મારા શેઠ જ પૈસાવાળા છે. તે ઘરે તો ઘરની માડીમાં ફરે પણ એવો ડાઠ તેમને પસંદ નથી...બીખો પોતાના શેઠની વકીલાત બોલ્યો.

મેનકા ખડખડ હસીને બોલી: “તારા શેઠને માડી થોડે ફરવું છે કે નહિ તેની મને શી પરવા ? શું આવી ઉલ્લુ જેવી કરવા તને તારા શેઠે મોકલ્યો છે ?”

બીખો જરા ચાટ પડ્યો. નહિ, નહિ, બાપ સાહેબ ! મારા શેઠ ક ખમીશ સીવાડવા માગે છે તેથી તમે જરા ત્યાં આવી જજો.”

“તારા શેઠને કહેજો—” મેનકા અભિમાનથી બોલી: “ક પર ના રૂમમાં આવવાની મને ટેવ નથી...”

“પણ બાપ સાહેબ ! એમાં ખોટું શું છે ? ઘણાં, મોટા ખાંચ-બાંચનો મારા શેઠને મળવા આવે છે !”

“હશે. તારા શેઠને સ્વર્ગની પરીઓ પણ મળવા આવતી હશે; હું તેને મળવા જવાની નથી સમજ્યો ? જા, તારા શેઠને કહેજો

મને મળવાની મરજી હોય તો મારે ત્યાં આવે. તે ગાડીમાં આવે પગે ચાલીને તેની મને દરકાર નથી.” મેનકાએ છેવટનો જવાબ પ્યો અને બીખો કંઈક વહીસે મોડે ચાલ્યો ગયો.

“કમ બીખા ! એણે શું કહ્યું ?”

“અરે ! શેઠ ! એણે તો અદિ આવવાની સાફ ના પાડી. કહ્યું કે તારા શેઠની મને મળવાની મરજી હોય તો મારે ત્યાં જ—” બીખાએ જવાબ આપ્યો.

“એ...મ ? આ શરીર બદમાશ પોતાની જાતને ખાનદાની બવા માગે છે ! શું તે એમ સમજે છે કે બધાના દેખતા હું સામાન્ય દરજ્જાને મળવા જઈશ ?...પણ કંઈ શીકર નહિ. ! ચારિત્ર્ય પર શક લાગવાની કોઈનામાં મળત નથી. હું રાતની તે કોઈ ન જુએ તેમ તેને મળી આવીશ.” સુંદરદાસ તરંગ વવા લાગ્યો.

મહાન અંગ્રેજ લેખક રેનોલ્ડસ કૃત મહાન પુસ્તક.

લંડન-રાજ રહસ્ય

અથવા

મીસ્ટરીઝ ઓફ ધી કોર્ટ ઓફ લંડન.

સચીત્ર.

૧૨ ભાગમાં સંપૂર્ણ.

દરેક ભાગના ૧૪ આના.

તમે ફક્ત એક ભાગ તો જરૂર વાંચી જુઓ.

૧૨ ભાગના સેટના રૂ. ૧૦.

જુજ સેટ સીલીકમાં છે.

પ્રકરણ ૯ મું.

હું તમને ચાહું છું.

રાતે દશ વાગ્યાને સુમારે સુંદરદાસ ગુપચુપ બીલાડીની પેઠે ઠાના રૂમ પાસે ગયો. આલીમાં અંધારું હતું. અને કોકાઈને / અવાજ સંભળાતો નહોતો. મેનકાના દિવાનખાના સુધી જતાં / કોઈ મળ્યું નહિ તેથી તેને આનંદ થયો.

“પ્રેમનો સમયજ્ઞ રાત્રી છે.” તે મનમાં બબડ્યો: “રાતની પતે સ્ત્રીઓના હૃદયના કોમળ થાય છે. અને તેના કાન પ્રેમની ડી વાત સાંભળવાને આતુર રહે છે.

તેણે ધીમે ધીમે મેનકાનું આરણ્ય ઠોક્યું.

“કાણુ છે?” ધીમે અવાજ આવ્યો.

“જેને તમે આવવાની રજા આપી છે અને જે તમને /વાને આતુર થઈ રહ્યો છે તે તમારો દાસ ! જોભો, મિસ મેનકા ! ક્ષો-”

“હું રાતે કોકાઈને મળતી નથી. કાલે રહેવારે આવજો.”

“પણ હું તમારો પાડોશી સુંદરદાસ છું. મારો નોકર તમને /વારે મળી ગયો હતો. હું કેમ આવ્યો છું તે તમે જાણો છો.

“હા. પણ હું દિલ્લીની છું.”

“ તમે મને ચોર જોવો ગણો છો, મેનકા ! ”

“ તમે ચોર પણ હો સાહેબ ! કદાચ ચોર કરતાં પણ વધુ બચકર હો ! સાહેબજી ! ” મેનકા અંદરથીજ બોલી.

સુંદરદાસ ચાઠ પડ્યો. પણ હિમ્મત હાર્યો નહિ. પોતાના ઝોરડામાં જઈ તેણે વિચાર કર્યો : “ મારા જોવો શ્રીમંત માણસ મેનકા પર મોહી પડ્યો છે એ વાત આખી દુનિયાને જણાવી મેનકા મલકાવા માંગે છે. હીક છે. હું કાસે બપોરે બાર વાગે એને મળવા જઈશ.”

બીજે દિને બરબર બાર વાગે તે મેનકાને ત્યાં ગયો. એક શ્રીમંત ગરીબને મળવા જઈને જાણે મહાન ઉપકાર કરતો હોય એવા દમામ સાથે મેનકાના રૂમમાં તે દાખલ થયો. પણ મેનકા પણ તેટલાજ ગૌરવવાળી હતી. તેણે તેને એક રાણીની પેઠે એક ખુરશી પર બેસવાનો હસારો કર્યો અને પોતે સોફા પર બેસી રહી. સુંદરદાસે જરા હસીને પોતાના સુંદર દાંત બતાવી કહ્યું.

“ તમે મને મળવા શા માટે ન આવ્યા ? રાતે પણ તમે મને મળવાની શા માટે ના પાડી ? ખરેખર, મિત્ર મેનકા ! તમારું આવું વર્તન જોઈ મને લાગે છે કે તમે અતુભવી અને દુનિયા ખાધેલ છો.” કહી તે ખંધુ હર્યો.

“ હું મને મને તે પ્રમાણેજ વર્તું છું. વળી મારી સલામતી શામાં છે તે પણ હું જાણું છું. લોકો મારે માટે છું ધારે છે

ની મને દરકાર નથી.” મેનકાએ કંડે સ્વરે જવાબ આપ્યો.
સુંદરદાસે હવે માનથી વાત કરવાનો ઠરાવ કર્યો.

“તમે નારાજ ના થાઓ. તમે વગર કારણે મારા તરફ દુર થયાં છો. હું તમારો મિત્ર થવા માંગુ છું.”

“તમારો આભાર સાહેબ! પણ હું પ્રથમથીજ કહી ચુકી છું
આપણે મિત્ર થઈ શકીએ એમ નથી.”

“કારણ?”

“કારણ કે આપણી વચ્ચે શ્રીમંતાઈ અને ગરીબીનું મોટું
મંતર છે.”

“આહ! એવા અંતર સહેલાઈથી કાપી શકાય છે. જે
શ્રીમંત પુરુષ જાણે કે તેની ગરીબ સખી લાવણ્યવંતી છે.....”

મેનકા હસી.

“તમે મને એજ કહેવા આવ્યા છો ને?”

“હાંસતો! હું શા માટે ના પાડું? હું ખાલી જમણાંમાં
જાયા ખાતો નથી. તમને આહવામાં કંઈજ પાપ નથી. હું કુંવારો
હું. અને તમને જોયાં ત્યારથીજ તમારા પર મોહી પડ્યો છું.”

મેનકા ખડખડ. હસી પડી. સુંદરદાસ પોતાનો પ્રેમ પ્રગટ
રી કંઈક અટક્યાણું કરવાની અણી પર હતો. તે આ ખડખડાટ
સ્વ આંખાળી અવાક થઈ ગયો. મેનકા હસતીજ રહી.

“તમને આવા આનદી જોઈ મને હર્ષ થાય છે ! કદાચ મારા પવિત્ર પ્રેમનું પ્રદર્શન જોઈને તમને હસવું આવ્યું હશે ! મેનકા ! મેં તમારા પર પ્રસોના હાર કે ખીજી કોઈ બેટ મોકલી નથી એ વાત ખરી છે. કદાચ મેં ખીજીઓની નકલ કરીને કંઈ બેટ મોકલી હોત તો તમે આમ હસત નહિ.”

“સાહેબ ! કોઈ બહા માણસની સુંદર બેટ હસવા લાયક નથી હોતી.”

“તમે મારા પ્રેમનો શો જવાબ આપો છો ?” કહી સુંદરદાસે મેનકાની નજીક ખુરસી ખેંચી.

“મને માફ કરો. પણ તમે મને હસતી ન જોઈ ?”

“ત્યારે તમે મારી વાતને મજાક સમજો છો ? હું ઠસમથી કહું હું કે હું તમને જાનો જાગરથી ચાહું છું : પ્રેમને પેદા થતાં વાર લાગતી નથી. પુરુષ જીતે જીતે છે અને જીતેને વાર સમજી જાય છે કે આજ સ્ત્રીની તેને જરૂર છે. તે તરતજ તેના પ્રેમનો ભોગી થવા માંગે છે. નહિ તો કદિ નામ દેતો નથી. મરદોને માટે પ્રેમ વીજળી જેવી વસ્તુ છે. એક સુંદર છોકરી તરફ એકજ નીમાહ અને પુરુષ મોહપ્પતના શરથી વીંધાઈ ગયેલોજ સમજો !”

“એમ કે ?” મને એ વાતની અખરંજ નહોતી ? ફરે કહો, અમે સ્ત્રી પર વીજળાક અસર શાથી થતી હશે ?”

“અમને જોવાથી...” કહી સુંદરદાસે છાતી આગળ કાઢી, મુઠ્ઠા મરડી અને પોતાની ખુરસી મેનકાની વધુ પાસે ખસેડી, મેનકા મોઢાપર જરા દુર જઈ બેઠી તે બોલી: “કાંઈ આપણને છેક નજીક બેઠેલા જુઓ તે મને પસંદ નથી.”

“તો પછી તમે આખો દહાડો બારી બારણાં ખુલ્લાં થા માટે રાખો છે? હું બારણા બંધ કરું. પછી આપણે નિરાંતે વાત કરીશું.”

“નહિ.” મેનકાના સ્વરમાં સત્તા આવી: “મને ઠંડો પવન ગમે છે. વળી બંધ બારણે તમારી સાથે મને જોવાથી લોકો ગમે તેવી વાત કરશે.”

“કોઈક ગમે તે વાત કરે તેથી શું થયું?”

“એમ કે? તમારે માટે ગમે તેવી વાત થાય તો?”

“તમે ધણાંજ દયાહીન છો.”

“નહિ. હું ધણીજ માયાળુ છું. મરદોને મળવાનો મારો નિયમ ન હોવા છતાં મેં તમને અહિં બેસવા દીધા તે માટે તમારે આભારી થવું જોઈએ.”

“હું તમારો ધણે-ધણેજ આભારી છું મેનકા! પણ-પણ તમે મારા પ્રેમનો જરા વધુ જવાબ આપો.....”

“પણ તમારા જેટલી ઝડપથી મારામાં વીજળી પેદા થતી નથી સમજ્યા!”

“આહ ! હુચ્ચી ! ”

“તમે કહેા છો કે તમે મને ચાહો છો. પણ હજુ તમે મને તેની એક પણ સાબીતી આપી નથી.”

“સાબીતી ? તમને સાબીતી જોઈએ છે ?”

“હા. ઠકરા અનુભવ પરથી હું જાણ પણ પુકી પુકાને પીડું છું.”

“પણ મેં તમને મારા પ્રેમની ઘણી સાબીતી આપી છે. મારા જેવો આખર દરવારવાજો માણસ તમારા જેવી એક સામાન્ય દરજ્જાને મળવા ધોળો દહાડે આવે...”

“તમે એમ કહેવા માગો છો કે તમે મને મળવા આવીને મારા પર મોટો ઉપકાર કર્યો છે ?” મેનકાની આંખો લાલ થઈ.

“જોહ ! તમને મારી કોઈજ વાત ગમતી નથી. મેનકા ! હું તમારું અપમાન કરવા માગતો નથી. તમને મારે કેમ રાજી કરવા ? ચાલો, આપણે કંઈ ખીજીજ વાત કરીએ. તમે મુંબઈમાં ઘણા વખતથી રહો છો ? તમે મુંબઈના છો ?”

“નહિ. હું કાઠિઆવાડી છું. મુંબઈમાં મહિના દોઢ મહિના-થીજ આવી છું.”

“તમે એકલાંજ આવ્યાં હતાં ?”

“હા. મારી મા અને બહેનની રગ લઇને હું મુંબઈમાં કમાવા આવી છું.”

“પણ મુંબઈમાં જો તમે એકલા સીવણ બરતનુંજ કામ કરશો તો તમે શું કમાશો? તમારા કોઈ શ્રીમંત મિત્રો છે?”

“નહિ. હું જે કરવા માગું છું તેમાં મને કોઈની મદદની જરૂર નથી.”

સુંદરદાસને ફરી વાતનો વિષય બદલવાની જરૂર જણાઈઃ
“તમને નાટક સીનેમા ગમે છે?”

“હા. પણ સ્ત્રીઓ નાટકશાળામાં એકલી જઈ શકતી નથી. અને મારા કોઈ સગા વહાલા નથી.”

“હું છું ને?” સુંદરદાસ ખુશાલીથી ઉછળી પડ્યોઃ “હું તમે કહેશો ત્યાં તમારી સાથે આવીશ. નાટક, સીનેમા, પાલવા, વરલી, તમે કહેશો ત્યાં ફેરવીશ.”

“મારી પાસે કિંમતી પસો નથી.”

“આપણે ગાડીમાં જઈશું.”

“પણ ગાડી થીએટરમાં જવાની હતી? લોકો મને સામાન્ય વસ્ત્રોમાં તમારા જેવા શ્રીમંત સાથે જુએ તો તમનેજ માફ લાગે.”

સુંદરદાસ ઉભો થયો અને ઝોરડામાં એક બે આંટા મારી બાહ્યોઃ

“તને કેવાં વસ્ત્રો જોઈએ છે ?”

“રેશમની જરી બરેલી સાડી, તેવુંજ સુંદર બ્લાઉઝ, ઈંગ્લીશ બનાવટના મોઢક શુઝ, રેશમી મોઝાં.....”

મેનકા જેમ જેમ બોલતી ગઈ તેમ તેમ સુંદરદાસને કપાળે પરસેવો વળવા લાગ્યો. તે બારી પાસે ઉભો રહી અચાનક બોલ્યો.

“મને માફ કરજો ! નીચે કાઢ મને મળવા આવ્યું લાગે છે !”

“બહે પધારો...” મેનકા પિક્કારથી હસી.

સુંદરદાસ ઉતાવળો ઉતાવળો આવ્યો ગયો અને પોતાના ચોરડામાં જઈ બીજાને બોલાવીને તેણે કહ્યું.

“આ સામેવાળા ડાકચુનું મારી પાસે કદિ નામ ના દેતો.”

પ્રકરણ ૧૦ મું.

રેશમી વસ્ત્રો.

સાત દિવસ વહી ગયા. સુંદરદાસે એ સમયમાં મેનકાના ખારણાં તરફ નજર સુધધાં ન કરી. તેનું અભિમાન જખમાયું હતું અને તે મેનકાના પ્રેમમાં નિરાશ થવાનો ઢોંગ કરતો હતો. આઠમે દિવસે અચાનક તેની નજર મેનકા પર પડી. તેની છાતી ધડકા અને તેને લાગ્યું કે તે મેનકાને ખુશ ચાહે છે.

“જમે તેમ હોય પણ એ મને એકલાનેજ મળી હતી એટલે તે મને ચાહતી હોવી જોઈએ. તે મારી સાથે નાટકમાં આવવા માટે કિંમતી વસ્ત્રો માગે છે.....પણ મારા સિધ્ધાંત પ્રમાણે હું કામ રમણીને બેટ આપતો નથી છતાં...છતાં...આ રમણી વિના મને એન પડતું નથી. રાત્રે મારી કંઠ હડી જાય છે. આહ ! ભલા ભગવાન ! મારા જેવા શાશ્વત માણસને પામલ બનાવવા માટે આ પરીને અહિં શા માટે મોકલી ?”

અંતે તેનાથી ના રહેવાનું. તેણે મેનકાને જોઈતી બધી ચીજો ખરીદી અને બીજા સાથે સાડી, ક્ષાઉઝ વિગેરે મોકલી નીચેની ચીઠી લખી:

“આજે રાતે મારી સાથે નાટકમાં આવશો ?”

મેનકાએ બીજા સાથે હકારમાં જવાબ મોકલ્યો. બરાબર સાડા આઠ વાગે, અપ-ટુ-ડેટ પોષાકમાં સજ્જ થઈ સુંદરદાસ મેનકાને

લાં ગયો. મેનકા નવી સાડીમાં વિશ્વામિત્રની મેનકા જેવીજ શોભતી હતી.

તેને જોઈને સુંદરદાસનું મગજ સદંતર ઝુમ ઘૂમ ગયું: “આ દુરી પર આટલું દુરખાન છે! આને રાતે નાટકશાળામાંથી પાછા ફરતા તે મને નિરાશ કરવાની નથી.” આવા વિચાર કરી તે મેનકા સાથે ધરમાંથી બહાર નીકળ્યો. બધાની નજર તેઓ પર પડી અને દુનીયાદારીના રિવાજ પ્રમાણે ગણુમણુટ શરૂ થયો.

“આહ! આખરે ભાટીયો સપડાયો!”

ફોટોગ્રાફર બળડયો: “મેનકાને મેળવવા માટે તેણે પદસાનું પાણી કરેલું જાગે છે. એની નવી સાડી જોઈ ક?”

“હા. પણ સુંદરદાસ બેરાએને ખટાવે એવો નથી.” બેરીસ્ટર જવાબ આપ્યો.

“એ બીચારીને રાતે શરદી થઈ જાય તો કેવું સારું.” ડોક્ટરે દુઆ આપી:

“એને મેં સુંદરદાસ કરતાં સારાં વસ્ત્રો આપ્યા હોત! હું કવિ છું કવિ!”

“જવા દો જાણ! બેરાની જગતનો બરોસો જ નહિ. આપણે બેટ આપી આપણે ડાચું વગાસતાજ રહી ગયા.

સુંદરદાસે થાએટર પર જઈ મેનકા સાથે એક આખા બોક્સમાં

એસવાની મરજી બતાવી. પણ મેનકાએ તેમ કરવા સાફ ના પાડી. તેણે કહ્યું કે “એરએસ્ટ્રામાંથીજ નાટક બરાબર જોવાશે અને ભોકા મારી “બ્યુટી” પણ જોઈ શકશે.”

બંને ખુરશી પર બેઠાં. સુંદરદાસ પામલ થયો હતો. તેનું ધ્યાન નાટક પર હતુંજ નહિ. તે તો મેનકાને વશ કરવા માંગતો હતો એટલે તેણે ધીમે સ્વરે મેનકાના કાનમાં પ્રેમનો અર્થદિન લવારો રેડવા કર્યો. અંતે મેનકા કંટાળીને બોલી:

“હું નાટક જોવા આવી છું—તમારું નોનસેન્સ સાંભળવા નહિ.”

“હેમ છટા!” સુંદરદાસ મનમાં બબડાયો. “સાળીને કાષ્ટ દિવસ નાટક જોવા મળ્યો એટલે મારી નથી વાત પણ સાંભળતી નથી!”

નાટક પુરો થયો. સુંદરદાસે ટેક્ષી બાડે કરી. રસ્તામાં મેનકાએ નાટકના નટ નટીઓનીજ વાત કર્યા કીધી. અંતે તેઓ ધર આગળ ઉતર્યા.

“હવે મારી વારી આવી...” બાકું યુવાની દાદર ચઢતાં સુંદરદાસ વિચાર કરવા લાગ્યો. દાદર પાસેજ તેનું દિવાનખાનું હતું. ત્યાં જતાંજ મેનકા તેને “સાહેબજી” કહી ચાલી જવા લાગી.

“શું? સાહેબજી? મેનકા! હજી તો એક વાગ્યો છે; આપણે થોડીવાર વાત કરીએ.”

“ નહિ, જો તમારે મળવું હોય તો કાલે દિવસના વખતમાં આવજો.” કહી તે પોતાના રૂમમાં દાખલ થઇ.

“ શું જો મને મુરખ બનાવતી હશે ?” સુંદરદાસ વિચારમાં પડ્યો: “ નહિ. નહિ. જો મને આહે છે. અમે સાથે નાટકમાં ગયા હતા તેથી કદાચ અમને જોવાને કામ આવે. છુપાયા હશે તેઓને લીધે જો ડરતી હશે. હા-હા-હા ! કેવી દુસ્તીઆર છે ? હું અરધા કલાક પછી જઈશ ત્યારે આરણ્ય ઉઘાડાજ હશે !”

અરધા કલાક પછી તે ચોરની પેઠે મેનકાના દાર પાસે ગયો. પણ દાર બંધ હતા. તે અજબ થયો, ગુસ્સે પણ થયો. તેણે આરણ્ય પર ધીમા ટકારા માર્યા, પણ કંઈ જવાબ ન મળ્યો.

“ મેનકા ! મેનકા ! પ્રભુને ખાતર ઉઘાડ.” તે ઠરઠરોળી પણ ચોરડામાંથી કંઈજ જવાબ ન મળ્યો. ઉઘડું બાબુની રૂમમાં અંધારામાં સંતાઇ રહેલા ટીખણીઓ ખડખડાટ હસી પડ્યા. પેલા કવિને કવિતા સ્ફુરી આવી:

જગર તલસે, હૃદય સળગે

ઉઘાડો દાર વહાલી રે !

તમારે આંગણે ઉભો

ફકીર આ ગ્રેમ આલમનો...

આ સુશીખણી કવિતાથી ખીજાઓ ખુશ હસ્યા. પણ સુંદરદાસ “ આટ નંબર વન ” થઈ પોતાના રૂમમાં બસાઇ ગયો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

હીરાના ખુબ.

સુંદરદાસ રહવારે વહેણે ઉઠ્યો. રાતે તેને ખીલકુલ ઉંઘ આવી નહોતી. મેનકાએ રાતની વખતે તેને પોતાના રૂમમાં આવવા ન દીધો તે માટે તે સખત ગુસ્સે થયો હતો અને મેનકા પાસે આ અપમાનનો ખુલાશો માગવાનો તેનો વિચાર હતો. આઠ વાગે તેણે નાહી ધોઈને અરધો કલાક આયના સામે ઉભા રહી કપડાં પહેર્યાં; તેની આંખો લાલ થઈ હતી અને મ્હોં ઉતરી ગયું હતું.

“આ ઠીક છે. મને મમગીન જોઈને જોને દયા આવશે.” તે ગયો મેનકાએ તેને હસીને આવકાર આપ્યો. અને સુંદરદાસ ખુરશી પર બેઠા પછી જાણે કંઈજ ન અન્યું હોય તેમ વાત કરવા લાગી.

“તમને નાટક કેવો લાગ્યો?”

“હું નાટકની ચર્ચા કરવા આન્યો નથી.”

“તો ખીજી વાત કરો.” મેનકા હસી. સુંદરદાસ વધુ ખીજવાયો.

“તમે કુંભકરણની પેઠે કંઈ લેા.”

“જે વળી કાણે કહ્યું? હું તો જરાક અવાજ થતાં જાગી ઉઠું છું.”

“જેમ! ત્યારે કાલે રાતે મેં તમારા બારણા પર ટકોરા માર્યા તે તમે નહોતા સાંભળ્યા?”

‘કાણુ કહે છે કે મેં નહોતા સાંભળ્યા? તમે ધણી વાર ટકોરા માર્યા હતા તે હું જાણું છું.”

“ ત્યારે તમે ખારણુ કેમ ન ઉઘાડ્યું?”

“ તમને ખબર તો છે કે હું મધરાતે કોમને મળતી નથી. આ સવાલ તમારે પૂછવોજ ન જોઈએ.”

“ જો તમે ખારણું ઉઘાડ્યા હોત તો વધુવાર તમારે ટકોરા સંભળવા પડત નહિ.”

“ મેં તમને જવાબ ન આપ્યો એટલે તમારે ચાલી જવું જોઈતું હતું.”

“ મેનકા ! આવી કીમતી બેટા આપ્યા પછી મને તારા રમતો દાખલ થવાનો હક્ક હતો.”

મેનકા એકદમ ઉભી થઈ. તેની આંખમાંથી અગ્નિ ખરવા લાગ્યો. તેણે સુંદરદાસ તરફ એવી ધિક્કાર ભરી નજરે જોયું કે તે પણ મર આભોજ બની ગયો.

“ હક્ક ? તમારો હક્ક ?” ઝુસ્સાથી રાતી પીળી થઈ મેનકા બોલીઃ “ તમે કયે મ્હોડે હક્કની વાત કરો છો ? મને એમ થાય છે કે અત્યારેને અહારે બધાની નજર સામે અહિંથી કાળું કરી જવાનો તમને હુકમ કરે. તમે એમ સમજો છો કે તમે મને થોડાક ચીંથરા આપ્યા તેથી તમે મારા રાજ્ય ચાલુ ગયા ? તમે એક ચીંથરા જેવી સાડી બેટ આપી તેમાં તમે શી ઘાડ મારી ? તમે એમ માનતા હશે કે તમારા ચીંથરા જોઈ મેનકા તમારી રખાત બનશે. ધિક્કાર કે તમને ? હોય, હાથ જાઓ તમારા ચીંથરા અને કાળું કરો.” આટલું

કહી તેણે કપ્પાટના ખાનામાંથી સુંદરદાસે એકભેલી બધી ચીજો બહાર કાઢી પિછારથી તેના મ્હોં પર ફેંકી દીધી.

સુંદરદાસ થથરી યો. મેનકા ગુપચુપ ખુરસી પર બેસીને નીચે મોઢે સીવવા લાગી. સુંદરદાસ જોમ તેમ શાંત થયો. તેણે એક એક ચીજ જમીન પરથી ઉઠાડી બધા એક ખુરસી પર મુકી અને પછી મેનકાની પાસે અપરાધીની પેઠે ઉભો રહી તે બોલ્યો:

“મીસ મેનકા! મારી જીભ થઈ-મને માફ કરો. હું રાતે તમારે આંગણે આબો હોતો કેમકે હું પાગલ થઈ ગયો હતો. આ નજીવી બેઠ મોઢે હું કંઈ બદલની આશા રાખતો નથી; મને માફ કરો; નહિ તો મારી જીવંતી પ્રજ્ઞાતાપમાં જશે.”

મેનકા તેની અધોગતિ જોઈ પીગળી. તે જરા હસી.

“તમે તમારો વાંક કબુલ કરો છો, એટલે હું તમને ક્ષમા કરું છું. હું ઝેરીલી નથી. મારો સ્વભાવ બડબડીજો છે ને જે મનમાં આવે તે બોલી નાખું છું. પણ પાછળ કોઈની નિંદા કરતી નથી. બેસો, અને કાઢી થઈ કંઈ સારી વાત કરો.” મેનકાએ સત્તાદર્શક પણ જરા તોફાની અદ્યથી કહ્યું અને સુંદરદાસ ગરીબ બકરાની પેઠે તેની સામેની ખુરસી પર બેઠો.

“તમે મને પ્રેમની વાત કરવા નહિ દો?”

“હું તમને ફરીથી કહું છું સુંદરદાસ! કે તમે તમારા પ્રેમની કંઈ જાણીતી આપી નથી.”

“ તમને કંઈ જાતની સાબીતી જોઈએ છે ? ”

“ જોહ ! જો તમે ન સમજી શકો તો હું લાચાર છું. એ વાત જવાદો ! મને કાલનો નાટક ગમ્યો હો ! ને આપણી સામેની ભાષ-
નમાં પેલી શુભાબી સાડી વાળી સ્ત્રી બેઠી હતી તેને તમે જોયશી કે ?
તેણે હીરાના ઇયરીંગ્સ પહેર્યા હતા તે વીજળીની ભાષ્ટમાં કેવા
અમકતા હતા ? ”

“ હા. મેં ઉર્વશીને જોઈ હતી.”

“ તમે તેને જોળખતા ભાગો છો ? ”

“ હા. તું જાણે છે કે એવી સ્ત્રીઓ સાથે સહજમાં જોળખાણ
પડે છે. તે એક શીલમ કંપનીની એક ટ્રેસ છે.”

“ તે પરણી છે ? ”

“ નહિ. એવી સ્ત્રીઓ પરણતી નથી. તે એક બહુની રખાત છે.”

“ એનો શેઠ ધણો ઉદાર હોવો જોઈએ. તેના ઇયરીંગ્સ અને
નાકની નથ હીરાના હતા. અને તેના હાથમાં આંગદાર મોતીની અંગ-
ડીઓ હતી.”

“ એ બધા ખનાવટી હં ! ઇમીટેશન હીરા મોતી સાચા કરતાં
વધારે ઝળકે છે.” સુંદરદાસ ખીજની પ્રશંસા સાંભળી શક્યો નહિ.

“ અરે રામ રામ ! ગરીબ બીચારી ઉર્વશી ! તેને ઇમીટેશન હાર્મન
આપીને છેતરવી એના કરતાં બહુતર છે કે હામીના આપવાજ
નહિ.” મેનકા બોલી.

“બનાવર છે. મેનકા ! તારા મીઠા સહવાસમાં સમય કેવો ઝડપથી વહી જાય છે. તેણે ઘડીઆળમાં જોઈું “જારે જરા બેંકમાં જવાનું” છે. તું સાંજે મળશે ને ?”

“હા.”

“હવે તો તું મારા પર ગુસ્સે નથી ને ?”

“જરા પણ નહિ.”

સુંદરદાસ બહાર ગયો : “એ મારી પાસેથી હીરા મોતીની વ્યર્થ આશા રાખે છે. એના લોભનો પાર નથી. હું એને હવે શીના જેવા હકમાઈમાં રાખું ? નહિ. નહિ.”

આ બનાવ પછી એક મહિનો વહી ગયો. મેનકા તેને વારંવાર મળતી અને સુંદરદાસ વારંવાર પ્રેમના નિસાસા નાખતો. પણ તેને જરા પણ હતેલ મળતી નહિ. એક વાર તે હેલ્થે પાટલે મેઠો. મેનકાનો હાથ પકડી તે તેને નજીક ખેંચતો હતો એવામાં મેનકા છેડાઈ. બન્ને વચ્ચે ખેંચતાણુ શરૂ થઈ. મેનકાનો રેશમી ધાધરો પકડી સુંદરદાસ ખેંચતો હતો. એવામાં મેનકાએ તેનો કાન પકડી એવા જોરથી તમાચો માર્યો કે તેને ભોંય ભારી પડી ગઈ.

“આહા! એ એમ માનવાની નથી. એને હીરાનો અરૂચ ઝોંસવોજ પડશે. જોઈું છું. સસ્તું ભાડું ને સિધ્ધપુરની જાત્રા કરી એને મનાવી લઈશું.”

બીજે દિને તે મેનકાને મળવા ગયો કે તરત ગજવામાંથી એક સુંદર દાણડી ટાઢી તે મેનકાના હાથમાં મુકી બોલ્યો.

“મીસ મેનકા !— તમારા સેવકની આ નમ્ર બેટ સ્વીકારશે ? મને બદલામાં કંઈજ જોઈતું નથી. તમારી નિર્દોષ મૈત્રીજ જોઈએ છે.”

“શાબાશ ! —” દાબડામાંથી સુંદર હીરાનો બરચ કાઢી મેનકા બોલી : “ તમારો મોટો આબાર, સુંદરદાસ !”

“આ વખતે મારે બદલાની માગણી કરીને આજી બગાડવી નથી.” આવો વિચાર કરી સુંદરદાસ બોલ્યો : “તમને ગમે છે ને ?”

“હા. બહુ સુંદર છે તમે મારા પર બહુજ મમતા રાખો છો હો !” મેનકાએ નયન નચાવ્યા.

“આબો, હવે હું જઈશ.”

“કેમ ? શી ઉતાવળ છે ?”

“મારે એક મિત્રને અગત્યના કામસર મળવાનું છે. કાલે આપણે વધુ વાર સાથે બેસીશું.”

“ધણીજ ખુશાથી.” મેનકા બોલી અને સુંદરદાસ મનમાં મલકામને વિદાય થયો.

“આહ ! હવે એ સપડાઈ. સ્ત્રીઓ ધણી વિચિત્ર હોય છે. પ્રેમ માગે તો એ ના પાડશે ને વગર માગ્યે તમારી પાછળ મરી શીટશે. મેનકા ! મેનકા ! આખરે તું મારીજ થશે.”

પ્રકરણ ૧૨ મું.

પછસા.

મેનકાને હીરાનો અરચ મળ્યા પછી મેનકાનો આશક નટવર પાછો આવ્યો. મેનકાને પુર ઠાકાઠથી રહેલી જોઈને તે અજબ થયો. તેને તેની માથુક પર જરા શક ગયો. પણ મેનકાએ તેને અજેય સ્મિત કરી ખાતી આપી:

“બહાણા ! તને મારા પર વિશ્વાસ છે ને ?”

“હા.”

“તો બધા રંગ જોયા કર. હું મારો હેતુ પાર પાડવા મુંબઈ આવી છું અને તે પાર પડ્યા પછી હું તારીજ છું.”

“બહાણી ! હવે આ નાટકનો જલ્દી અંત આવે તો સારું.” નટવર તેને ચુપી લેતો બોલ્યો.

સુંદરદાસને નટવર ન ગમ્યો. તે તેને કબાળામાં હાકકા જોવો ગમ્યો. તે મેનકાને અક્ષતા માનતો હતો પણ નટવરને જોઈને તેનો વિચાર બદલાયો. એક આશકની માથુક હોવા છતાં મેનકા તેને શા માટે ટવળાવે છે તે સુંદરદાસને માટે એક બેદી કાપડો થઈ પડ્યો. મને કમને તેણે નટવર સાથે વાત કરી. તેના મિત્ર થવાનો ડોળ કર્યો—તેને મુંબઈની જોવા લાયક જગ્યા બતાવી પણ નટવર પાછો ગામ મથો ત્યારેજ તેને સંતોષ થયો.

નટવર ગયા પછી જીને દિને સાંજે પાંચેક વગે મેનકા એકલી બેઠી હતી તે વખતે સુંદરદાસ તેના રૂમમાં દાખલ થયો. મેનકા શોકમ્મત ચહેરે એકા પર બેઠી હતી. નટવરના ગયાથી તેને દુઃખ થયું હતું તે જાણીને સુંદરદાસને ઈર્ષ્યા આવી અને તેનાથી અનિમિષ ખોલાઈ ગયું: “નટવરના જવાથી તમને ધણું લાગી આવેલું લાગે છે. ને તમને પુરા પ્રેમથી ચાહતો હોવો જોઈએ. ખરેખર, વ્હાલાનો વિયોગ વસમોજ લાગે છે.”

“મેં તમને વારંવાર કહ્યું છે કે મારો કોઈ પ્રેમી હતો નહિ અને છે પણ નહિ.” મેનકા ગુસ્સે થઈ બોલી.

“હશે. હશે. મને તમારા પર વિશ્વાસ છે. પણ તમારાં જેવાં પુત્રાન રમણી કોઈ દિવસ પ્રેમમાં પડ્યા વિના રહેશે નહિ.”

“તેનો આધાર સંજોગો પર છે.”

“ખરાખર છે—ખરાખર છે.”

“આંખોનો સ્વભાવ નિર્બળ હોય છે તે તો તમે જાણો છો.”

“આહ! મારી માંદી મેનકા! તું મને સ્વર્ગનો દલાવો ચખાડ, હું તને ખરા જીગરથી પુતું છું. હું તને દર્મિશાં સુખી રાખવાનો પ્રયાસ કરીશ.” સુંદરદાસે ફરીથી મેનકાતું જીગર જીતવાની બજા ખેલવા માંડી. તે તેની નજીક ગયો અને તેના ઘાંધરાનો છેડો તેના લાગ્યો. મેનકા કેવળી લાલ પીળી થઈ દુર ખસી ગઈ.

“તમે પાગલ થયા છો? તમે શું કરો છો તેનું તમને જ્ઞાન છે?”

“મને ભાન નથી ? હું પામલ છું ? જે મેનકા ! આવાં નખરાં મારી સાથે ચાલશે નહિ. આજે આપણી વચ્ચે જે તે લટકો ફટકો થઈ જવો જોઈએ.”

“આટલી ટુંકી પીછાનમાં કોઈ સ્ત્રી તમને શરણે થઈ જાય એમ માનવામાં તમે ભુલ કરો છો.”

“ટુંકી પીછાન ? મેનકા ! હું જે મદિનાથી તારી આરાધના કરું મેં તને વચ્ચે આણી આપ્યા તેનું તો કંઈ નહિ; પણ હીરાનો અર્ય સામાન્ય ચીજ નથી. તેં હીરાનો અર્ય માગ્યો તો મેં તે પણ આણી આપ્યો. એક જીવાન સ્ત્રી આવી બેઠ સ્વીકારે—”

“તારે તેણે બેઠ આપનારની રખાત થવું જોઈએ. એમજને ?”

“હા. જે તું બોલાવવાજ માગતી હોય તો મારે કહેવું જોઈએ કે હા—”

“સાંભળો મી. સુંદરદાસ ! તમે કહો છો કે આજે આપણી વચ્ચે મને તે લટકો ફટકો થઈ જવો જોઈએ બલે હું તમારી વાસનાને તામે જતી નથી તેનો ખુલાસો સાંભળી બો. ધારો કે તમારી મોદક બેઠથી લલચાઈને હું તમારી થાઉં તો પાછળથી શું થશે ? એક વાર તમારી વાસના પુરી થયા પછી તમે મને છોડી જશો કેમકે પુરૂષોની વૃત્તિ કલિ કલિએ ભ્રમનારા ખર જોવી છે—”

“ઓ મેનકા ! મારા પર વિશ્વાસ રાખ—”

મને તમારા પર વિશ્વાસ છે માટેજ મારી વાત પુરી સાંભળી શો. ધારો કે હું તમારી માથુક થાઉં તો એક મદિને જે મદિને

બહુબહુ તો ત્રણ મહિને તમારો પ્રેમ કંડોગાર થઈ જશે, અને તમે હમણાં મારા પ્રેમ માટે જોડલા આકુળ વ્યાકુળ થાઓ છે તેટલીજ વ્યાકુળતાથી તમે મને તજી દેવા તઈમાર થશો. તમે મને તજી શેદો અને હું હીનભાગી, કંગાળ થઈ જઈશ. તમારી સાથે મોજમજાહ અને રંગરાગ ભોગવતાં હું મહેનત કરવાનું છુટી જઈશ. અને પછી મારી દશા બહુ પુરી થઈ જશે..." મેનકા સુંદરદાસ તરફ એકીટસે જોઈને બોલતી હતી. તે તેના વદન પર ચતા ફરફાર જોઈ રહી અને પાછી મોજવા લાગી: "પણ એટલાથીજ કરમકથા પુરી થતી નથી. તમારા પ્રેમનો દહાવો ચાખ્યા પછી હું મારા આપણા બાળક માટે પણ જવાબદાર થઈશ. મારી સ્વાર્થી મજાને ખાતર મારા નિર્દોષ બાળકને દુઃખ સહન કરવું પડે તે મારાથી કદિ સહન થશે નહિ. એવી સ્વાર્થી મજાને હું લાત મરું છું..."

"ગાંડી ! રે ગાંડી ! તું ખોટા ખોટા તરંગ કરીને ભવિષ્યના દુઃખો કદખી લે છે. તેં નવરા નવલકથાકારોની વારતા વાંચી લાગે છે—" સુંદરદાસ વ્યંગથી હસ્યો.

"હા. તે સાથે મેં દુનિયાદારીનો અનુભવ પણ લીધો છે. તમે જાણો છો કે આવા જનાવો રોજ અનેછે. દગાબાજ પુરષો ભોળા બીઓ પર ભુરકી નાખી એકવાર વાસનાની તૃપ્તિ થયા પછી તેમને સીંગારેટના ટુકડાની પેડે ફેંકી દે છે. બોલો, પરમાત્માને ઝોળખીને સાચું બોલો તમે કોઈ ભોળા બાળાને શ્રષ્ટ કરી પાયમાલ કરી છે? તમારી સધળી પ્રેમલીલા યાદ કરો. તમેએ કોઈ બાળાનું દીલ તોડી નાખ્યું નથી?"

સુંદરદાસે મનોભાવ છુપાવવા બધી કોશિષ કરી છતાં તેનો ચહેરાનો રંગ લડી મથો.

“મેનકા ! એવી વાતો શી રીતે યાદ રહે ? એવી તો બધી રમણીઓ સાથે મને પ્રેમ થયો હશે...”

“વાહ ! તમને તમારી પ્રિયતમાઓની યાદ પણ રહી નથી ?”

“આવી વાત કરવામાં સાર શો ? તું આપણીજ વાત કરને ! બોલ, તું કદિ કોઈના પ્રેમમાં નહિ પડે ?”

“જો મારો પ્રેમી મારા બાળકને ઝરીબીમાંથી બચાવવા માટે વ્યવસ્થા નહિ કરે તો નહિ. હું મારું બાળક દુધ વિના ટવળીને મરી જાય તે કદિ સહી શકીશ નહિ.”

“મેનકા ! તું બધી પહોંચેલ ખુટી છે.”

“હા. તમે પણ દુનિયા જોઈ છે. તમે તમારા વેપાર ધંધામાં અવિચારી સાહસ જોડો છો.

“નહિ. પણ એક જુવાન સ્ત્રી આટલી સાવધાની રાખે તે તો મેં આજેજ જાણ્યું. તને પ્રેમની લલજ્જતની દહર નથી ?

“હું બીજી સ્ત્રીઓ જેટલી સુખી નથી.”

“સારે એનો અર્થ એ કે તું મારી યાય તે પહેલાં મારે તારે નામે બેકમાં આવું પડાવવું પડશે. મેનકા ! આવી સરત કોઈજ કષ્ટ કરશે...”

“મારે લાખ કે કરોડ જોખતા નથી. હું મારા બાળકને ઉછેરી શકું તેટલાજ પૈસા માયું છું.”

“પણ ધાર કે તને બચ્ચું થાયજ નહિ તો ?—”

“તો એ રકમ મારી પાછલી જીંદગીમાં મને ખપ લાગશે.”

“જાણીશ ! તું તો વહેવાર વાણીઆ કરતાં બાહોશ નીકળી ! દરજણ થવા કરતાં તું ડાઘ મારવાડણ થઈ હોત તો સાફ થાત !”

“હું શા માટે એવી ન થાઉં ? પુરૂષો પોતાના સ્વાથી આનંદનો વિચાર કરે છે તો અમે અમારી સલામતીનો વિચાર કેમ ન કરીએ... ?” કહી તે શાંતિથી નીચું જોઈ રમાલ ભરવા લાગી.

“હું ધારું છું કે સો બસો રૂપીઆમાં તો એક બાળકનું ધણું વખત પૈપણ થઈ શકે. બાળકને બહુ થોડો ખોરાક જોઈએ છે.” મુંદરદાસ ગણતરી કરવા લાગ્યો.

“બાળકને એકલા ખોરાકથીજ ચાલવું નથી. જો છોકરો થાય તો તેને ભણાવવો જોઈએ-છોકરી હોય તો—”

“તેને પરણાવવી જોઈએ—” મુંદરદાસ મીઠાજ ખોવા લાગ્યોઃ “તારે એમજ કહેને કે તારા દીકરાને યુનીવર્સિટીની કેળવણી આપવા જેટલા અથવા દીકરી થાય તો તેને પરણાવવા જેટલા પૈસા તને જોઈએ છે. તું મારો તો કંઈ વિચારજ કરતી નથી.”

“તમારો વિચાર મારે શા માટે કરવો જોઈએ ? તમારા આજકને તમે થોડો વારસો આપી જાઓ તેમાં કંઈ નવાઈ કરવાના નથી. હું લોભી નથી. મને લાગે છે કે ત્રણ હજાર રૂપિયા મારા આજકના પોષણ માટે પુરતા થઈ પડશે.”

“શું ? ત્રણ હજાર રૂપિયા ?” સુંદરદાસ કુર્યો : “ત્રણ હજારની રકમ તારે મન કંઈજ નથી ?”

“તમારા આજક કરતાં ત્રણ હજાર વધારે છે ?

“નહિ. વાઈ-એ રકમ હું જુદી રાખી મેલીશ.”

“નહિ. તમારે પહેલાથી એ રકમ હવાશે કરવી પડશે. ન કરે નારાયણને તમે કોઈ દહાડો શૈરખજારમાં નાહી રહ્યા તો ?”

“તો તું મને એ રકમ નહિ આપે ખરું ?”

“નહિસ્તો !”

“વાહ આજકાલ બૈરાઓ પણ ઉરતાઈ મતા જાય છે. હું ધારતો તો કે આંતી યુદ્ધિ પમની પહાનીએ, પણ...”

“હવે અમે અમારી અકકલ માથામાં રાખીએ છીએ.” મેનકા હસી : “જોલો, હવે શું કહો છો ?”

“મને વિચાર કરવા” દે.

“મને જોઈએ તેટલો વિચાર કરો. જાઓ, હવે સીધાવો...”

સુંદરદાસ બહીમે મ્હોડે પોતાના રૂમમાં બેઠા બેઠા બેઠા :

“આહ ! હું કેવો મુર્ખો બન્યો ? કપડાં ગયા—હીરાનો બચ્ચ મર્યો—
પણ મેનકા તે મેનકાજ છે !... અફસોસ ! એ બ્રા મને મારો બચ્ચ
પાછો આપી દે તો કેવું સાફ ?... પણ હવે પાછો કેવી
રીતે મઆય ?.....

આખી જીંદગીમાં સુંદરદાસ આટલો કોપી અને બેચેન થયો
નહોતો. મેનકા તેના માયાની મળી. તેણે તેનું લોહી ઉડાવી મુક્યું.
આઠ દહાડામાં તો તેના માલપરતી લાડી ઉડી ગઈ—આંખો ડંડી
ઉતરવા લાગી. તેને ભુખ લાગતી નહિ—રાતે હાથ આવતી નહિ. મેનકાને
ભુલવા માટે તે બીજી રમણીઓનો સહવાસ શોધવા ગયો. એ
ખિચારીઓ તેને રાજ કરવાને જાતજાતના વલખાં મારતી ; પણ
સુંદરદાસ મેનકાની કાજળભરી—મદ્યેલી આંખો ભુલી શકતો નહિ.
તેણે પોતાના નોકર બીખાને મેનકાનું નામ દેવાની સખત મનાઈ
કરીદતી અને જો ભુલેચુક બીખો મેનકાનું નામ દેશે તો તેને પેટા
આપી દેવાની ધમકી આપી હતી. તેણે એ રંગીલી દરજ્જાને ભુલી
જવા માટે ખુબ પ્રયત્ન કર્યો ; પણ એ જોખનવતી યુવતી તેની નજર
આગળથી બીજકુલ ખસી નહિ. મેનકા શિવાય નહિજ જીવાય એમ
તેને લાગવા માંડ્યું અને તેની તખી-ખત દિનપરદિન બધડવા લાગી.

“ત્રણ હજાર રૂપિયા ?....” તે બખડ્યો :

“એની પાસે છે શું ? રૂપ અને જોખન ? તેમાં ત્રણ હજાર ?...
પણ એટલી રકમ જતાં હું પાયમાલ થવાનો નથી. જો મેનકા મળે—

મારી તખીયત સુધરે તો એ રતગિંય સુખ માટે ત્રણ હજાર સરતા છે.”

આવા વિચાર કરતાં તે હાર્યો અને એક દિવસ તેણે ભીખાને પુછ્યું : “તેં મેનકાને જોયું છે?”

“કાને ? લીલાને ! હા—સાહેબ ! આજેજ મેં તેને જોયું—”
ભીખા મેનકાનું નામ નહિ દેવાની આજ્ઞા વાદ કરી જાણતું જ બોલ્યો.

“અરે મધવા ! એ માંજરી બીલાડી લીલાનું કાણુ પુછે છે ? હું પેલી દરજણની ખપ્પર પુછું છું.”

ભીખાએ ઓઠપર આંગળી મુકી જવાબ વાળ્યો : “મારાથી તેવી વાત નહિ થાય.”

“કેમ ?”

“તમે મના કરી છે, સાહેબ !”

“પણ મધવા ! હવે હું તને તેની ખપ્પર પુછું છું બોલ, તેં તેને જોયું છે?”

“હા, સાહેબ ! હું તો રોજ જોઈં છું આપણા પાડેશી—
પેલા રંગીલદાસ શેઠ તેના પર બેઠ પર બેઠ મોકલે છે પણ તે પોતાને ઘેર તેને બોલાવતી નથી.” ભીખાએ જવાબ આપ્યો.

“શામાજી !” સુંદરદાસે વિચાર કર્યો. “રંગીજી મારા કરતાં શ્રીમંત છે. પણ એ ફાવવાનો નથી. મેનકા મારીજ રાહ જોઈ રહી છે. હા—એ મારીજ છે—મારા પર એ ગુરસે થઈ હશે. પણ હું તેને મનાવી નહિ શકું.”

થોડી વરમાં મેનકા બહાર બવા નીકળી. સુંદરદાસ પોતાના ઝોરડાના બારણાં પાસે ઉભો હતો. મેનકા દાદર પાસે આવતાં બનેલી આંખો મળી અને મેનકાએ પ્રથમની પેટેજ ખુમારી ભરી આંખો નચાવી મોઢક હાસ્ય કયું.

“કમ છે ?” મેનકાએ પુછ્યું. “તખીયત સારી છે ને ?”

“હા.” સુંદરદાસ પુલ્કિત થઇ બોલ્યો. મેનકા દાદર ઉતરી ગઇ.

“એ ગુસ્સે થઇ નથી. એ મારીજ રાહ જોઇ રહી છે. ત્યારે હું શામાટે વિલંબ કરું છું. આવા વિચાર કરી તેણે બારણા હાંકી તીજેશે ઉઘાડી. તેમાંથી તેણે નોટનું એક બાંડલ કાઢી ત્રણ હજારની નોટ ખીશામાં નાખી. તે પછી તે ઝોરડામાં આંટા મારવા લાગ્યો. આવી મેઢી રકમ આપીને મેનકાને પ્રેમ ખરીદવો કે નહિ એ વિચારે તેના જીમરમાં સંભ્રામ મચાવ્યો હતો. તેણે બારણાં ખોલ્યા. આ વખતે મેનકા પાછી આવી અને હંસ મનથી ડગલા બરતી, સુંદરદાસ તરફ એક નેન બાણ ફેંકી તે પોતાના ઘરમાં ચાલી ગઇ. સુંદરદાસ બધું ભુલી ગયો. તે મેનકા પર પગલ થયો અને તરતજ તેના રૂમમાં દોડી ગયો.

“મેનકા હું તારી માશી માયું છું. મહ વખતે મેં તને ન કહ્યાના બોલ કહ્યા હતા.” તેણે ખુરશી પર બેસી કહ્યું.

“હું તો બધું ભુલી ગઇ છું.”

“આહ ! તું કેવી બહી-ભોળી છે ? મને તારા વિના જરા પણ ગમવું નહોતું.”

“અરે રામ રામ ! ન ગમ્યુ તો મારી પાસે આવતું હતું ને ?” મેનકા પાછી હસી.

સુંદરદાસ તદ્દન મુર્ખો બન્યો.

“તું મારા પ્રેમની જે ભતતી સાખીતી માગે છે તે આપવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો છે. કોઈ પણ સ્ત્રી માટે મેં જે કર્યું નથી તે તારે માટે કરવાને તૈયાર છું. ઓ વહાલી ! તારા અમીભર્યા ઓઠ પર ચુંબન ભેવાને હું આપુર થઈ રહ્યો છું ! તારો રેશમી ધાધરો જોઈ તેને સ્પર્શ કરવાને હું તબક્કાપડ થઈ જાઉં છું. બે-બે-મારી વહાલી મેનકા, આ ત્રણ હજાર રૂપિયા બે-હવે તો તું મારા પ્રેમનો બદલો આપવાની ના નહિ પાડે ને ?”

“ઓહ ! તમારા પ્રેમની આવી અજબ જેવી સાખીતી મલ્યા પછી હું શી રીતે ના પાડી શકું ? સુંદરદાસ ! તમે મારા પ્રેમને પાત્ર છો. પણ હું ગભરાઈ ગઈ છું. તમે જાણો છો ને ? સ્ત્રીની ભતત હમેશા શરમાળ હોય છે !...કાલે...હા...કાલે...હું તમારી થઈશ.”

“કાલે ? હજી પણ કાલે ? ઓ વહાલી ! મને ન ટવળાવ આવ, જરા તારા મોઢક ધાધરાને મને સ્પર્શ કરવા દે.” સુંદરદાસની આંખમાં કામની વીજળી જગમગ રહી.

“કાલે હું તમારી ગુલામ થઈ જઈશ. કાલથી તમારી મરજી પડે ત્યારે તમે મારા ધાધરાને અડક્યા કરજો-પછી કંઈ છે?”

“ભાંભે ભાંભે ! કાલે તો કાલે ! હવે હું જઈશ. કેમકે તારી પાંખે રહેવાથી મારું મન કાણુમાં રહેતું નથી...ત્યારે હું કાલે રાતે નવ વાગે આવીશ-”

“ખુશીથી પધારજો.”

સુંદરદાસ ગયોઃ “મેનકા બહી જળરી છે એ નોટ મણુવા માટે વખત માગે છે. ભલેને ગણે ! મેં એની સાથે જરા પણ દગાખાજ કરી નથી. પુરેપુરા ત્રણ હજાર આપ્યા છે. દા-શા આટલે લાંબે સમયે કાલે એ મોહક ધાધરાવાળી મારી થશે.”

એક દિવસ તેને યુગ જટભો લાંબો લાગ્યો. બીજો દિને રહવારથી તે સુર્યનારાયણને માળ દેવા લાગ્યો. ક્યારે રાત પડે કે મેનકાના જોખનનો દહાવો લઈ એ સિવાય તેને કંઈ વિચારજ આવતો નહોતો. બેચેનીથી કંટાળી તે પલંગ પર પડ્યો અને રાતે આઠ વાગે પોતાને જગાડવાનો તેણે બીખાને હુકમ કર્યો.

રાતે આઠ વાગે બીખાએ શેઠના હુકમનો અમલ કર્યો. સુંદરદાસ મલકાતે મ્હોડે ઉઠ્યા અને હાથ મ્હોં ધોવા લાગ્યા.

“બીખા ! મેનકા શું કરે તે જોઈ આવ.”

બીખો થોડી વારમાં પાછો આવી બોલ્યો: “શેઠ! મેનકાબાઈ તો નથી.”

“નથી એટલે? તે બહાર ગઈ હશે?”

“નહિ સાહેબ! માળાવાળો ભેયો કહે છે કે તે તો ખાલી કરી આવી ગઈ!”

“ખાલી કરી ગઈ? બીખા! એ રાંડ મને હુંટી ગઈ! જા ભેયાને બોલાવ!” સુંદરદાસ બરાડ્યો.

“ભેયો તમનેજ મળવા માંગે છે સાહેબ! ભેયાને તે ચીઠી આપી ગઈ છે.”

“એમને! ત્યારે એ મને છેતરી ગઈ નથી.” વળા કામી છેતરાયો. “જા-જા-ભેયાને બોલાવ.”

ભેયો આ વખતે રૂમમાં દાખલ થઈ બોલ્યો: “શેઠ! મેનકાબાઈ તમારે માટે આ ચીઠી અને આ બંડલ આપી ગઈ છે.”

સુંદરદાસ બંડલ તરફ જોઈ રહ્યો. નોટલું બંડલ આવડું મોટું ન હોય એવો તેને વિચાર આવ્યો.

“તેં તેને કેમ જવા દીધી?”

“પુરું બાકું આપ્યા પછી હું શી રીતે રોકી શકું?” ભેયાએ જવાબ આપ્યો.

“અચ્છા જાઓ !” તેણે લેવાને અને બીજાને રૂબરૂ આપી.

જન્ને ગયા પછી સુંદરદાસે બેઠેલો તોડ્યું. તેમાં મેનકાનો રેશમી ધાધરો હતો.

“ધાધરો ? એ બધા મને ધાધરો આપી નાસી ગઈ ? આહ ? કેવી ધાતકી મસ્કરી ?” આટલું બોલી તેણે મેનકાનો પત્ર જોયો.

“શૈલ-સુંદરદાસ,

મે તમને ગઈ કાલે કહ્યું હતું કે તમે મારા ધાધરાને ગમે ત્યારે પકડી શકશો. મારા વચન પ્રમાણે તમે તમારી છત્તા પાર પાડો તે માટે આ સાથે મારો ધાધરો મોકલ્યો છે. તમે મને લુચ્ચી ધારશો-ખર ?-પણ હું તમને પાછો મળું ત્યાં સુધી ધીરજ રાખજો. મારી શોધ ન કરતા. કેમકે તમે મને શોધી શકશો નહિ. પણ ખાત્રી રાખજો કે તમને એક વાર જરૂર મળીશ.”

લી. મેનકા.

સુંદરદાસના હાથમાંથી પત્ર પડી ગયો. તે આજાદ મુખે બેઠો હતો !

પ્રકરણ ૧૩ મું.

જગીરદાર.

એપોલો અંદર પર આવેલા “અમીર ભુવન” નામના રાજવંશી હોટલમાં પોતાની પ્રવનું લોહી ચુસી નાયકણીઓ, ગાનારીઓ અને શરાબની પાછળ પેસા ઉડાવનારા દેશી રાગનો, નવાઓ અને જગીરદારોનો હંમેશાં અડો ઝામી રહેતો, આ હોટલમાં બાગ્યેજ કાષ્ટ ધંધાદારી માણસ ઉતરતો. જે બાપ કમાઈવાળાઓ આ હોટલની સહેલ મારવા આવતા તેઓના ચારિત્ર ગટર કલાસ હતા-તેમને દીલ જેવી કાષ્ટ વસ્તુજ નહોતી, મદોન્મત વાંદરાઓ પેકે તેઓ પોતાના હવસી તંદોળોને વશ થતા. નાત, જાત, ધર્મ કે નીતિરીતિની તેઓને પરવા પણ નહોતી. વાલંશ્વર પર સુંદરદાસને થાપ આપીને પેલી રંગીલી વાધરાવાળી હાલમાં આ હોટલમાં એક નાનકડી ઓરડી રાખી રહી હતી.

રહવારનો સમય હતો. મેનકાના નાના રૂમની સામે બે દિવાનખાના રૂમોડોંગરૂમ, ડાયનીંગરૂમ બેડરૂમ, બાથરૂમ વિગેરે સાથેનો એક ભવ્ય ખ્લોક હતો અને તેમાં પ્રતાપમદનો જગીરદાર સમરસિંહ ઉતર્યો હતો. વીસ વર્ષની વયે તેને તેના બાપની જગીર મળી હતી અને ત્યારથી તે પોતાની અઢળક લક્ષ્મી રંગરાગ, રંડીબાજી અને ખાનપીનામાં ખરબાદ કરી રહ્યો હતો. તે લાંબો અને કઠાવર હતો પણ હૃદયહારના અયશ આરામથી તેના ચહેરા પર એક જાતની બેડોળ છાંયા આવી હતી.

તેનું પેટ ઝુલી ગયું હતું ગાલ ઝુગ્ગા જેવા થયા હતા પણ તે પર તંદુરસ્તીની રતાશ નહોતી હમણાં તે ૨૯ વર્ષનો હતો અને હાલની પેઢેનું તેનું જીવન ચાલુ રહે તો ભાગ્યે તે દશેક વર્ષ કાઢી શકે એવી સ્થિતિ હતી. તેને દર પળે નવી નવી ગમ્મત જોઈતી. કોઈ પણ નવી માસુકથી તે પાંચ છ દિવસમાં કંટાળી જતો, તેને જીંદગીમાં કદિ કોઈ ચીજનો અભાવ જણાયો નહોતો તેથી હાલમાં તે શરાબ, સુંદરી અને જુગારથી કંટાળી ગયો હતો. તેનો એકલો શોખ સીગરેટ ઝૂંકવાનો હતો અને તેમાં તેનો સમય વીતી જતો. તેને ડાક્ટરે તેને સીગરેટ પીવાની સખ્ત મના કરી હતી છતાં તેના મ્હોમાં આરે ઘડી સીગરેટ નજરે પડતી. જાગીરદાર સમરસિંહ આ જાતનો યુવાન હતો.

તેણે આખી દુનિયામાં મુસાફરી કરી હતી; પણ ત્યાંથી કંઈ શીખી આવ્યો નહોતો. નવી મોજ મારવા માટેનું તે જુદા જુદા દેશમાં રખડી આવ્યો હતો અને દરેક દેશની સુંદરીઓના લક્ષણો તે રસપુર્વક વર્ણવતો. હંમેશ તેની આસપાસ ખુશામદીઓનો મંડળ ઝામી રહેતું અને તેઓ તેના વિશાળ જ્ઞાનની તારીફ કરતા એટલે સમરસિંહ પોતાને મહા મહોપાધ્યાય સમજી બેઠો હતો.

ફ્રાન્સ, ઇંગ્લેન્ડ અને ઇટાલીનો પ્રવાસ કરી હમણાંજ તે હિંદમાં આવ્યો હતો અને અમીર જુવનના રમોડોંગ રૂમમાં સીગરેટ પીતો પીતો આંટા મારતો હતો.

“અનુત્તન ! કેટલા વાગ્યા ?” તેણે પોતાના ગોવાનીજ હજુરીઆને પુછ્યું.

“ત્રણ થવા આવ્યા, સરકાર !”

“માઈ ગોડ ! એક સીગરેટ લાવ...મને કપડાં પહેરવા દે...પણ અન્તુન ! હું આજે શું કરવાનો છું તેનો તને કંઈ ખ્યાલ છે ?”

“સરકાર ! તમે કહેતા હતા કે તમારા ત્રણ મિત્રો આવવાના છે.”

“હા. હા. બરાબર ! આ જો ! તેં સીગરેટ બરાબર વાળી નથી. બીજી વાળી આપ. મને આવી ટુંકી સીગરેટ ગમતી નથી. તું સારી સીગરેટ વાળતાં ક્યારે શીખશે ?”

“સરકાર ! આપ નામદારનો મીબબ...”

“બરાબર છે ! મારો સ્વભાવ મુગલ શહેનશાહ જ હાંગીર છું. આટલામાં કોઈ ફાંકડી છોકરીઓ છે કે નહિ ? ઘટાલીમાં તો ઢગલે ઘેડ ઉભરાઈ જતી હતી. અન્તુન ! તને જે સુંદર લાગે તે નહિ પણ મને ગમે એવી કોઈ છે કે ?”

“સરકારે બધી રમણીઓ જોઈ છે.”

“હા. મેં બધી જોઈ છે. જા-મારા દોસ્તો આવતા જણાય છે.”

બીજી મીનીટે ત્રણ યુવાનો જાગીરદારના રમોડીંગ રમમાં દાખલ થયા. ત્રણે ગામના ઉતાર હતાં અને બાપદાદાની મીલકત ફના કરવાનો ધંધો કરતા હતા. એકનું નામ રસિકલાલ હતું અને તે સ્ત્રીઓમાં માનીતો હતો. બીજો અભિમાનનો અવતાર હતો તેના વાગ લાલ અને ચહેરો વાંદરા જેવો હતો. તે નંદલાલને નામે ઓળખાતો. તેને પોતાની ખુબસુરતીનું એટલું બધું અભિમાન હતું કે રખેને તેની

નેકટાર ખોરવાઈ ગયે તેથી તે ગળું અમુક રહી ગયે તો પણ કોઈ ફેરવતો નહિ. તેના કહેવા પ્રમાણે તે ઉરતાદ ગયેથી હતો પણ કોઈ બુવાના જેવી તક નહિ મળવાથી એકદર દુનિઆએ તેની કદર કરી ન હતી, ત્રીજો ત્રીસેક વખતો મધ્યમ કદનો અને મેચલા સ્વભાવનો માણસ હતો, તેનું નામ નાનાલાલ હતું. રમિક અને નંદલાલના મ્હોમાં ઈછપશીઅન સીગારેટ હતી જ્યારે નાનાલાલ હવાના સીગારેટો ધુમાડો કાઢતો હતો.

“જુઓ, આપણે આવી પહોંચ્યા, પણ સમર હજુ તૈયાર થયો છે.” નંદલાલ બોલ્યો.

“નહિસ્તો ! એ કદિ તૈયાર થઈ રહે છે ખરો ?”

“એસો—ઉતાવળ શી છે ? સમરસિંહે કહ્યું. હજુ તો ઘણો વખત છે, મળ ક્યાં છે ? મુંબઈ હવે તદ્દન રસહીન થઈ ગયું છે”

“લો, સીગારેટ પીઓ.”

“નહિ થેંક્યુ !”

“કેમ કંઈ નવા જુની છે ? કોઈ છુટા છેલ્લો કેસએસ થયો છે ? કોઈ આવલા મુમતાજ જેવો કીસ્સો બન્યો છે ? કોઈ હરિદાસે કોઈ ચાંપ-શીનું કાટણું કાઢી નાખ્યું છે ? કોઈ મણીકુંવરે કંઈ નવા જુની કરી છે ?” સમરસિંહે મુંબઈના પોતાના મિત્રોને એક સામટા સવાલો પૂછવા માંડ્યા.

“કંઈ ખાસ નવા જુની નથી, હમણાં હમણાં હિન્દુસ્થાનમાંથી વાંદરાની નીકાસ વધારે કરવામાં આવે છે અને એ વાંદરાઓને મારી નાખીને આપણા જેવાને જુવાન બનાવવા માટે યુરોપના ડાક્ટરો “મેંકી ગ્લાન્ડસ” નામની રસો તૈયાર કરે છે. કહે છે કે જર્મન કંઈસર એવી રસો બનાવીને જુવાન થવાથી તેણે નવું ધર કહ્યું છે.” રસિકલાલ બોલ્યો.

બધા મિત્રો ખડખડ હસવા લાગ્યા.

“કાંઈ રૂપવતી રાણી છે કે નહિ?”

“કાલે મેં એક જોઈ હતી. તે બહુજ રૂપાળી હતી. રસ્તે જતાં બધાજ તેને ટીકી ટીકાને જોતા હતા. તે ઘણી મનમોહક હતી.”

“તે કાણુ છે તેની તપાસ કરી?”

“હા. તે એક ઉચ્છ્વ ગુગ્ગની રાણી છે અને રાજા સાહેબ તેને સ્વીટઝરલેન્ડ લઈ જવાના છે.”

“ત્યારે જય જહાન્નસમાં ! હું એ રાણી માટે પાછો સ્વીટઝરલેન્ડ દોડવા માગતો નથી. હું પ્રેમથી કંટાળી ગયો છું. ખરી વાત એ છે કે ખરો પ્રેમ દુનીયામાં જોઈ નહિ.” સમ રસિંહે પોતાનો અનુભવ કહ્યો.

“તું રોજ કેટલી સીગરેટ પૂકે છે, સમર?”

“આશરે ત્રીએક.”

“ખોટી વાત ! અનુન ! તારા શેઠ રોજ કેટલી સીગરેટ પીએ છે ?”

“આશરે સાઠ સીનેર સાહેબ !” અનુને ખુશામત કરી.

“હા-હા-અનવાજોગ છે. અન્તુન ! તારી ગણુત્રી સોનાના ચાંદને લાયક છે. દોસ્તો હું હમણું સીગરેટ પીનેજ મોજ કરું છું.”

“હવે આપણુસી જવા દે ! તારી પાસે કોઇ ને કોઈ માથુક નો હશેજ...”

“નહિ દોસ્ત ! હમણું કોઇ નથી. મને રાજ કરે એવી કોઇ માથુકજ મળતી નથી. સ્ત્રીઓને જોઇને મારા દીલના તાર ઝણઝણતા નથી. મેં ઘણી સ્ત્રીઓ સાથે પ્રેમ કર્યો પણ અધીયી કંટાળી ગયો...”

“ઓ સમર ! પેલી સરલાનું શું કયું ? તે ગજબનાક ખુબસુરત હતી હો !—”

“તે મારા પર મોહી પડી હતી અને તેના પ્રયજ પ્રેમથી હું કંટાળી ગયો હતો. આહ ! કેવી વિચિત્ર બલા ! જાણે હું તેનો કેદી હોઉં તેમ તે મને ચોવીસે કલાક પોતાની પાસે રાખવા માગતી હતી. અંતે મેં તેને છોડી દીધી અને તે પછી તેનું શું થયું તેની મને ખબરજ નથી.”

સરલાનું નામ સાંભળતાં જાગીરદારનો મીઠ્ઠજ જરા ઉખડી ગયો, તેણે એ ત્રણ સીગરેટ પુકી મારી અને પ્રેમ લાડુતી છે, નકામો છે, ખરો પ્રેમ છેજ નહિ અને સ્ત્રીઓ અજબ બલા છે એવો લવારો કરવા લાગ્યો.

“સાહેબ ! મોટર તૈયાર છે” અન્તુને ખબર આપી. જાગીરદાર નો મીઠ્ઠજ પાછો ઠડો થઇ ગયો.

“આલો દોસ્તો ત્રણે દહાડે મુંબઈની મોજ કરી લઇએ.”

પ્રકરણ ૧૪ મું.

મેનકા અને જગીરદાર.

જગીરદાર અને તેના ત્રણ મિત્રો મુંબઈમાં રખડી આવ્યા પછી એ ત્રણ દિવસ વહી ગયા. એટલામાં જગીરદાર ઘણોજ કંટાળી ગયો. તેને રોજ રોજ નવા રમકડાં જોઈતા હતા અને તે નહીં મળવાથી તે કંટાળીને નિરાશ થઈ સીગરેટ પુક્યા કરતો હતો. એક દહાડે રહવારે સોફા પર આગોટી સામેની ખુરસી પર પગ નાંખી તેણે એક પછી એક સીગરેટ પુક્યા માંડી અને આખા ઓરડામાં ધુમાડાનું એવું ગાદ વાદલ છવાઈ ગયું કે તેનો નોકર અન્તુન ઓરડામાંની ચીજો સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શક્યો નહિ.

“અન્તુન ! કંઈ નવા સમાચાર છે ? જો, હું સોશાપરથી ઉઠવાની તરફી લઉં તે સફળ થાય એવી ખબર હોય તોજ કહેજે...”
જગીરદારે નોકરને કહી બગાસુ ખાધું.

“ઓહ ! સરકાર ! મેં એવી પૂતળી શોધી કાઢી છે કે જેને જોઈને સરકાર ખુશ ખુશ થઈ જશે. મેં એક મોહક, ચાલાક, રમુજ, પ્રેમ કરવા લાયક જુવાન રમણી જોઈએ છે...”

જગીરદારે એ હાથ પહોળા કરી આગસ ઉતાયું.

“આટલા માટે તું મને તરફી આપવા આવ્યો ?”

“ મેં ધાયુ” કે આ હોટલમાં એક અજ્ઞાત જેવી પરી રહે છે તે જાણીને તમે ખુશી થશો સરકાર !”

“ હાં ! તે આ હોટલમાં રહે છે એમ ? તે આવા રાજ્યવંશી હોટલમાં શી રીતે રહી શકે છે ? તે પરણેલી છે ? કાઠની રખાત છે ? કે આપદાદે શ્રીમંત છે ?”

“ એવું કંઈજ નથી સરકાર ! તેણે આપણી સામેની નાની ખોલી ભાડે રાખી છે. તે ધણી આચરદાર ગણાય છે અને તેનું નામ મેનકા છે.”

“ એમ ! ત્યારે આપણે કાઠ ખીલતા ગુલાબ સાથે કામ પાડવાનું છે ખરું ? વારં, આ નાની પરીખદી થયો શું કરે છે ?”

“ તે શીવણ ભરતની કળામાં ઉસ્તાદ છે, સરકાર ! નેકટાઈ તે એવી ગુથે છે કે ન ખૂણે વાત ! હોટલના એક નોકરે મેનકાએ ગુથેલી ટાઈ મને બતાવી હતી...”

“ તેની સાથે મને શું સંબંધ છે ?”

“ સરકાર ! હું ધારતો'તો કે તમે તેનું સુંદર વઢન જોવા તૈયાર થશો.”

“ હટ હટ ! એક સાધારણ દરજણ જે આવા હોટલમાં આવીને કાઠ શ્રીમંત બીલ્ડરને પકડવા માંગતી હશે તેના પર હું શીદ થઈ જાઉં ? નોન્સેન્સ ! અનુત્તન ! એવી બધાઓને હું સારી પેડે

ઝોળાખું છું.”

“સરકાર ! એ સાધારણ સ્ત્રી નથી. તે સુંદર છે એટલુંજ નહિ પણ અસાધારણ લાવણ્યવતી છે. તેનો અંગમરોડ, હંસણી જેવી ગરદન અને મદમાતી ચાલ જોઈ તમે છક થઈ જશો.”

“તેં તેને ટીકી ટીકીને જોઈ લાગે છે ?”

“નામદાર ! મેં હમણાંજ તેને ઉપર આવતી જોઈ. આહ ! તું ગજબનાક ઠરસો ! તે છે તો કોઈ ગુજરાતણ; પણ રહે છે યુરોપીઅન ઢાઢમાં ! છેલ્લામાં છેલ્લી ફેશન પ્રમાણે તે શણગાર સગ્રે છે ! તેને જોઈ ત્યારે તેણે ટુંકો, સફેદ રેશમી “પેટી કોટ ” પહેર્યો તો. અને તેના ઝોળા ધાટમદાર પગ ! સરકાર ! તમે જોશો તો હાલ થઈ જશો !” અન્તુને પોતાની વર્ણનશક્તિ અચી નાખી મકે તે કોઈ પણ રીતે પોતાના માલીકને ખુસ કરવા માંગતો હતો. કંઈ ગાયન ગાતી ઉપર આવતી હતી અને મેં તેને નમન કરી ગુડ મોરનીંગ ” પણ કરી હતી.”

“વાહ ! બદમાસ ! તું પણ તરત ઝોળાખાણ પાડી દે છે.”

“સરકાર ! તમારી સેવા બળવવાને સેવક હંમેશ આતુર રહે છે.”

“ડીક ડીક ! હું એની પાછળ ઉલગબરડી રમવા માગતો નથી. પેક સાધારણ દરજણ પાછળ વધુ મહેનત લેવાની જરૂર નથી. જુ, ના રૂમમાં જઈને એને કહે કે હું એને કંઈ કામ આપવા માંગું.”

દશ મીનીટ પસાર થઈ. જાગીરદારે સીગારેટ પીવી ચાલુજી રાખી હતી. અન્તુન હસતો હસતો પાછો આવ્યો અને બોલ્યો: “મીસ મેનકા બહાર ઉભા છે. હું તેમને દિવાનખાનામાં બેસાડું ?”

“દિવાનખાનામાં ? નહિ, નહિ. એને અહિંજ બોલાવ...” સમરસિંહે અભિમાનથી મલકાઈને કહ્યું.

બારણા ઉઘડ્યા અને મેનકા અંદર દાખલ થઈ. સુંદરદાસ અને લાલદાસને મુખ ખનાવનારી એજ તે રંગીલી દરજણ હતી. પણ હમણાં તે પ્રથમનાં કરતાં પણ વધુ મોલક અને નખરાંબાજ બની હતી. તેનાં વસ્ત્રો ઘણા કિમતી હતા. તેણે પહેરેલા “કેમીસોલ” પર સુંદર લેસ હતી અને તેનો ધાવરો અથવા સુટ ઘણોજ ટુંકો હતો. તેણે ફેશનેબલ ટાપે વાળ ઓળ્યા હતા. ટુંકમાં જાણે તે પેરીસની પરીબ્રમી હોય એવી લાગતી હતી.

તે બે ત્રણ ડગલાં ભરી એકદમ પાછી હટી ગઈ અને બબડી: “ઓહ ! આ રૂમમાં કેવી ખરાબ વાસ આવે છે ?”

જાગીરદાર સોફા પર જરા ટટાર થઈ બોલ્યો: “તને સીગારેટની વાસ ગમતી નથી?”

“આહ અહિં કાંઈ બેઠું છે. આ ધુમાડાના ગોટામાં કંઈ દેખાતું નથી. મારાથી અહિં થોભાશે નહિ. આ જગ્યા તો રીંછની શુદ્ધ જેવી ગંધાય છે.” આટલું કહી તે રૂમોકીંગ રૂમમાંથી બહાર નીકળી અને દિવાનખાનાના દ્વાર ઉઘાડી વિશાળ આલીશાન ઓરડામાં જઈ પુગી.

બગીરદાર મેનકા નાસી જવાથી અજબ થઈ સોફાપરથી ઉઠ્યો અને હસીને બોલ્યો: “કેવી રમુજ ? ....કાણે જાણે એ ક્યાં ગુલ થઈ ગઈ ! શું મારે તેને શોધવાને સંતાકુકડીની રમત રમવી પડશે ? કદાચ તે દિવાનખાનામાં ગઈ હશે.....”

તે દિવાનખાનામાં આવ્યો ત્યારે મેનકા એક સોફા પર બેસીને ફોટોગ્રાફરના આલ્બમના પાનાં ઉથલાવતી હતી. તે જાણે આ ઘરની માલીકજી હોય એવી શાંતિથી ફોટા જોતી હતી. તેથી રંગીલા બગીરદારને અજબબીથી રમુજ ઉપજી.

“તને ચિત્રોનો શોખ છે ?”

બગીરદારનો અવાજ સાંભળી મેનકા ઉભા થઈ અને તેને સ્મિતભર સુખડે નમન કરી બોલી:

“તમે આવો તે દરમિયાન આ ચિત્રો જોતી બેઠી હતી.”

“પણ તું મારા રમમાંથી નાસી કેમ ગઈ ? શું મારો રમ વાદળની યુક્ષા જેવો છે ?”

“તમારા રમ કરતાં વાદળની યુક્ષા વધારે સારી હશે. ધુમાડાથી હું ગુંગળાઈ ગઈ હતી. એવી જગાએ તમે સી રીતે બેસી શકો છો ?”

મેનકા નિર્ભયતાથી જવાબ આપતી હતી ત્યારે બગીરદાર તેનું પગથી માથા સુધી અવલોકન કરી રહ્યો હતો. તેના પર મેનકાના સૌંદર્ય તરત ઝાપ પાડી. “ઘણીજ ફાંકડી !-” તે બોલ્યો: “અનુભવ જોયો તો નથી.” અને મેનકાના પગ સાથે ચોંટી ગયેલા વાદળો પર તેની નજર સ્થિર થઈ !

બગીરદાર તેને ટીકી રહ્યો હતો તેથી મેનકા કંટાળી. તે જરા ઉદ્ધતાઈથી બોલી:

“ તમે ટીકી ટીકીને મને પુરેપુરી જોષ લીધી કે હજુ કંઈ બાકી છે ?”

“ તું ખરેખર ઘણી મોહક છે.”

“ તમે એ કહેવા માટેજ મને બોલાવી હતો ?”

“ મારા નોકરે તારી આટલી બધી તારીફ કરી હતી કે તને જોવાનું મને મન થયું હતું.”

“ એમ ! જો મને એવી ખબર હોત તો હું કદિ આવત નહિ. સાહેબજી !”

“ જરા ઉભી રહે ! તને શાની ઉતાવળ છે, મેનકા ! તારું નામ મેનકાજ છેને ? તું એકલીજ રહે છે ?”

“ હા.”

“ અને તને કેટલા આશક છે, ડીયર !”

“ એક પણ નહિ,”

“ શું ? હજુ એક પણ નહિ ? અજબ જેવી વાત છે.”

“ શા માટે અજબ જેવું ? શું કાઈ સ્ત્રી આશક રાખ્યા વિના માનવંત જીંદગી નહિ ગુજરી શકે ?”

“ મુંબઈ જેવા શહેરમાં તેમ કરવું બહુ મુશ્કેલ છે.”

“ મારો અનુભવ તેથી જુદું જ કહે છે.” સ્ત્રી ધારે તો મુંબઈમાં તો શું પણ ગમે ત્યાં પોતાની મરજી મુજબ રહી શકે છે.”

“ નહિ, ગાંડી ! નહિ ! જીવાન છોકરીઓ ને વસ્ત્રાલંકારોના શોખ હોય છે અને તે સીવણ બરતમાંથી મળતા નથી. તું હમણાં સુંદર વસ્ત્રોમાં સજ્જ થઈ છે પણ તું જાણતી હશે કે “ વ્હાઈટવે લેડો ” માં એથી પણ કિંમતી વસ્ત્રો મળે છે.”

“ મને એવા વસ્ત્રોની પરવા નથી.”

“ તું તારા દીલની વાત કરતી નથી.”

“ હું સાચું કહું છું, સરદાર !”

“ ત્યારે તને આશક નથી ખરું ! હશે, પણ તેં કોઈને પાગલ નો કર્યા હશે,”

“ સંભવિત છે.”

“ સંભવિત છે ! તુ પણ કેવી વાત કરે છે ? શું કોઈ પુરૂષ તને ગમ્યો નથી ? કદાચ તારા ગામમાં તારો કોઈ આશક તારી રાહ જોતો હશે !”

“ નહિ.”

“ તે પણ નહિ ? ત્યારે તું ચમત્કારીક સ્ત્રી હોવી જોઈએ. તારા જેવી પવિત્રતાની પુતળી પાસે રહેવા માટે મને આનંદ થાય છે. તને કદાચ પ્રેમમાં પડતાં ભય લાગતો હશે !”

“ મને કશાનો ભય નથી સરદાર !”

“એમ ! ત્યારે તો કાંઈ શીઘ્ર નહિ.” કહી જાગીરદારે એકદમ તેને કમ્બરમાંથી પકડી પણ મેનકાએ તેને ધક્કો મારી દુર હડસેલી મેલ્યો.

“આવી રીતે મારો પ્રેમ જીતવાની કલા મને ગમતી નથી. તમારે બીજું કાંઈ કહેવાનું ન હોય તો હું રજા લઇશ.” તે ગુસ્સાથી બોલી.”

“હું તારી પાસે ટાઇ ગુથાવવા માંગું છું, મેં સાંભળ્યું છે, કે તું સુંદર ટાઇ ગુથે છે.”

“હું તમને ગમે તેવી ટાઇ ગુથી આપીશ. તમને કયો રંગ પસંદ છે ?”

“તને ગમે તે.”

“હું તે માટે દશ રૂપિયા લઇશ અને ત્રણ દિવસમાં ટાઇ ગુથી આપીશ.”

“કિંમતની મને દરકાર નથી. તું જાતે ટાઇ આપવા આવશેને ?”

“હા.”

“જરૂર આવજો. બીજવાર હું તને રમેક્ષીંગ રમમાં નહિ બોલાવું.”

મેનકા હસી અને વિદાય થઇ.

“કસમ પરમાત્માના ! આ પાંખી જાળમાં સપડાવવા જેવું છે, આવી મોહક રમણી મેં કદિ જોઇજ નથી.” જાગીરદાર બબડ્યો, સરદાર સમરસિંહ મેનકાની પવિત્રતા માનતો નહોતો. પુરુષો

કુમારી કન્યાઓને વધારે પસંદ કરે છે એમ ધારીને પોતાના જોખનની વધુ કિંમત કરાવવા માટેજ મેનકાએ હજી સુધી ટાઇ સાથે પ્રેમમાં પડવાનો ઇન્કાર કર્યો હતો એમ આ ઉલ્લુ જાગીરદાર માનતો હતો.

ત્રણ દિવસ તેને ત્રણ જુગ જેવડા લાંબા લાંબા, અન્તુનને મેનકા વિષે અનેક સવાલો પુછીને તેને કાયર કરી મુક્યો. અંતે ત્રીજે દિવસ આગ્યો અને તે મેનકાની રાહ જોતો દિવાનખાનામાં બેઠો. મહા મહેનતે તેણે સીગારેટનું સત્યાનાસ વાળવાનું આજે માંડી વાળ્યું હતું, તે બે ત્રણ સીગારેટ વિના તો ચાલે તેમ હતુંજ નહિ પણ આજે તેણે નરમ સીગારેટ મંગાવી હતી. અને તે પર સેંટ છાંટીને તમાકુની વાસ મારી નાખવાની કાળજી લીધી હતી.

રહવારે અગીઆર વાગે મેનકા હસતી હસતી ટાઇ લઈ દિવાનખાનામાં દાખલ થઈ અને એક ખુરસી પર બેઠી.

“તું મારી ટાઇ લાવી?”

મેનકાએ તેના હાથમાં સુંદર ટાઇ મુકી.

“વાહ! તું ઘણીજ હુશિયાર છે.”

“તમને મારી કલા ગમે છે તે જાણી મને સંતોષ થાય છે.”

“આ ટાઇ સો રૂપીઆની કિંમતની છે. તારે જાતે રેશમ ખરીદવું પડે છે છતાં તને કેમ પરવડે છે?”

“હું સાદાઈથી રહું છું.”

“તને મહત્વાકાંક્ષા થતી નથી ? તને કાલમાથથી રહેતું ગમતું નથી ?”

“ગમે તો ખરુંરેતો !” મેનકાએ નયન નચાવ્યા: “કોઈવાર મને એવા સ્વપ્ના આવે છે કે હું મારા અંગનામાં રહેતી હોઉં, ગાડી ઘોડે ફરતી હોઉં,—નોકર ચાકરો મારી તેહનાતમાં ખડા રહેતા હોય—મારા કબાટમાં જ્વતજ્વતના વસ્ત્રાલંકારો પડ્યા હોય.....”

“જગીરદાર ઉભો થયો અને મેનકાની સામે ખુરસી પર બેસી તેની આંખ સાથે આંખ મીલાવી બોલ્યો: “તું બહુ ચાલાક છે, મેનકા !”

“તમારો અભિપ્રાય જાણી મને આનંદ થાય છે. ચાલો, હવે હું રજા લઈશ.”

“તારા પૈસા તો લઈ જા.”

“ઉતાવળ શી છે ?”

“નહિ નહિ. એસ મારે તારી સાથે ખાસ વાત કરવી છે.”

મેનકા પાછી હસી. તે એ ખાસ વાત શી હતી તે જાણતી હતી.

“હું તારા પર પાગલ પ્રેમમાં પડ્યો છું.” જગીરદારે હૃદય ખોલી નાખ્યું: “એમ કેમ થયું તે હું પોતે પણ જાણતો નથી. હમણાં હમણાં હું ઘણો ચીઠીઓ થઈ ગયો છું. કદાચ તારો આ રેશમી સફેદ ધાત્રો મને ગમી ગયો હશે ! નહિ—તારો હાથ ખેંચી

ના લે-તું કુંવારિકા છે અને તારું કામાર ગળખ કરી રહ્યું છે.” તારા જોવી સ્ત્રી પવિત્ર રહે તે અળખ જેવું છે.”

“તમને સ્ત્રીઓ માટે સારો મત લાગતો નથી. પણ તમે સદગુણી સ્ત્રીઓને મળ્યા તો હશેજ સરદાર! તમેજ સ્ત્રીઓને ખરાખ કરો છો.”

“હશે. મને યાદ નથી.”

“હા. તમને યાદ ક્યાંથી રહે ? એટલા માટેજ સ્ત્રીઓએ પોતાનું રક્ષણ કરવાની જરૂર છે. પુરૂષો બહુ બુઝકણા હોય છે.”

“તું બહુ વિચિત્ર છે મેનકા ! જ્યારે તું મારી થશે ત્યારે આવી મુર્ખાઈભરી વાત કરશે નહિ.”

“હું કદિ તમારી થવાની નથી.”

“કદિ નહિ ? શું હું તને ગમતો નથી ?”

“એમ નહિ. પણ તમારો સ્વભાવ જરા જરા વારે બદલાઈ જાય છે અને તેથી હું તમારી વાત સાંભળવા માગતી નથી તમે બહુ બહુ તો એક સ્ત્રીને એક બે મહિના રાખશો અને હું એટલી બધી સરતી થવા માગતી નથી.”

“જા-જા-એવી વાત ના કર ! હું ચીરકાળ પર્વત તારો પ્રેમી થઈ રહેવાનું વચન આપી શકતો નથી. જો અમે તમને છોડી ન દે તો તમે અમને છોડી જશો અને કોઈએ છોડી જવાની શરૂઆત તો કરવીજ જોઈએ-હમેશા એ જાતની પહેલ કરવાનું મને પસંદ છે.”

“તેથી મારા ફેરાવ વધારે મક્કમ થાય છે. ચાલો, હવે હું જઈશ.”

“પણ મને જવાબ આપ્યા વિના તું જઈ શકશે નહિ. શું આ તારો છેલ્લો જવાબ છે ?”

“નહિ. એમ તો હું કહેતી નથી...”

“ત્યારે તું પાછી આવી મને કહેશે એમજ ને ? વાર-વાર-હું મારા મિત્રોની ટાઇ પણ તને બનાવવા આપીશ. અરે ! વાતમાં ને વાતમાં તને પૈસા આપવાનું તો હું ભુલીજ ગયો...” એમ કહી તેણે પાટલુનના ગજવામાં હાથ નાખી જેટલી નોટ હાથમાં આવી તેટલી મેનકાને આપી: “લે, આ તારી ટાઇના પૈસા !”

મેનકાએ તે ગણી જોયા અને તેમાંથી ફક્ત દશની નોટ લઈ આકીના પૈસા બગીરદારના હાથમાં મેલી તે બોલી: “મારી મહેનતના દશજ રૂપીઆ થાય છે અને તેથી વધુ હું લઈ શકતી નથી.”

બગીરદાર અવાક થઈ આ અજબ પુતળીને ટીકી રહ્યો.

“મેનકા ! મારે માટે બીજી દશ ટાઇ બનાવી લાવજે.”

“જેવી આજ્ઞા. ટાઇ તયાર થશે કે હું તમારી સેવામાં હાજર થઈશ.” કહી તે વિદાય થઈ.

સમરસિંહ મેનકાની પૈસા તરફની બેદરકારી જોઈ એવો છક્ક થઈ ગયો કે તેને શું સમજવું તેજ સમજવું નહિ. મેનકાની આ બેદરકારીથી તેનો પ્રેમ હલટો વધી ગયો. વળી મેનકાની કલાનો પણ તે પ્રશંસક થઈ ગયો. મેનકા સારી પેઠે બાણુતી હતી કે અતૃપ્ત

વાસના ધીખતા જવાલામુખીની પેઠે સળગ્યાજ કરશે. ગંગીરદારની સીંગરેટ હવે ઓછી થઈ અને તેને જીવનમાં રસ પશુ પડવા લાગ્યો. તેના સ્વભાવમાં થયેલા ફેરફારથી તેના મિત્રો તેને ખીજવા લાગ્યા.

“સમર ! તું પાછો પ્રેમમાં પડ્યો લાગે છે !” નંદલાલ બોલ્યો.

“આહ ! એ વાત સાંભળતાંજ મને તો ગલગલીઆ થાય છે.” નાનાલાલે ટીકા કરી.

“એ નવી પુતળીને તું કેવી રીતે જીતી આવ્યો ?”

“હજુ મેં તેને જીતી નથી.”

“તે સુંદર છે ?”

“અરે ! સુંદર તો કેવી ? ગાણે સ્વર્ગના પરી ?”

“તે કોના જેવી છે ?”

“આહ ! એવો સવાલ ન પુછ. મુજ મુદ્દા એ છે કે તે મને ખુબ ગમી છે.”

“ત્યારે એ રૂપસુંદરીના દર્શન અમને ક્યારે કરવા દેશે ?”

“એ મારી થાય કે તરત--”

“હજુ તે તારી થઈ નથી ?”

“નહિ.”

“પણ તું તો પંખત્ય મેલની ઝડપે પ્રેમમાં પડે છે અને સામાનો પ્રેમ જીતી લે છે. આ પંખીને જોવા માટે અમે તલસી રહ્યા છીએ. તું મે ત્રણ દિવસમાં ફાવસેને ?—”

“મને એમ લાગતું નથી—”

“એક અફવાડીયું ?”

“હીક છે. હું તમારી ચેલેન્જ સ્વીકારું છું.”

“તો જ લગી ! જો એક અફવાડીઆમાં તું એને જીતી આવે તો અમે તને તાજમદાલમાં રીનર આપીશું; ને તું હારે તો તું અમને રીનર આપજે.”

“કયુલ !”

મિત્રો સાથે સરત થકયા પછી સમરસિંહ જુવાન મેનકાને ફસાવવા માટે વધુ આતુર બન્યો. “જેંત હું આ સુંદરીને પ્રસાવીસ નહિ તો મારા મિત્રોમાં મારા મશ્કરી થશે. મેનકાએ પેસા લેવાની તા પાડી એ ખરી છે; પણ પછસાતી શું શું ખરીદી શકાય છે. તેનું એને જ્ઞાન નથી. હું એને કાંમતી કાશ્મીરી શાલ, સંરીનના સ્લીપર અને સુંદર મોઝા બેટ મોકલીશ.....”

આ વિચાર થયા પછી બીજાને જો જંગીરદારની બધી બેટ લઈ અન્તુન એ રંગીલી દરજણના કમમાં ગયો તેને પોતાના શેકના હુકમ મુજબ મેનકાને બીજા દિવસે જંગીરદારને ટાઇઝ આપી જવાની વિનંતી કરી.

પાએક કલાક પછી અન્તુન ગંભીર અને દિલગીર ચહેરે પાછો ફર્યો.

“ શું છે અન્તુન ! તને ભૂતે લખા ખાવો હોય એવો કેમ લાગે છે ? ”

“ સરદાર ! મેં આવો આવો ખનાવ કદિ જોયો નથી. મેનકા સામાન્ય દરજણ હોવા છતાં તેણે તમારી ભેટ રાતકારવાની ના પાડી.”

“ શું ? ”

“ મીસ મેનકાએ બધી ચીજો પાછી મોકલી સરકાર ! ”

“ તારી જુલ થઈ હશે, અન્તુન ! ”

“ મને માર કરો સરકાર ! સંવડે તમારા આવા ઘણા કામ ફતેહમંદીથી પાર પાડ્યા છે, મેં મારાથી અનતું કરવામાં આપી રાખી નથી. મેનકાને ત્યાં જઈ સઘળી ચીજો તે જુએ એવી રીતે ટેબલ પર મુકી મેં તેની પ્રસંસા કરી અને પછી તમારો સંદેશો કહ્યો. તે શાલ, સ્લીપર વિગેરે જોઈને હસી અને ઉભી થઈ બોલી : “ ઘણીજ સુંદર શાલ છે. સ્લીપરો પણ ફાંકડી છે. પણ સરદાર સાહેબને સલામ સાથે કહેજો કે એ ચીજોની જરૂર નથી. તેમની મહેરબાની માટે હું તેમનો આભાર માનું છું. કાલેહું ટાઇ લઈ આવીશ. આ ચીજો પાછી લઈ જા.” મેં ઘણી આનાકાની કરી. જો હું ભેટ પાછી લઈ જાઉં તો તમે મારા પર ખીજવાશે એમ કહી ભેટ સ્વીકારવાની મેં વિનંતી કરી પણ તે એકની બે થઈ નહિ. તેણે બધી ચીજો એકઠી કરી મારા

હાથમાં મુકી દીધી અને મને ગળગળપરીથી ધકકો મારી બહાર કાઢી મૂક્યો.”

“અને તું બધી ચીજો પાછી લાગ્યો?”

“જી સરકાર!”

“તું ગધેડો છે ગધેડો! ઠીક છે. કાલે એ આવવાની છે ત્યારે જોઈ લેવાશે. એણે શા માટે ભેટ લેવા ના પાડી હશે? મેં સીધી રીતે કંઈ બદલો તો માંગ્યો નહોતો! આહ! એ છોકરી વિના મને એન પડતું નથી.”

ખીજે દિને સ્થવારે તે વહેલો ઉઠ્યો અને નાહી ધોઈ સારામાં સારા વસ્ત્રો પહેરી મેનકાની રાત જોવા લાગ્યો. તેણે ભેટની સઘળી ચીજો દિવાનખાનામાં મેનકાની નજર પડે એવી રીતે ગોઠવી.

બાર વાગે મેનકા આવી અને અનુન તેને માનથી દિવાનખાનામાં મૂકી આલ્યો ગયો. મેનકાએ જગીરદાર તરફ જોઈ મીઠું હાસ્ય કયું પછી સમરસિંહે જરા ખીજવાટનો ડાળ કર્યો. તેણે મેનકાને હાથના ઇસારાથી ખુરસી પર બેસવા કહ્યું.

“તમારી ટાઈ તૈયાર છે, સરદાર!”

“ઓહ! હું તો એ વાત ભુલીજ ગયો હતો.”

“તમારો તોફાર મને કાલે કહી ગયો હતો કે તમને ટાઈની જરૂર છે.”

“મારો નોકર ગધેડો છે. મીસ મેનકા ! આપણે ખુલ્લા દીલથી વાત કરીએ તેમાંજ સાર છે. ટાઈ તો તમને મળવાનું ખાલી બહાનું છે. તે તમે સમજો છો. હવે કહો તમે મારા તરફની બેટ શા માટે ન સ્વીકારી ?”

“તમે કહેશો કે તમે એ બેટ મારા પર શા માટે મોકલી હતી ?”

“ઓહ ! તું ઘણીજ ચાલાક છે. મને લાગે છે કે આપણે સઘળા પાના ટેમલ પર નાખવા પડશે.”

“મને પાના રમતાં આવડતુંજ નથી.”

“મારો મનોભાવ ન સમજવાનો ડોળ ના કર. મેનકા ! હું તને ચાહું છું.”

“હું તે માનતી નથી.”

“હું તને એ માનવાની પ્રજા પાડીશ. તું પ્રેમ વિના આખી જીંદગી ચૂનરવા માગતી નથી ને ?”

“મેં એમ કહ્યુંજ નથી.”

“તો પછી હું તને પ્રેમ કેવી લહેજત ભરી ચીજ છે તે શીખવીશ. હું તને સુખી કરીશ. બીજી સ્ત્રીઓ તારા સદભાગ્યની અદેખાઈ કરશે.”

“પુરૂષો કુવારી છોકરીઓને બ્રાઈટ કરવા તૈયાર થાય છે ત્યારે આવીજ મીઠી મીઠી વાતો કરે છે.”

“પણ હું મારું વચન વફાદારીથી પાળીશ. તારું સ્વપ્ન હું સાચું પાડીશ. હું તને તારો પોતાનો અંગલો, ગાડી ઘોડા, નોકર ચાકર, વસ્ત્રાલંકાર અને મહિને બે હજાર રૂપીઆ આપીશ. તને મારી વાત ગમે છે?”

“ઘણી—ઘણીજ ગમે છે. ઓહ! એ બધું મળે તો કેવી મઝા પડે?” પણ એ કેટલા દિવસ ચાલશે?”

“જ્યાં સુધી તું મને ચાહે ત્યાં સુધી.”

“એમ કહો કે તમે મારાથી કંટાળી નવઓ ત્યાં સુધી.”

“ઓ મેનકા! હું તને બીજી સ્ત્રી કરતાં વધુ ચાહું છું એટલે હું તને બીજી રમણીઓ કરતાં વધુ વાર-ચાહીશ. બાલ, મારો પ્રેમ તું મંજુર રાખે છે ને?”

“નહિ.”

“શા માટે નહિ? જહાલી! બાલ, તને શું જોઈએ છે? હું તું માગે તે આપવાને તૈયાર છું, તું મને ધિક્કારતી નથી—તને મારી સુચના ગમે છે—તો પછી તને શું જોઈએ છે?”

“મેનકા થોડીવાર વિચારમાં પડી. પછી તેની આંખો ઢળી ગઈ.

“મારા વિચાર હું બહાર કરીશ તો તમે મને મુરખી ગણશો.”

“ખુબસુરત રમણી કદિ મુરખી ગણાતીજ નથી. તેને ગમે તેવા તરંગ કરવાનો હક્ક છે.

“પણ આ તરંગ નથી-આ તો મારી સલામતીનો સવાલ છે. સરદાર ! એક નાદાન બાળા સોળ વર્ષની થાય ત્યાં સુધી તેને ઉછેરવાનો ફેટલો ખર્ચ થાય તે મને કહેશે ?”

સમરસિંહ મેનકા તરફ ભારી અન્યબીથી જોવા લાગ્યા.

“તેની સાથે આપણને શો સંબંધ છે ?”

“ઘણાજ...પહેલા મારા સવાલનો જવાબ આપો.”

“મને એવી વાતની શી ખબર પડે ? હું એવી માથાકુટ કરતો નથી ?”

“એ વાત ખરી; પણ આશરે ફેટલો ખર્ચ થાય તે તો કહેા.”

“થતા હશે— પાંચરો હજાર—”

“નહિ. તેથી પાંચ સાત ગણા—”

“શું ? એક બાળક માટે સાત હજાર ?”

“સરદાર ! બાળકને ખાવાનું જોઈએ, કપડા જોઈએ, તેને કેળવણી આપવી જોઈએ. વળી છોકરીના લગ્ન કરતી વખતે ખર્ચ થાય, જમાઈને પહેરામણી આપવી પડે ! તમે તો પાંચ સાત હજાર એક નાચના મુજરા પાછળ ઉડાવી દો છો પણ એક બાળાના પોષણ માટે એટલી રકમ મોટી ધારો છો ? તમે મરદો ફેટલા ઘાતકી છો...”

“ભાઈ, તું કહે તે ખરું—એક છોકરીને મોટી કરતાં સાત હજાર જોઈએ. પણ મહેરબાની કરી એ વાત જવા દેને ? આપણા

પ્રેમ સાથે કાઠી છોકરીને મોટી કરવા સાથે શો સંબંધ છે ?
મેનકા ! મને હવે ના ટવળાવ હો !—”

“સરદાર ! મારી વાત સાંભળો...જો હું તમારે શરણે થાઉં અને પછી એક બાળકની ધારો કે એક નાની છોકરીની માતા થાઉં તો તેને ભણાવી ગણાવીને હું સુખી કરવા માગું છું. મારી દીકરીને પણ જીવનનીમાં સ્વાધીન પુરૂષો બ્રહ્મ કરે તે મને પસંદ નથી. મને તમારા જેવા આશંકા પર વિશ્વાસ નથી એટલે હું તમારી વાસનાની તૃપ્તિ કરું તે પહેલાં મારી દીકરીનું પરતું રક્ષણ કરવા માગું છું.”

જગીરદાર અવાક થઈ ગયો. થોડીવાર વિચાર કરી બોલ્યો :

“ત્યારે તું મારી થાય તે પહેલાં તને સાત હજાર રૂપીઆ જોઈએ છે-એમજ ને ?”

“હા સરદાર !”

“બહુ થયા—”

“હું મોંઘી નથી સરદાર ! પણ પેલી નાની છોકરી...”

“નાની છોકરી ? હજી તો તને છોકરી થઈ નથી ? તને છોકરી થાય ત્યાં સુધી થોભી જન—”

“અને પછી રોષ રહું ?—”

“તને એમ લાગે છે ?”

“મારી ખાત્રી છે કે હું રોઈ રહીશ.” એમ કહી મેનકા એવી તીક્ષ્ણ નજરે જગીરદારને જોઈ રહી કે સમરસિંહની આંખો નીચી નમી ગઈ.

“કદાચ મારી વાત ખરી પણ પડે.”

અન્ને વચ્ચે થોડીવાર ગંભીર મૌન છવાયું. પછી મેનકા શાંતિથી હસતી હસતી ઉભી થઈ.

“સાહેબજી, સરદાર !”

“તું જાય છે ?”

“મને લાગે છે કે આપણી વાતચીત પુરી થઈ છે.”

“હા...મને જરા વિચાર કરવા દે...”

“તમારે જોઈએ તેટલો વિચાર કરો અને તમને લાગે કે એ મુખર્ષિ છે તો મને લુલ્લી જાન્યે.”

“ત્યારે તું મશ્કરી કરતી હતી ?”

“નહિ. હું સાચુંજ કહું છું.”

“સાત હજાર જેવી મોટી રકમ કોઈ પાસે રાખતું નથી.”

“મને ઊતાવળ નથી. તમારી સગવડ થાય ત્યારે મને કહેજો. સાહેબજી !” કહી તે મદમાતી ચાલે ઓરડામાંથી બહાર નીકળી ગઈ.

“આ સામાન્ય દરજણના સાત હજાર રૂપિયા ?” મેનકા ગયા પછી જગીરદાર બબડ્યો. “હું એવો મુરખો નથી....એ બહા નાની

છોકરીની વાત કરીને મારું માથું ખાઇ ગઇ?... હું ધારું છું કે સરલાને પણ છોકરીજ થઇ હતી...પણ મારે તેની હવે શા માટે માથાકુટ કરવી જોઇએ.”

એ દિવસ સુધી તેણે મેનકાને બુલવાનો પ્રયત્ન કરી જોયો પણ તે સફળ થયો નહિ. ત્રીજે દિવસે તે વહેલો ગઇયો. તેનું માથું દુઃખતું હતું. “સાત હજાર રૂપરડી માટે મારે શા માટે આવી ચિંતા વહોરવી ? કાલે મારી સરતની મુદત પુરી થશે ને મારા દોસ્તો મને હસશે. નહિ. આજેજ મેનકા મારી થશે.”

અપોરે તે ખેંકમાં ગયો અને સાત હજારની નોટ લઇ આવ્યો. મોરોડકો લેધરની એક સુંદર પાકીટમાં નોટ નાખી અને અન્તુનને ખોલાવી કહ્યું હે આ મેનકાને આપી આવ અને તે મને ક્યારે મળવા માગે છે તે પુછી આવ.”

અન્તુન થોડીજવારમાં હસતો હસતો પાછો ફર્યો.

“સાહેબ ! પાકીટમાંની નોટ જોઇ તે ખુશી ખુશી થઇ ગઇ. તેણે કહેવડાવ્યું છે કે “આજે રાતે અગીઆરથી બારની વચ્ચે મારા રૂમમાં આવજો.”

“આહ ! આખર એ ફસી.” જગીરદાર સંતોષથી હસ્યો.

આખરે રાતના અગીઆર વાગ્યા છતાં જગીરદાર હોટલમાંના અધા માણસો સુઇ ગયા ત્યાં સુધી થોડ્યો. બારના ટકારા થતાં તે

મેનકાના રૂમ તરફ ગયો. આરણ્યને હાથ લગાડતાંજ તે ઉઘડી ગયા. મેનકાએ તેના સ્વાગતની સઘળી તૈયારી કરી રાખી હોય એમ તેને લાગ્યું કેમકે રૂમમાંની બની પણુ બુઝવી નાખવામાં આવી હતી અને મેનકા પલંગ પર પડી તેની રાહ જોતી હોય એવો તેને ભાસ થયો.

કામી જગીરદાર અધારામાં પલંગ પાસે ગયો પણ મેનકાને ભેટવાને હાથ લગાડતાંજ તે ભોંકા પડી ગયો. પલંગ ખાલી હતો. તેણે દીવાસળી સળગાવી અને ગંભીર રાત્રીની નિરવતામાં તેને જાન થયું કે મેનકા ઉઠેછું થઈ ગઈ છે. દીવાસળીના પ્રકાશમાં તેને જણાયું કે ટેબલ પર તેણે મેનકાને આપેલી બધી ભેટનો દગલો પડેલો હતો અને સાથી ઉપર એક સફેદ રેશમી ઘાઘરો હતો. ઘાઘરાને પીન મારીને એક ચીટ્ટી લગાડેલી હતી. આ ચીટ્ટી પોતાનીજ દશે એમ ધારીને સમરસિંદે તે વાંચવા માંડી:

સરદાર સાહેબ,

હું ચાલી ગઈ છું. મને શોધવાની નિષ્ફળ તરફી લેશો નહિ. હું તમારી નોટ લઈ જઈ છું કેમકે મને સાત હાતરનીજ જરૂર હતી. બીજી તમારી ચીજો પાછી આપી જઈ છું. તમે મારા સફેદ ઘાઘરા પર મોહી પડ્યા હતા તેથી તે પણ હું મેલી જઈ છું પણ હું પાછી આવું ત્યારે મને મારો ઘાઘરો પાછો જોઈશે. હું તમને ફરી મળીશ ત્યારે મારા વર્તનનો ખુલાસો કરીશ.”

જનગીરદાર પત્થરના પુતળા જેવો ઉભો રહ્યો. તે પછી તેનો ગુસ્સો ફાટી નીકળ્યો. તેણે પેલી ચીઠીના દુકડે દુકડા કરી નાખ્યા અને પોતાના હાથમાં જઈ બેસી ગયો. “અનુન ! બદમાશ ! તેં મેનકાનું મારી પાસે શા માટે નામ લીધું હતું ? ગંધા !...”

ફરેક જાનતુ છાપવાનું ઇંગ્લેન્ડ, અમેરિકા, મરાઠી અપ-ટુ-ડેટ
હીઝાઈનથી અમેરિકન ટાઈપામાં

શ્રી હરિહર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ
માં છાપવામાં આવે છે.

એક વખત ઓરડર આપી ખાત્રા કરો.

બાવલા મુનતાજના કીસાને પણ બુલાવે તેવી

રા. મધુકરની અપ—ટુ—ડેટ સચીત્ર નોંધેલ.

બેગમ કે બલા ? અથવા રંગીલી રાધા !

રાજા મહારાજનાં બોપાળાં બોલતી આ મહાન નવલકથા વાંચવા લાયક છે.

કી. રૂ. ૨૫, પોસ્ટેજ આના છે.

૧૮૧, અમરજી. સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

ત્રણ વાંદરા.

ઉપલો બનાવ બન્યા પછી એ મહિના બાદ એક સાંજે પાંચ વાગના શુભારે વિકટોરીઆ ગાર્ડનમાં વાંદરાના પીંજરા પાસે આપણા જીના દોસ્ત નથુલાલ એચેનીથી આમતેમ આંટા મારતા હતા. તે મેનકાનો ધાધરો લમ ગામ ગયો હતો. પોતાના ઐરીને તેણે એ ધાધરો બતાવ્યો નહોતો. પણ તેના હાથમાં એ અજબ વસ્તુ આવ્યા પછી તેની ઉંઘ ઉડી ગઈ હતી. તેની સ્ત્રી તેનો ઉંઘણુસી સ્વભાવ નષ્ટ થયેલો જોઈ રાજ થઈ અને મુંબઈની હવા તેને માફક આવેછે એમ માની બેઠી.

વૈશાખ મહિનાની એક સવારે તેને નીચેનો પત્ર મળ્યો, અને તે મળતાંવાર તે મુંબઈ દોડી આવ્યો.

સાહેબ,

એ ત્રણ મહિના પહેલાં તમે મને મળ્યા હતા. જો તમે મને પાછા મળવા માગતા હો તો તા. ૧૦મી જીને વિકટોરીઆ ગાર્ડનમાં સાંજે છ વાગે વાંદરાના પીંજરા પાસે મારી રાહ જોજો. મહેરબાની કરીને મેં તમને પેલા હોટલમાં જે ધાધરો ઉતારી આપ્યો હતો તે પણ સાથે લેતા આવજો.

લી.

મેનકા.

નયુભાઇ પાંજરા આગળ આંટા મારતો હતો તે વખતે એક બીજો પુરુષ પણ ત્યાંજ ફરતો હતો. તે સુંદરદાસ હતો અને મેનકાએ તેને પણ આવોજ પત્ર લખ્યો હતો. કદાચ પોતાના પૈસા પાછા મળશે એવી આશાથી સુંદરદાસ મેનકાના કાળા ઘાઘરાનું અંડલ લઇ વખત પહેલાં આવી પુગ્યો હતો.

ઘડીઆળમાં સાડાપાંચ વાગતાં સરદાર સમરસિંહ આવી પહોંચ્યો. તેને ઘાઘરો ઉંચકી આવવાનું ન ગમવાથી તે એક નોકરને સાથે લાવ્યો હતો. ત્રણે જણુ વાંદરાના પાંજરા પાસેજ ફર્યા કરતા હતા અને બીજા બે આજ જગાએ કેમ આવ્યા હશે તે માટે અજબ થતા હતા. આખરે નયુભાઇથી ન રહેવાયું. તે સુંદરદાસ પાસે જતા બોલ્યો.

“શેઠ! કેટલા વાગ્યા તે કહેશો? મારે છ વાગે એક જણુને મળવાનું છે તે મારા ઘડીઆળમાં સવાજ થવા આવ્યા.”

“મારે પણ છ વાગાનું એપોઈન્ટમેન્ટ છે.” સુંદરદાસે કહયું.

“સ્ત્રીઓ કદિ નિયમિત હોતી નથી.”

“ખાસ કરીને યુવાન અને સુંદર સ્ત્રી—”

“પણ જો મેનકા સાડા છ સુધીમાં ન આવે તો હું તો ચાલ્યો જઈશ.” સરદાર બબડ્યો.

(વધુ માટે જુઓ પાનું ૧૪૪ મું.)

સરલાની દાસી.

સાંજનો સમય હતો. હેંગ્રીંગ ગાર્ડન પર એક સુરમ્ય કુંજમાંની
ઝેંઝ પર બે યુવાન ખુબસુરત લલનાઓ શીતળ સમીરની મંદમંદ
બહરીનો લ્હાવો ભેતી બેઠી હતી. પુષ્પોનો મધુર પરાગ હૃદયને ઉન્મત
બનાવતો હતો. આ રથભેળી સામેનો ચોપાટીનો દરિઓ રપટ
દેખાતો હતો. અને બંને લલનાઓ આછા સ્મિત સાથે કોઈ
કોઈવાર સમુદ્રના ઉછળતા તરંગ પર નજર ફેંકતી હતી.

એવામાં એક રમણીએ નિસામો નાખ્યો.

“કેવી મધુર સંધ્યા ! આવી રમણિય સૃષ્ટીલિલા તે કદિ
જોઈ છે ? સરલા !-”

“નહિ છતાં જાણે અત્યારે કંઈ ચીજની ખામી હોય એમ
મને લાગે છે.” સરલાએ જવાબ આપ્યો.

“હાની ? મને કંઈ ખામી લાગતી નથી. હું તદ્દન સુખી છું.
સુંદર પુષ્પો, મધુર પરાગ શિતળ સમીર-પછી તને વધુ શું જોઈએ ?”
તરલાએ પૂછ્યું.

“પ્રેમ.”

“બંને મૌન થઈ એક બીજાને જોઈ રહી.

“મને પ્રેમની જરૂર છે. મને દોષપણ વ્હાય-બધે એક
કુતરો પણ વ્હાય-પણ મને પ્રેમ જોઈએ. !” ગમે તે કહે

તરલા ! પણ પ્રેમ વિનાનું જીવતર નકામું છે.” સરલા થોડી વાર પછી બોલી.

“ઓહ ! હું તારા મત સાથે મળતી થતી નથી. મને સ્વતંત્ર જીવંતી ગમે છે. પ્રેમ એટલે શું ?—” તેણે આમ તેમ નજર ફરી અને તેની નજર તેની ગાંડીના કાચબોક્ષ પર બેઠેલા કાચબેન પર પડતાં તે બોલી : “તું એમ ધારે છે કે મારા ઘોડાવાળા મને આપે તો તેની હું દરકાર કરું ?”

સરલા આશ્ચર્યથી ને ધીમે અવાજે બોલી : “અહન ! હું તને ખાતરી આપું છું કે નોકરના પ્રેમમાં બીડી લલગાત છે. હું ધણીવાર મારા નોકરોના પ્રેમમાં પડી હતી. આહ ! તે વખતે એ બિચારાઓ મારા કૂતરા પેઠે વર્તતા તે જોઈ મને ધણીજ રમુજ ઉપજતી. કાંઈવાર મારે બાલ આંખ પણ ખતાવવી પડતી. એક જણને તો મારે નોકરી પરથી રજા આપવી પડી હતી.

તરલા લક્ષ્યપૂર્વક સાંભળી રહી અને ફરીથી પોતાના ઘોડાવાળા તરફ જોઈ બોલી : “હશે. મને મારા ઘોડાવાળાના હૃદયની કંઈ જરૂર નથી. પણ તું તારા નોકરો સાથે શી રીતે પ્રેમમાં પડી હતી તે તો કહે. એ બોલે તને આહ છે તે તે શી રીતે નષ્ટ થઈ ?

“ગાંડી ! શું નોકરો પુરૂષ નથી ? બીજા પુરૂષોની પેઠે તેઓ પણ પોતાનો પ્રેમ વ્યક્ત કરે છે. જ્યારે પુરૂષ પ્રેમમાં પડે છે ત્યારે તે પોતાની માથુક પાસે મુખ બંને છે, તેની જીભ સીવાઈ

નય છે, અને થું કરવું ને થું નહિ. તેની તેને સમજ પડતી નથી.

“તેથી તને શી લાગણી થતી ? તારું જીગર વીંધાઈ જવું કે તું જરા મલકાતી ?”

“જીગર વીંધાવાની વાતજ ના કર; પણ કોઈપણ પુરુષ એક સ્ત્રી પર મોહી પડે ત્યારે તે સ્ત્રી જરા મલકાયા વિના રહેતી થી. મારા નોકરોનો પ્રેમ જોઈને હું પણ મલકાઈ હતી.

“આહ ! તું પણ જળરી લાગે છે.”

“સાંભળ. હું તને એક અજબ જેવો પ્રેમ કરીસો કહેવા માંગું છું.” સરલાએ પોતા ની વીતક વાત શરૂ કરી: “ચારેક વર્ષની થી વાત છે. પાંચ છ મુખી ઘાટણો સાથે પાના પડ્યા પછી તે એક દાસીની અનિવાર્ય જરૂર જણાઈ. એક દિવસ મેં એક માછની જાહેર ખપ્પર વાંચી. તે સીવણ ભરત જણાતી હતી, હંદર વાળ ઝોળવામાં પ્રવીણ હતો અને મોઢું હંમેશાં પણ જણાતી તી. મેં તેને બોલાવી. તે મધ્યમ કદની, પાતળી અને જરા કાઠા મહેરાની હતી. તેની આંખો કાળા અને પ્રેમાળ હતી. મેં તે તરત રાખી લીધી. તેનું નામ ગુલાબ હતું. દરેક કામમાં પ્રવિણ હતી. તે મને એવી સહાયથી વસો પહેરાવતી કે મને તે હાથ પણ લાગતો નહીં. તે મારા વાળના ગુચ્છા પાડતી તે હાથે મારા પતિ માંડા ઘેર ચાલ જતા. હું બાથ રમમાં સ્નાન થી આવું તે પછી તે મારી ચાંપી કરતી. અને મને તરત મીઠી

હું આવી જતી. થોડાજ વખતમાં હું તેને હાસીને બદલે : બહેન-પણી જેવી મણુવા લાગી.

“એક દિવસ અમાનક અમારો બટ મારી પાસે મભરામણે મભરામણે આવ્યો ને બોલ્યો:

“બાપ ! નીચે પોલીસ ઇન્સપેક્ટર આવ્યો છે.” તેણે મને ખબર આપી.

“પોલીસ ઇન્સપેક્ટર ? અહિં તેનું શું કામ છે !”

“બાપ ! તે આપણા ઘરની ઝડતી ભેવા માંગે છે. તે કહે છે કે આ ઘરમાં કાંઈ ગુન્હેગાર છુપાયેલો છે.”

“આ સાંભળી હું મુંઝાપ-જરા ડરી પણ ખરી. પણ કામદા આગળ હું લાચાર હતી. મેં પોલીસ ઇન્સપેક્ટરને કિપર બોલાવ્યો. તે વિવેકી ગૃહસ્થ હતો. તેણે મને દાખલ કરવા માટે દિલગીરી દર્શાવી કહ્યું: “અમારી ખાત્રી છે કે તમારા નોકરામાંજ એક ગુન્હેગાર છે.”

“અશક્ય !” હું બખડી: “હું તમને બધાના નામ કહું પેલો બટ ગિરજાશંકર-તેને તો તમેજે હમણાંજ જોયો.”

“તે મારો માણસ નથી.”

“મારો ઘોઘાવાળો બીયો.”

“તે પણ નહિ.”

“ રામો છૂટ.”

“ તે પશુ નહિ.”

“ ત્યારે તમારી ગંભીર જીલ્લ થાય છે.”

“ નહિ. બાપ ! મારી જોમ ખાત્રી થવાની નથી. મહેરબાની કરી તમારા બધા દાસ દાસીઓને મારી સાંમે બોલાવો.”

તે સંખ્યતાથી વાત કરતો હતો; પશુ તેની મજબૂતાથી અને માણસ કે તેને તાબે થયા વિના છુટકોળ નથી.”

“ તરતજ ધંટડી વગાડી મેં બધા દાસ દાસીઓને દિવાનખાનામાં બોલાવ્યાં. ઇન્સપેક્ટર તેઓને તિલ્લજી નજરે જોઈ રહ્યો.”

“ હજી કોણ બાકી નથી ?”

“ મારી દાસી છે. પશુ તે ધણી ગંભીર છે.”

“ મહેરબાની કરી તેને બોલાવશો ?”

“ જરૂર.” મેં જુલાઈને બોલાવી મંજાવી. તે જોવી દિવાનખાનામાં ખસ થઈ કે ઇન્સપેક્ટર પોતાના બે સાથીઓને કંઈ ઇસારો થોડો અને તેઓએ જુલાઈને પકડી બેઠી પહેરાવી દીધી. હું ગુસ્સે પડી જુલાઈને બચાવવા ઉભી થઈ પણ ઇન્સપેક્ટરે મને અટકાવી.

“ બાપ સાહેબ ! બા તમારી દાસી જુલાઈ “ સ્ત્રી ” થી પણ રામલાલ નામનો બદમાસ છે. ચાર વર્ષ પહેલાં તેને કુન અને બળાત્કારના ગુનાહ માટે ફાંસીની સજા થઈ હતી.

પાછળથી સરકારે હવા કરીને તેને દેશનિકાલની સજા કરી હતી. પણ એ જલમાંથી નાસી છુટ્યો હતો. તમે કહો તો એ રામ-લાલજી છે તેની તમને સાબીતી કરી આપું. એના જમણા હાથ પર “રામલાલ” શબ્દ ચીતરાયેલો છે.”

“યુલાખના પોલકાની બાંખી બાંબા ઉંચી કરતાં ઇન્સપેક્ટરની વાત ખરી માલુમ પડી.

“એ ભોજો મારી હાસીને પકડી ગયા તેથી હું મબરાઈ ગયો. યુલાખ મને બનાવી ગયો હતો—તે મારે ભાંડાંની વેષે રહી હતો—તેણે મને વસ્ત્રો પહેરાવ્યા હતા—મારી ચંપી કરી હતી—તે માટે મને શરમ ન ઉપજી-પણ—”

“પણ શું?” તરલાએ પૂછ્યું.

“જરા વિચાર તો કર, એ ફાંકડા યુવાનને બળાત્કાર માટે સજા થઈ હતી.....મને એની વાસનાનો ભોગ થયેલી સ્ત્રીની મુખ્યા આવી હતી. હવે તું સમજી?”

તરલાએ કંઈ જવાબ વાજ્યો નહિ. તે પોતાના ઘોડાવાળાના કમલાના ચળકતા બટન તરફ સ્થિર નજરે જોઈ રહી...અને હસી, આવું ભેદી હાર્યો સ્ત્રીઓ આવી વખતેજ હસે છે.

મોતીના હાર.

મણી મોઢક, ચાલાક અને હાંસીલી હતી. તેને મોટા મોટા અભિલાશ હતા. બ્રહ્માએ તેને ગરીબને ઘેર જન્મ આપવા માટે તે દુઃખેશાં દોષ દેતી. તેને રાણી થવાના શેઠાણી થવાના કોડ હતા. તેનામાં છુદ્ધિ હતી. પણ પૈસા નહોતા તે તરંગી હતી; પણ તેની કલ્પના સફળ કરવામાં તેને કાષ્ટની સહાય નહોતી. તે કેળવણીખાતામાં કારકુનગીરી કરતા એક સામાન્ય માણસને પરણીને સાસરે ગઇ.

તેની રીતભાત સંસ્કારી હતી. વાત કરવાને તેને બારી શોખ હતો અને ઓછી કેળવણી હોવા છતાં તે રસબરી વાત કરી શકતી. તેનો પતિ સરકારી ઝાંતીસમાંથી મદિને સીતેર રૂપીઆ લઇ આવતો ને તેમાંથી એક પાઇ પણ બચતી નહિ. મણીને તેની ગરીબી કાંટાના પેઠે સાલતી. તેની શ્રીમંત સખાઓ જાત જાતના વસ્ત્રાલંકારો પહેરતી તેઓની જેને ધર્પા આવતી. તેને અમદાવાદમાં ખાડીઆમાં આવેલા પોતાના નાના ભરમાં ટેબલ ખુરશી, કપાટ વિગેરે ફરનીચર વસાવવાના હાંસ હતા. સોના ચાંદીના વાસણો માટે મણી તબસતી હતી. ગેજ તેને નવા નવા મિષ્ટાન્ન જોઈતા હતા. પણ પતિની ટુંકી કમાણીમાંથી દાળ ભાત શાક ને રોટલીજ મળતા તેથી તેને બહુ અસંતોષ ગ્રહેતો. તેનો પતિ આવી હાલતમાં પણ સંતોષ માનતો તે જોઈને મણી ગુસ્સે થતી. તેના પાસે જરી ભરેલી રેશમી સાડી નહોતી. હીરા મોતીના

અલંકારો નહોતા. અને તે વસ્ત્રાલંકારથી પોતાની સુંદર દેહને અણુમાર “સુંદરતાની રાણી” ગણાવાને વલખાં મારતી હતી.

તેની એક સખી બણી શ્રીમંત હતી. બચપણમાં બન્ને સાથે બણી હતી. પણ હવે મણી તેને ત્યાં જતી નહોતી. કાષ્ઠવાર તે પોતાની સખીને ત્યાં જઈ આવતો તો તેના ઘરના રાયરચીલા સાથે પોતાનું કંગાળ ઘર સરખાવી દુઃખો થતી અને દિવસો સુધી એકલી એકલી રહ્યા કરતો.

એક દિવસ સાંજે તેનો પતિ હસતો હસતો આવ્યો અને તેના હાથમાં એક કાડું મુકી બોલ્યો: “લે-રાજ થા.”

મણીએ કાડું વાંચ્યો. અમદાવાદના શ્રીમંત સાહુકાર સર મથુરલાલ કમીશનરના માનમાં “એટ હોમ”નો મેળાવડો કરનાર હતા તેમાં આ હમ્પતિને આમંત્રણ એક મણી રાજ રાજ થઈ જશે એવી આશા રાખી હતી પણ મણી ઉલટી દીલગીર થઈ. તે કાડું ફેંકી દઈ બોલી: “આ કાગળને ફું થું કરું? ખાઈ?”

“બહાની! “એટ હોમ” માં મોટે ખાંચરેના માણસો સાથે પીછાન થશે અને તને બણી ગમ્મત પડશે. તું હમણાં હમણાં કાષ્ઠ જગાએ જતો નથી. આવા આમંત્રણો આપણા જેવાને મળતા નથી. મને આ આમંત્રણ મેળવતાં બણી મુશ્કેલી નડી હતી તું ત્યાં જાતજાતના સ્ત્રી પુરુષો એક શકશે.”

“હા. પણ હું પહેરીશ શું?”

“કેમ ! નાટકમાં જતી વખતે તું જે સાજુ પહેરે છે તે ને એ ડરેસ બણેજ ધોતો છે...”

તે અટક્યો. મણીએ આંસુ ખાળવાની ધણી કાશિષ કરી. પણ નિષ્ફળ થઇ. તેની આંખમાંથી હક હક આંસુ વહી રહ્યાં. અંતે તે માંસુ લુછી નાખી બોલી:

“હું નથી આવવાની કેમકે મોટા માણસોમાં જવા લાયક રસ્તો મારી પાસે નથી. તમે આ કાર્ડ તમારા કોઇ મિત્રને આપી । કે જે પોતાની સ્ત્રીને સારી રીતે શણગારીને લઇ જઇ શકે.”

ધનુરભાલ મણીની નિરાશા સહી શક્યો નહિ.

“રડ ના, બહાલી ! બોલ, તને મનપસંદ સાડીનો કેટલો પ્રેમ થશે.”

મણીની આંખો હસી રહી. તે થોડી વાર ચિંતાર કરી બોલી. મને બરાબર ખબર નથી. પણ સાઠ પોણોસોની સાડી ચાલશે.”

તે વિચારમાં પડ્યો. તેની તખ્તીઅત લચડતી જતી હતી અને હવાફેર કરવા માટે તેણે સો એક રૂપીઆ બચાવ્યા હતા. ણીનો હસતો ચહેરો જોઇ તે તખ્તીઅતનો ભોગ આપવા ધયાર થયો.

“વાર—કાલે હું તને સાડી અપાવીશ.”

બીજે દિને સાડીની ખરીદી થઇ. મણીએ તે પર પોતાને નપસંદ બરતકામ કરાવ્યું. “એટ હોમ” ને હવે બેજ દહાડાની

વાર હતી. ઇશ્વરલાલ સાડી અપાવી નિરાંત થયો હતો. પણ હજી મણીના દુઃખનો અંત આવ્યો નહોતો.

“તારો મહેરો કેમ ઉતરેલો દેખાય છે?”

“સાડી તો આવી; પણ હું મળામાં શું પહેરીશ? અડવે હાથે હું મેળાવામાં શી રીતે આવું?”

“માયામાં કુલનો વેણી પહેરજો. તને ખબર છે કે તું વેણી પહેરે છે ત્યારે કેવી મોઢક લાગે છે!”

“નહિ. વેણી તે કંઈ ચાલે? આવા મોટા માણસો મારા શરીર પર કંઈ અલંકાર ન જીએ તો શું ધારે?”

“તો તારી મેના બહેન પાસેથી થોડાક દાગીના માગી લાવ.”
ઇશ્વર જરા ગુસ્સે ઘસે.

“અરે હા! એનો તો મને વિચારજ ન આવ્યો.”

બીજે દીને મણી પોતાની સખી મેનાને ત્યાં મઠ અને પોતાની સુરકેલી તેને જણાવી. મેનાએ તરતજ તેની પાસે પોતાના જરૂર અવે-રાતનો દાખડો મુકી કહ્યું.

“તને જે જોઈએ તે લઈ જા.”

દાખડામાં મોતીનો નેકલેસ, સોનાની બ્રેસલેટ, મોતી જડીત બંગડીઓ વિગેરે મોઢક અલંકારો હતા. તેણે એક પછી એક બધા દાગીના પહેરી જોયા અને પોતાની ખુબસુરતી

જોષ પુષ્પપુષ્પ થઈ ગઈ. તેણે ચાર મોતીની બંગડીઓ અને મોતીનો ફાલર પસંદ કર્યાં.

“આજનો દિવસ આટલી ચીજ મને ધીરશે, મેના ?”

“મણીજી પુશ્પીથી લઈ જા બહેન !”

મણી આનંદના આવેશમાં આવી મેનાને બેટી પડી.

સાંજે તે પોતાના પતિ સાથે બનીકની “એટહોમ” માં ગઈ. તે બધી સ્ત્રીઓ કરતાં પુષ્પસુરત દેખાતી હતી; મણીના જીવનનો આજે ધન્ય દિવસ હતો. તે પોતાનું જીવન સફળ થયેલું સમજી, પુરૂષો તેને ટીકાટીકીને જોતા હતા અને સ્ત્રીઓ તેની સુંદરતાની માંહોમાંહે વાત કરતી હતી. મણી જીતી સ્ત્રીઓ પર સ્ત્રીની એ જીત હતી. “એટહોમ”માં તેણે પુષ્પ આનંદ કર્યો. સંધ્યા અંકુશો તે જુલો ગઈ. અનેક સ્ત્રી પુરૂષો સાથે તેની ઓળખાણ થઈ અને તે જાણે જન્મથીજ શ્રીમંત સમાજમાં ફરવાને ટેવાયેલી હોય તેમ વર્તી. રાતે એક વાગાને શુભારે બંને ઘેર આવ્યા.

મણી પુષ્પમીજીમાં હતી. મનુષ્યર શાકને કંટાળી ગયો હતો. તેને બીજો દિને રહેવારે દશ વાગે ઓશીસમાં હાજરી આપવાની હતી તેથી તે નિદ્રાધીન થવા માગતો હતો. પણ મણી હજી સુવાને તૃપ્તિ આપી નહોતી. તે આપના સામે ઉભી રહી પોતાનું મદમાતું જોઈને જોષ રહી હતી. અચાનક તેનાથી એક ચીસ પડાઈ ગઈ, તેના ગળામાંથી મોતીનો ફાલર ગુમ થયો હતો.

“શું છે ?” ઇશ્વરે પુછ્યું.

“મારો કાલર ગુમાઇ ગયો—” તે લલકારતે અવાજે બોલી.

“શું ?”

બન્નેએ શોધાશોધ કરી મેલી. મધ્ધીએ પોતાના મજવા અને સાડીના છેડા વારંવાર તપાસી જોયા પણ કાલરનો પતો ન લાગ્યો.

“તું સર સાહેબને ત્યાંથી નીકળી ત્યારે કાલર હતો ?”

“હા.”

“ત્યારે ગાડીમાં પડી ગયો હશે. તે ગાડીનો નંબર જોયો હતો ?”

“નહિ.”

બન્ને એક બીજા તરફ મબરાટથી જોઇ રહ્યા.

“હું આખે રસ્તે તપાસ કરી આવું છું.” કહી ઇશ્વરભાભ ડગભો ટોપી પહેરી બહાર નીકળ્યો.

રહવારે પાંચ વાગે તે ખાલી હાથે આવ્યો. મધ્ધી તેના તેજ પોષાકમાં આવરતાથી ચતિની રાહ જોતી એસી રહી હતી.

પ્રભાત થતાં ઇશ્વરભાભે પોલીસને ખબર આપી અને સહળા સ્થાનિક વર્તમાનપત્રોમાં જાહેરખબર આપી. એ દિવસ વહી મયા પણ હજી કંઈ પતો ન લાગ્યો.

“બે, તું ઝેમ કર. આ જંગડી મેના બહેનને પહોંચાડી આવ અને કોલર માટે કહેજે કે બે ચાર મોતી તુટી પડવાથી તે સમારવા આપ્યો છે. ચાર પાંચ દિવસમાં શું કરવું તેનો આપણે વિચાર કરીશું.” ઇશ્વરલાલે પત્નીને સલાહ આપી. અને મણીએ તેનો અમલ કર્યો.

બીજા પાંચ દિવસ વહી ગયા. ઇશ્વરલાલ ચિંતાને લીધે શીકકા થઇ ગયો.

“હવે નવો કોલર આપ્યા વિના છુટકોળ નથી.”

બંનેએ ઝવેરીઓની દુકાને જાંટા મારવા માંડ્યા અને એક ઝવેરીને ત્યાં મેનાના જોવોળ કોલર માલુમ પડ્યો. તેની કિંમત સોળસો રૂપિયા હતી.

ઇશ્વરલાલને તેના પિતા તરફથી કંઈ વારસે મળ્યો નહોતો. બચતમાં હવે કંઈ રહ્યું નહોતું, તેણે કરજ કરીને કોલર ખરીદવાનો નિશ્ચય કર્યો. પાંચ દશ મિત્રો પાસેથી તેણે સોળસો રૂપિયા ઉધાર લીધા અને તેની પ્રમાણિકતા વિષે કોઈને શક ન હોવાથી તેને સહેલાઈથી એ રકમ મળી ગઇ. એ પછસા વડે તેણે કોલર ખરીદ્યો અને મણી તે મેનાને આપી આવી.

હવેજ ગરીબીનો ડંખ કેવો કાતિલ હોય છે તેનું મણીને જ્ઞાન થયું. પણ તેણે કરજ ભરવામાં પોતાના પતિને મદદ કરવાનો દૃઢ

નિશ્ચય કર્યો હતો. તે હવે બહુ ધરકામ હાથે કરતી—ફાટેલા વસ્ત્રો સ્ત્રીવી સાંધીને વાપરતી અને પાછાની જરૂર હોય ત્યાં પાછ વાપરતી હવે જાડા ચોખ્ખા ખાતાં કે શાક વિના ચલાવી લેતાં તે શેખા કરતી નહિ. જહારનું ભરતકામ કરીને પણ થોડુંક કમાવા લાગી. મધ્યવરસાએ જોશીસની નોકરી હપરાંત બે ત્રણ ટયુશન રાખ્યા અને બન્ને ધણી ધણીઆણી સખત મહેનત મજૂરી સાથે ભારી કરકસર કરી મહિને આળીસ પચાસ રૂપીઆ કરજમાં ભરવા લાગ્યાં. અહીં વરસમાં કોઠરનો ખર્ચ ભરાઈ ગયો. બે અહીં વરસમાં મણી આધેડ થઈ ગઈ હતી. તેની આંખો ઉડી ઉતરી ગઈ હતી અને ગાલપરની રાતી સૂરખી ઉડી ગઈ હતી. કોઈ કોઈવાર તે પલા રમ્મ “એટહોમ” નો વિચાર કરતી; પણ એ વિચાર તેને આઘાત કરતો. જો તે એટહોમમાં સાદા વસ્ત્રમાં ગઈ હોત તો ? એ મોતીનો કોલર તેણે ન ગુમાવ્યો હોત તો ? તે આજે બન્ને સુખી હોત અને મણી અકાળે આધેડ થઈ ન હોત.

અચાનક એક દિવસ રસ્તામાં મણીને મેના મળી ગઈ. મણી તેને જોઈ ચમકી. શું મેનાને સાચી વાત કહી દેવી ? હા. હવે તેમ કરવામાં કંઈ વાંધો નથી કેમકે તેના કોલરના પાંચા ચુકતે ભરાઈ ગયા હતા. આવો વિચાર કરી મણી મેના પાસે ગઈ.

“કેમ છે મેના ?”

મેનાએ પ્રથમ તો મણીને જોળખીજ નહિ; કેમકે અહીં વર્ષમાં મણી તદ્દન અદલાઈ ગઈ હતી.

“તમે કાણુ છો, બહેન ?”

“અરે વાહરે ! તું મનેજ લુલી મધ મેના ? હું તો તારી સખી મણી—”

“હા. હા. મણી ! અરે રામ ! બહેન ! તું માંદી હતી ? તારો અહેરો આવો કેમ થઇ ગયો ?”

“બહેન ! મારા પર ભારી આફત આવી હતી—”

“શાની ?”

“તને યાદ છે ? એક વાર તેં મને મોતીનો કાલર પહેરવા આપ્યો હતો”

“હા.”

“તે મેં જોઇ નાખ્યો હતો.”

“જુડી ! તે તો તું મને પાછો આપી ગઇ હતી.”

“મેં તને બીજો કાલર ખરીદી આપ્યો હતો અને અમે ધણી ધણીઆણી એ રાત દિવસ મહેનત કરી હમણાંજ તેના પછસા ચુકવ્યા.....”

મેના ચમકી. તે મણી તરફ સ્થિર નજરે જોઇ રહી: “થું તું ખરા મોતીનો કાલર ખરીદી લાવી હતી ?”

“હા. તને તારા કાલરમાં જરા પથ ફેર લાગ્યો હતો ?”

“નાહિ...અરે રામ રામ ! તમે ભોકાએ નકામું દેહને કષ્ટ આપ્યું. મારો કાલર તો અનાવડી મોતીનો હતો !—”

“હું !—”

મણીની મનોદશાનું વર્ણન કોઇ કરી શકશે.

દુધવાળી.

સુર્યનાં આગકિરણો પૃથ્વી પર નાચી રહ્યાં હતાં. ખેતરોમાં ઉભેલા લીલા પાકની સુગંધથી વાતાવરણમાં માધુર્ય રેડાતું હતું. મધમાખીઓ ગણમણાટ કરતી પુષ્પે પુષ્પે ભ્રમતી હતી અને રામા પટેલના કોઢારમાં દોરો આરામથી ઉભેલા હતા.

એ સ્ત્રીઓ-મા ને દિકરી-દાઢમાં મોટી તાંબડી લઈ કોઢારમાં ગઈ. અને માન હતી. વાહરડાં ઢોડી તેઓએ એકાદ મીનીટ તેમને ધાવવા દીધા. અને પછી ગાયો દોહવા માંડી. ધીમે ધીમે બેડ જણીએ છ સાત માથો દોહી અને દુધથી ભરેલી તાંબડી લઈ બંને ઘરમાં જવા નીકળી.

અચાનક દિકરી ઉભી રહી. તેણે તાંબડી નીચે મુકી અને ધાસની બીજાતપર બેમી રડવા લાગી.

તેની મા આગળ ચાલતી હતી. પાછળ પગલાં ન સંભળાવાથી તેણે પાછું જોયું અને દીકરીને રડતી જોઈ તે અજબ થઈ બેલી:

“શું છે ?”

જુવાન, લાંબી ખુબસુરત ગંગાએ દુઃખદ સ્વરે જવાબ વાલ્યોઃ
“મારાથી તાંબડી ઉંચકાતી નથી.”

તેની મા તેના તરફ શંકાથી લ નજરે જોઈ રહી.

“કેમ ? તને શું થયું છે ?” તે તકુડા.

“હું થાકી મઠ છું.....”

‘જ્ઞાને લીધે’

“ઓ મા ! હું ભારેપગી છું.”

આ ચઢદો સાંભળતાંજ બૂલી-મંગાની મા-આશ્ચર્યચકિત થઈ ગઈ. તેણે તાંબડી નીચે મૂકી અને જલ્દી પોતાના કાનપર વિશ્વાસ ન હોય તેમ જોતી: “તું-તું ભારેપગી છે ?”

“હા.” ગંગાએ કહ્યું

ભયભીત લુલી રડતી ગંગા તરફ જોઈ રહી. તે પછી તેનો ચહેરો સખત થયો.

“રાંડ ! તું ક્યાં કાણું કરી આવી ? તારો માટી મરી ગયાને તો એ વરસ થયા ને હજુ તારું નાતરું તો થયું નથી !”

“એ બધી રથલાના માડાની મ્હોંકણું છે.” ગંગા આ સમયે જરા શાંત થઈ હતી, તેણે ખુલાસો કર્યો.

વૃદ્ધ લુલી બરાં ચઢાવી ઉભી હતી. તે કંઈ કંઈ વિચાર કરતી હતી. ‘એ તેની દીકરીનો આશક કોઈ સારા ધરનો હશે; તો મામલો સંભાળી લેવાશે. આવી દશામાં આવનાર ગંગા પહેલીજ ખી નથી. એના જેવી તો ઘણી મળેવતી થઈ છે. પણ એ

રાંડે કોઇ સારા ધરનો જોત્યો હોય તો સાઈ.....” આવા વિચાર તેના મનમાંથી પસાર થઇ ગયા.

“ત.રી આવી દશા કોણે કરી ?”

“રથલાએ.” ગંગાએ સધળી વાત રહી દેવાનો દરજ્જો કર્યો હતો.

આ નામ સાંભળતાંજ છુટી લાલપીળી થઇ ગઇ. અને તેણે ગંગાને બે માર લાત લગાવી દીધી. ગંગા સામી ન થઇ; તેણે એક બે લાત ચુકવવાનોજ પ્રયત્ન કર્યો. કોઠારમાંની માયો મા દીકરીની લજામ અજાણ્યથી જોઇ રહી હતી.

ગંગાને લાત મારવાથી છુટીના યુસ્સે જરા નરમ પડ્યો અને તે પરીસ્થિતિનો વિચાર કરવા લાગી.

“રાંડ કાળા મહેાની ! તને ખીજે કોઇ મલ્લોજ નહિ કે માડાવાળા રથલા પર મોઢી પડી !”

“મેં એના માડાનું બાકું આપ્યું નહોતું !”

* * *

આ બનાવ આ રીતે બન્યો હતો,

દર બુધ અને શનિવારે ગંગા તાલુકા ગામમાં દુધ, દહીં વેચવા જતી. તે રથવારે સાત વાગે માથા પર દુધ, દહીંની મટુકી મઢાવી ઉપડતી. અને ધોરી રસ્તા પર જઇ તે રથલાના

ગાડાની રાહ જોતી. રથેયો રોજ ગાડું જોડી તાલુકા ગામમાં જતો હતો.

ગાડામાં મટલાં મુઠ્ઠી ફૂદકો મારીને ગંગા તેમાં જોસી જતી. ભારે તેના મોઢક અવયવો જીવાન રથાની નજરે પડતાં. તે કોઠવાર ગંગાનો હાથ પકડી તેને ગાડામાં જોસવામાં મદદ કરતો અને તેની મોઢક દેહ તરફ વિકારી નજર ફેંકી હસતો. ગંગા તેના હાસ્યથી નારાજ થતી નહિ.

તાલુકા ગામનું પાદર આવતા ગંગા ગાડામાંથી ઉતરી પડતી અને પોતાની મટુકીઓ મથે ચઢાવી રથાને જે આના બાડાના આપી “હુધ બેવું છે” નો મધુર ટફકો કરતો ચાલી જતી.

“એક બોઢી આપ—” એક દિવસ રથાએ ગંગાને કહ્યું. ગંગા તેના તરફ મદભરી નજરે જોઈ રહી. તે હસી પડ્યો. દર વખતે તેને રથાને બળે આના બાડાના આપવા પડતા હતા. અને તે ગંગાને ભારી ભામતા હતા. એકવાર તેણે ગાડાવાળાને કહ્યું: “જો રથા! હું હમેશા તારા ગાડામાં આવું છું એટલે તારે જરા એકું બાડું લેવું જોઈએ.”

“જોહ! તારી પામે બાડું મારે છેજ ડાલુ? અને ફક્ત એક બોઢી આપ, ગંગા!

“એટલે?”

તે ખડખડ હસી પડ્યો. ગંગા સમજી.

“તું મને કેવી સમજે છે?” તે ગુસ્સે થઇ ચાલી ગઇ. રથાએ વિચાર કર્યો કે કોઇ દિવસ તે નમ્યા વિના રહેવાની નથી.

આ બનાવ પછી દર વખતે બાડુ ભેતી વખતે તે મંગા પાસે ચુંબનની માગણી કરતો. મંગા હવે તેની આવી વાત સાંભળવાને ટેવાઇ ગઇ હતી એટલે તે તેને મશ્કરીમાં ઉડાવતી. “આજે નહિ. શનિવારે.”

એક દિવસ મંગાએ વર્ષના બાડાની ગણતરી કરવા માંડી. મહીને એક રૂપિયાના હિસાબે તેણે રથાને બાર રૂપિયા ખટાવ્યા હતા. ગરિબ મામડીઓને આ રકમ મોટા વારસા જેવી લાગી. અને તે વસંત રતુની એક સુંદર પ્રભાતે બાડાવાળાની મથુક બની. તે પછી તેને બાડું આપવાની જરૂર રહી નહિ.

તથા મહીના પછી તેને બીજર પડી કે તે ગર્ભવતી થઇ છે.

*

*

*

આ બધી વાત તેણે પોતાની માને વિગતવાર કહી સંભળાવી. ભુલી ગુસ્સાથી શીડી પડી ગઇ હતી.

“તું કેટલા દિવસથી મહત્ત મુસાફરી કરે છે?”

“ચાર મહિનાથી?”

“ચાર મહિનાથી? એટલે ચાર રૂપિયા બાડાના બચ્ચા ખર્ચે?”

“હા.”

“ તારી ખાત્રી છે કે તું ભારેખમી છે ?”

“ હા.”

“ તેં રધાને એ વાત કહી છે ?”

“ નહિ.”

“ કેમ નહિ.”

“ કેમકે તે જો જાણે તો ફરીથી ભડકું માગવા માંડે.”

જુલી થોડીકવાર વિચાર કરતી ઉભી રહી. તે પછી દુધની તાંબડી ઉપાડી તે બોલી:

“ વાર, વાર, ચાલ, ઉભી થા ! આપણે વિચાર કરી એનો કંઈ ઉપાય કરશું. પણ જોજો ! અને ભાં સુધી રધાને આ વાત કરતી ના. હજી એ ત્રણ મહિના ભાડું બચી જશે.”

“ કું કંઈ નહિ કહું મા !” નીચી નજરે પોતાની માની સાથે ધરમાં જતાં ગંગાએ કહ્યું.

ભુલકંઠા ભરથાર.

ઝુવાનીમાં વસંત કેવી ભોક્ષિણ લાગે છે ? વૃદ્ધાવસ્થામાં એજ રસીલી વસંત કડવા ઝેર જેવી થઈ પડે છે. જમણીમાં વસંત જોતાં યુવાનીના રમ્ય આનંદોનું શોકમય રમરણ થતાંજ આંખમાં પાણી ભરાઈ આવે છે અને ચામડી પર કરચલી વાળનારી વૃદ્ધાવસ્થાનો અંત લાવવા માટે મૃત્યુને નિમંત્રણ કરવાનું મન થઈ જાય છે. યુવાનીમાં મુંબઈમાં હું મસ્ત આખલાની માફક ફરતો હતો. ત્યારનો આનંદ ? આહ ! શી વાત કરું ?

“ ધણા ધણાં વર્ષોની આ વાત છે કદાચ ડાહ્યે તે સાચી પણ નહિ લાગે. હું તે સમયે પચીસ વર્ષનો હતો. મુંબઈમાં તરતનોજ આવેલો હતો. મારી ઝુવાની ઉછળી રહી હતી” અઠવાડી-આમાં છ દિવસ એપ્રિલમાં મોટા મોટા ચોપડા ઉધામી રવિવારને દિવસે રમ્ય મળતા કેટલો આનંદ થાય છે તે વર્ણવવાની જરૂર નથી. તે વખતે રવિવારે અમે કેવી મજા કરતા હતા ! આજે તો રવિવાર પણ અળખામણો થઈ પડ્યો છે.

પણ હું મારી વાતજ કહું.

રવિવારની રહવારે હું વહેલો જાગ્યો મારા હૈયામાં હર્ષની છાજ ઉડતી હતી. બારીમાંથી બહાર ડોકીયું કરતાં ઉત્સાહજનક મુખના કિરણોએ મારો સત્કાર કર્યો. હું મોજ મારવાના ધરાદાયી સાંતાક્રૂઝ જરા માટે સ્ટેશન પર ગયો. ટ્રેન આવી. મારા જેવા

અનેક સહેલાણીઓ મન માનતી મોજ કરવા નીકળી પડ્યા હતા. સાંતાક્રુઝ જઈ હું કુદરતની લીલા જોવા નીકળી પડ્યો. તે વખતે આજના જેવું સાંતાક્રુઝ નહોતું, તે તદ્દન નાનકડું હતું. દરિયાળી વનસ્પતિ જ્યાં ત્યાં ખીલી રહી હતી. વસંતની મીઠી દુતિ કોકિલા કુકુ કુકુ કરીને પ્રેમીઓને કોઈ દિવ્ય મંત્ર બજાવતી હતી. હું એક વૃક્ષની ધટામાં જઈ સૂતો. મારી આંખ મળી ગઈ. અરથો એક કલાક આરામ લઈ હું જાગ્યો ત્યારે અચાનક મારા તરફ એ જણુ આવતાં જણાયા. એક સ્ત્રી હતી અને એક પુરુષ હતો. મને કોઈ બોલાવતું હોય એવો મને ભાસ થયો. મારા કવિતાપ્રિય સ્વભાવને લીધે મને જરા ઝુસ્સો ઉપજ્યો, પેલી સ્ત્રી પોતાનો નાળુક દાઢ દલાવી મને બોલાવતી હતી. તેનો સાથી ખભે કાટ નાખી ‘સુ-સુ’ કરી રહ્યો હતો. ખંનને ચાકેલાં જણાતાં હતાં. હું તેમની પાસે જઈ ઉભો.

“ભાઈ ! આ રસ્તો કયો છે તે કહેશો ? એમણે મારી આગળ ડંકાસ મારી કે એમને આ રસ્તાની પુરી માહિતી છે; પણ તમે જુઓ છો કે અમે ભુલા પડ્યા છીએ.”

“બહેન ! તમે પારલા છોડી સાંતાક્રુઝથી દુર વાંદરા જવાના રસ્તા પર છો.”

પેલી સ્ત્રીએ પોતાના ધણી તરફ ધિક્કાર ભરી નજર ફેંકી.

“શું ? આપણે પારલામાં જમવા જવાના છીએ અને ત્યાંથી ભળતીજ જગ્યાએ તમે મને લઈ આવ્યા ?”

તે યુવાન અને મોહક હતી. તેની કાળી મારકણી આંખો મને જોઇને હસી રહી હતી. મેં તેને કહ્યું કે હું પણ પારના જવાનો છું. તે અર્થસુચક હસી. અમે બંને વાતે વળગ્યાં મારી સાથે મર્યાદા ભારતી ભારતી તે પોતાના ધણીને ધમકાવતો હતો જોવામાં જાણે બકવાનો રોગ થઇ આવ્યો હોયની તેમ તેના ધણીએ ચીસ પાડી: “અરે ! રામ રામ !”

“તમે હંમેશનાજ એવા રહ્યા ! તમેજ કહ્યું હતું કે હીરાલાલ ગીરગામ રહે છે. પણ તે ત્યાં નહોતો. તમે કહ્યું હતું કે મંઝા ધાટણે ચોરી કરી નહોતી જ્યારે ખરી ચોર એ હતી. તમેજ કહ્યું.....” તે દયાહીન રીતે પોતાના ધણીના ઢાંચે જાહેર કરવા લાગી.

“પણ સાંભળ તો ખરી ! આ બાઇને આવી વાતમાં શા રસ પડવાનો હતો ?” કહી તેણે તેની ભૈરોને બોલતી અટકાવવાની મિથ્યા કોશિષ કરી અને અંતે એક નિઃવાસ નાખી ચુપ રહ્યો.

અચાનક એ જુવાન સ્ત્રી મારા તરફ જોઇ અજોષ સ્મિત સાથે બોલી: “જો તમને વાધો ન હોય તો અમે તમારી સાથેજ પારના આવીએ. કે જેથી ફરીથી ભુલા ના પડીયે.

“ધણીજ ખુશીથી ચાલો.”

અમે આશ્ચર્ય, પેલી રમણી છેક મારી પાસે ચાલતી હતી. એક બે વાર તેના શરિરનો સ્પર્શ થતાં મને રોમાંચ થવા લાગ્યો, તે વાચાળ હતી અને અનેક પ્રશ્નોની એકી સાથે ચર્ચા કરી શકતી. તેનો

ધણી અમારી પાછળ ચાલતો હતો અને પાગલની પેઠે આમથી તેમ નજર કર્યા કરતો હતો. સાથે સાથે તે “ટીપુ ટીપુ” એવો અવાજ કાઢવા કરતો હતો.

“તમે ટીપુ ટીપુ કેમ બકવા કરો છો?” આખરે મેં પુછ્યું.

“આહ !” તેણે નિશ્વાસ નાખ્યો: “ટીપુ મારો લાડકો કુતરો છે અને એ બિચારો ક્યાં જોવાઈ ગયો. તેની મને સમજ પડતી નથી. જો ટીપુ નહિ મળે તો તે આ જંગલમાં છુપે મરી જશે.”

“તેમાં તમારો વાંક છે. તમે તદ્દન મુર્ખ ગણા છો.” તેની પત્નિએ પુછ્યાંબલિ આપી.

મધ્યાન્હ થવા આવ્યો હતો. સૂર્ય સપ્ત તપી રહ્યો હતો. અચાનક તેનો ધણી ઉભો રહ્યો તે જોઈયો.

“અરે ! રામ ! વળી હું જુલી..” કહી તે પોતાના મજવા તપાસવા લાગ્યો.

“વળી શું ગુમાવ્યું?”

“મારી પાકીટ. તેમાં ત્રણસો રૂપિયા હતા.”

રમણીનો મ્હેરો ગુસ્સાથી લાલ લાલ થઈ ગયો.

“તમે તે કંઈ માણસ છો ? અરે રામ ! મારા ક્યા જન્મના પાપે આવા મુર્ખા સાથે પાનું પકડ્યું. જાઓને પાકીટ રેમધી લાવો. જો પાકીટ શોધ્યા વિના આવશો તો હું તમને ઘરમાં

ધાલવાની નથી. હું આ જાણ સાથે પારલા જઈશ. આવા સખત તડકામાં હું સેકાઈ જવા માંગતી નથી.”

“વારં પછુ તું મને ક્યાં મળશે?” તેનો ધણી નમ્રતાથી બોલ્યો.

“મણીલાલને ત્યાં આવજો.” કહી તેણે અજબ હિમ્મતથી મારો હાથ પકડ્યો. તેનો ધણી પાછળ રહ્યો અને અમે આગળ ચાલ્યાં. રસ્તામાં વૃદ્ધોની હારો હાર હોવાથી તડકાનો જીદ અમને ન નડ્યો. ચિતળ પક્ષનની મીઠી લહેરી આવી રહી હતી. મારે પડખે એક સ્વરૂપવંતી સ્ત્રી ચાલતી હતી. તેનો મુલાયમ હાથ મારા હાથમાં હતો અને તેણી મને ગલગલીયાં થતાં હતાં, અમે એકલા પડ્યા પછી થું બોલવું તે મને સુઝ્યું નહિ. તે નીચું જોઈનેજ ચાલતી હતી અને તેની ઉન્નત જાતી ધડકા રહી હતી. એકબીજાના હાથમાં હાથ લાપ અમે એક ધોરી રસ્તા પર આવી પુગ્યાં.

“આ રસ્તો કયે ગામ જશે?” મેં એક મજબૂર જેવા માણસને પૂછ્યું.

“જુદુ—”

“પારલાનો રસ્તો?”

“તે તો પહેલું રહેશે.”

અમને જણાયું કે પારલાનો રસ્તો છોડી અમે જુહુને રસ્તે
જઈ ચઢ્યા હતા. મેં મારી મધુરી સાથી તરફ જોયું. તે હસી.

“હવે?” મેં પૂછ્યું.

“હવે શું? જુહુ ચાલો, મને સખત જીખ લાગી છે.”

“જુહુમાં મારો એક મિત્ર છે.”

“તો તેને ત્યાં ચાલો.”

અમે જુહુ ગયા. મારો મિત્ર ઘરનાં નહોતો. પણ તેના
માફરોએ મને ઓળખ્યો. તેણે મારી જાડાદારને મારી સ્ત્રી માની
લીધી. અમને એક સુંદર ગોરડામાં ઉતારો આપ્યો. થોડીજ
વારમાં ભોજન તૈયાર થયું. સાંજ સુધીમાં અમારા હૃદય ખુલી
ગયા. મેં તેને રાત રહી જવાની સુચના કરી.....

તે કમુદ્ર થઈ. અમે પ્રેમમાં પાગલ થઈ ગયાં. ખીજે દિને
હું તેને ઘેર પહોંચાડી આવ્યો ત્યારે તેના પતિએ મારો ઉપકાર
માની મને રહા પી જવાનો આગ્રહ કર્યો. એ જીભકણા બરથારે
પોતાની પતિની સંભાળ લેવા માટે મારો આભાર માન્યો અને
હું રહા પી વિદાય થયો.

જાંઘીમાં આ પહેલીજ વાર મેં પરસ્ત્રીના પ્રેમનો દહાવો
લીધો હતો.

તમે જાણો છો કે અંધારામાંજ છો !

મહાન અંગ્રેજી ડોક્ટરો, પ્રોફેસરો તથા દેશી વહદો
અને હકીમોના અંધો પરથી રચાયેલું

વિલાયતી કોકશાસ્ત્ર

ભાગ-૧-૨ સચ્ચીત્ર.

દરેક ભાગનો રૂ. ૧૫, ખંનેના રૂ. ૩.

વી. પી. પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ.

વશીકરણ વિદ્યા-વાંઝીયામેણું ટાળવાના ઉપાય, સ્ત્રીને રાજ
રાખવાની ખુબી, મનપસંદ બાળક પેદા કરવાની વિદ્યા;
વિગેરે અનેક વિષયોથી ભરપૂર આ પુસ્તક દરેક
ગૃહસ્થને વાંચવા ભલામણ છે.

વીલાસ ઓશીસ,

૧૮૧, બજારગેટ સીટ, કોટ, મુંબઈ.

ટાઈપીસ્ટ ગર્લ.

(૧)

જુનાગઢમાં કેવળણી પુરી કરી રમાનંદ મુંબઈમાં નોકરી કરવા આવ્યો અને ટાઈપીસ્ટ તરિકે એક સોલીસીટરોની પેઢીમાં નોકરી મલી જવાથી આનંદરોઝ પરના પન્નાલાલ ટેરેસમાં રહેવા લાગ્યો. ત્યાંથી દરરોજ રટાં. દશ વાગે જસમાં એસી ઓફીસે આવવા નીકળતો ત્યારે તેજ વખતની જસમાં એક યુરેઝીયન કુમારિકા પણ તેની નજરે પડતી. રમાનંદ મુંબઈ આવ્યા પછી સુધરેલો નાગર થઈ ગયો હતો. એકલો રહેવાથી 'ખર્ચ' વધુ નહિ આવતો હોવાથી તથા સાહેબોની મહેરબાની થાય તેથી કે તેની કામના સ્વભાવ સુલભ આસપાસની પરિસ્થિતિને અનુકુળ થઈ રહેવાની વ્યવહારિક બુદ્ધિથી તે ઠંઝઝ પોશાક પહેરતો અને તેથી તેને કાઈ હિંદુ ધારી શકે તેમ ન હતું.

રમાનંદ જસમાં યુરેઝીયન કુમારીકાની સામે બેસતો. દિવસે દિવસે વાત વધતી ગઈ અને રમાનંદ જસ સ્ટેશન નજીક આવતાંજ ચંચળ દ્રષ્ટિપાતથી જોઈ લેતો કે મજકુર કુમારિકા તેમાં છે કે નહિ ! તે હોવાની ખાત્રી થયા પછીજ તે જસમાં ચડતો. તે કુમારિકા કુદરતી રીતે અથવા નિત્ય દર્શનના અભ્યાસના પરિણામ રૂપ ઉપજતી લાગણીથી પન્નાલાલ ટેરેસના સ્ટેશન નજીક જસ આવતાં ડોકું બહાર કઢાડી બેતી કે રમાનંદ આવે છે કે નહિ.

કુમારિકા આકર્ષક હતી. રમાનંદ ઝોછો આકર્ષક નહોતો.

રમાનંદ “પ્રથમ દષ્ટિપાતે પ્રણયાનુરાગ” ની જેમ તેને જોતાંજ તેના તરફ આકર્ષણો હતો કારણ કે કેટલીક સ્ત્રીઓમાં જોતાંની સાથેજ પુરૂષ પાગલ બની જાય તેવું-આકર્ષણ હોય છે અને મજબૂર યુરેઝીયન કુમારિકામાં તેમ હતું. રમાનંદને જાણે પુરુષકાળની પીઠાન હોય તેમ લાગતું હતું, અને તેથી તે તેના મધુર રૂપાળા મુખ સામું કેટલીક વાર તો એટલી બધી વખત ટીકીને જોઈ રહેતો કે પેલી રમણી શરમાઈને પોતાના સૌંદર્યમાં વધારો કરતી લાલ-લાલ થઈ જતી.

થોડા દિવસમાં તે તેઓ ગાઢ પરિચિત હોય એમ દેખાવા લાગ્યાં. જે કે તેમની વચ્ચે સંભાષણ ઓછુંજ થયું હતું. કોઈક વખત બીડ હોય ત્યારે દબાઈ ચંપાઈને નજીકમાં પણ બેસવું પડતું છેવટે સંભાષણ પણ શરૂ થયું અને વાત આમ આગળ વધી. રમાનંદને લાગ્યું કે તેને તે કુમારિકાની જરૂર છે. તેના વગર તે જીવી શકશે નહિ એમ તેને લાગતું તે તેને કેમ પ્રાપ્ત કરી શકશે તે આશા વિચાર પણ તેનાથી સદન થતો નહિ હવે તેઓ પરસ્પર સલામ કરતાં શેકહેન્ડ કરતાં અને કોઈ વાર સાથે ચાલી થોડે દુર જતાં. રવિવારે બંને મલતાં નહિ ત્યારે તેઓના જીવ વ્યથા બની જતા તથા સોમથી શનિ સુધીની આતુરતાથી રાહ જોવાતી. તે કુમારિકાને પણ તેને માટે અનુરાગ ઉત્પન્ન થયો હતો.

(૨)

આગે અસમાં રમાનંદ દાખલ થયો કે તરતજ તે બોલીઃ
 “ શહેનશાહ કાબુલના અમીર આવવાના છે. તેથી અમારી
 ઓશીસ અર્થો દીવસ બંધ છે. શાહની સ્વારી ગેંઠ કારવીને
 સાંજના ટાઇમસરજ આવશે. એમ કહેતી આવી છું.”

પછી વળી ધુજતા લાગણીભર્યા આવાગે તે બોલીઃ “ હું
 તમને ખરું કહી દઉં છું કે હું બીજી છોકરીઓ જેવી નથી. હું
 તો હમણાં સુધી સીધી સાદી પ્રમાણીક છવન ગુનરતી આવી
 છું અને મારા માન મર્યાદા સાચવે એવા સાથેજ હું ફરવા
 હરવા ગઉં છું બાકી જેવા તેવા સાથે તો નહીંજ.”

રમાનંદને તો શું બોલવું તે સુજ પડી નહિ. આખરે મુત્સ-
 દાપણું તેની વહારે ધાયું અને બોલ્યો “ હવે શાહને શું જોવા છે ?
 આપણને જગ્યા પણ સારી નહિ મળે. ઇચ્છા હોય તો જોગેશ્વરીની
 શુદ્ધ સુધી ફરી આવીએ. બહુ મગ્નતી જગ્યા છે.”

“ તમે હમણાં વાતો થાય છે તેવા જુવાનની જેમ વંતો તો
 તો હું નહિ આવું. નહિ પણ.....”

“ હવે ચાલોની. કંઈ નહિ થાય. હું તમને શું કરી નાંખવાના
 છું અને તમે ક્યાં બાળક છો ? ” આમ કહીને જરા દરમ્યા તેના
 હૃદયમાં કામવાસના અને પવિત્રતા વચ્ચે ચુધ્ધ શર થઈ ચુક્યું
 હતું. પણ તેણે મન સાથે પવિત્ર રહેવા વિચાર કર્યો હતો. કામવાસના

તથા એકાંતને જીતવાની-પોતાના રૂપિ મુનિયોનાં સનાતન સત્યોને ખોટાં પાડવાની પુરાણની ચાલતી આવેલી એકાંત કે કામથી કોઇ બચી શક્યું નથી. તેવી વાર્તાઓના રેકાર્ડને તોડવાની પ્રબલ ઇચ્છા જન્મી હતી અને તેથી આજે તે કંદર્પહર થવા માંગતો હતો.

તેઓ ઓફીસો ગયાં. સંતલસ મુજબ ટીફીન વખતે જ્યારે ઓફીસો બંધ થઇ ત્યારે ચચંગેટ રેશને હાજર થયાં અને જોગેશ્વરી તરફ ઉપડી ગયાં, અને કલાક પછી તો તે રસ્તે પાણી પડી ગયાં.

કુદરતનો મનોહર દેખાવ હતો. અત્યારે જરા વાદળાં હતાં. સૂર્યનો તાપ તેથી અસર કરતો નહોતો. મંદમંદ પવન વાતો હતો—વનની સુગંધ ગંદેકતી હતી. નિર્જન એકાંત ગાડાવાટે કે પગ કેડી ઉપર તેઓ બંને એકલા-હાથમાં હાથ મેલાવીને સુધરેલી ફેશન મુજબ વાતો કરતાં—આનંદ કરતાં—હરતા રમતાં ભમતા ચાલ્યા જતા હતા.

ગુફા આગળ ગયાં. જરા આગળ પાછળ વધારે એકાંત તરફ ગયાં. એક જરા વધારે અંધારી જગ્યા આગળ ગયાં કારણ કે ત્યાં પાણીનું ટાંકું હતું. એકાદ બાવડે રખડતા દુબળાએ તેને ક્વિથિયન ધારી લીધાં હતાં એટલે તેમને કોઇ અંતરાય નહોતો. રમાનંદ હોશીયાર હતો તેણે ખીસામાંથી એવરો-લાલાનું ભેળ-થોડી તીખી તમતમતી-થોડી ગળી એવી રીતે કાઢી-તેઓએ ભુખથી વનની હવાથી ખાધી—ટાંકાનું પાણી પીધું. રમાનંદે પાન ખાધું. છોકરીને જીનતાનની ઝોળાઓ આપી. વાતો કરતાં જરા વધારે આગળ ગયાં. લીલા ઘાસમાં રમાનંદે માથું કોણીપર ટેકવી કુમારિકા સામું જોતો સુતો.

અર્ધા બેઠા-કુમારિકા પણ વિકાસને-કારણ કે પલાંઠા મારીને તો બેસાય તેમ નહોતું-તેથી અર્ધા વિકાસને બેઠી. બંને વાતો કરતાં હતાં. એવાર પેવાર વાતોતો કંઈ છોડાજ નહોતો. વિવિધ પ્રકારની વાતો હતી.

“હું અરિં સુધી એકલી આવી તેથી તમે મારે માટે કેવું ધારો?” છેવટે લુધ બોલી.

“કેમ એમાં શું?” રમાનદે સામે સવાલ કર્યો.

“કેમ નહિ. મને લાગે છે કે કંઈક ખોટું થાય છે. મને તેવી લાગણી થાય તે પણ પસંદ નથી. જોવની-અમે ક્યાં એકલા છીએ. હું અને મારી માતા! મને કોઈનો સથવારો નહિ. કોઈની સંગતી નહિ. મને તો એવો વિચાર પણ નથી કે હું હવે આમ કેટલોક વખત રહીશ.” આમ કહેતાં તે શરમાઈ ગઈ, જેના જવાબમાં નાગર યુવક રમાનદે તેનો વાતો કરતાં હાલતો હાથ પકડ્યો. હોઠે લગાડ્યો અને હજી તો તે બોલે તે પહેલાં બેઠા થઈ તેને એક ચુંબન ગાલપર લઈ લીધું.

તરતજ તે દુર હટી ગઈ. રમાનદેને હાથથી વારતાં તેણે તેને યાદ આવ્યું કે તેને મર્યાદા ભંગ પસંદ નહોતો. રમાનદે અટકી ગયો.

આથી તેઓ ઉઠ્યાં. રમાનદે બીજી પાન ખાધું. વળી છનતાનની ગોળીઓ લુધએ પણ ખાધી. તેઓ નંદિરના વધારે અંધારા વાળા ભાગ તરફ જાયું પ્રાચિન શિલ્પકામ વખાણતાં હોય તેમ ચાલવા

લાગ્યાં. બંને ઉપલો પ્રસંગ જાણે ભુલી ગયાં. અને અસલની જેમ કરવા હરવાં લાગ્યાં.

દરમ્યાન તેઓ એક શિલ્પ દંપતિ યુગલ સમક્ષ આવી ઉભા ફેરી કાઢેલી મુર્તિઓના હાથ એકમેકમાં ભેગવેલા હતા. મજદુર પ્રતિ માઓ ઉપર વસ્ત્ર નહિ જેવાં હતાં. બંને જણા તે નજીક હાથમાં લા ભેરવી ઉભા રહ્યાં જાણે કે તેનું અનુકરણ કરતાં હોય. બંનેએ એ બીજા સામું જોયું, અને રમાનદે લુહની આંખમાં અને લુહએ રમા નંદની આંખમાં પરસ્પર કંઈક જોયું, રમાનંદે સાહસ કરી લુહ આથમાં લઈ ગાઢ આલિંગન આપી દીધું. લુહ કંઈ પણ બોલી નહિ તેના આલિંગનમાં આસ્વાદ આનંદ અનુભવતી નિશ્ચિત રહી. રમાન ફરીથી તેને જાતિ સરસી દાખી. લુહના હાથ પણ તેના શરીર આસપાસ ફરી વળ્યા. બંને નજીકના એક આસન તરફ ગયાં અને બંને જા પરિણામના વિચાર કરી પણ શકે, બુધ્ધિ ક્ષાપણુ વિવેક ખત્યા પોતાની મદદે બોલાવી પાછા હડી શકે તે પહેલાં તો બંને જા વિજયી કામદેવતા પંચશરથી વાયલ થઈ બ્રહ્મ થઈ ગયાં.

પ્રથમ ભાન લુહને થયું. તે રડવા જેવી થઈ ગઈ. ભય શા લગ્ન તથા ઘરણીથી તે રડવા લાગી, રમાનંદે તેને આશ્વાસ આપવા-થયલી ભૂત ભુલી જવા-સંગેગનુ પરિણામ વિસ્મરણ કરી પુષ્કળ કયું, પણ વ્યર્થ ! લુહ તો વારંવાર કહેવા લાગી. “અરે આ શું થઈ ગયું ! મારી ગંભીર ભુલ થઈ. તમે પુરૂષો સદાના એવા રહ્યા. “રમાનંદે પણ લુહની રડવાથી રાતી થયલી આંખથી આ જેવો થઈ ગયો. તેઓ તરતજ પાછા ફર્યા; જાણે ચોરી કરીને

લાગી જતાં હોય તેમ ! બંને ગ્રાન્ટરોડ ઉતર્યાં. લુઈ એક પણ શબ્દ બોલ્યા વિના છુટી પડી.

(૩)

બીજો દિવસે ન્યારે તે અસમાં મલી ત્યારે તે ઉદાસ તથા અતડી લાગી. તે બોલી “મારે વાત કરવી છે. આપણે ગાડી કરી લઈએ.” રમાનંદે તેમ કયું.”

ગાડીવાળાને કોટ તરફ હંકવાનું કહી તેઓ તેમાં બેઠાં-લુઈ બોલી “ગઈ કાલના પ્રસંગ પછી મને લાગે છે કે હવે આપણે એક બીજાને મલવાનું અંધ કરીએ તે ઉત્તમ છે.”

“કેમ ?”

“એકવાર ભુલ થઈ ગઈ. હવે બીજવાર ભુલ કરવાનો મારો વિચાર નથી.”

હવે રમાનંદે તેને પોતે તેના વગર જીવી નહિ શકે તે સમજાવ્યું. તે ક્રિશ્ચિયન થવાના વિચારમાં હતો તે જણાવ્યું અથવા લુઈએ હિંદુ થવા વિચાર કરવો એમ વિનંતિ કરી. તે લુઈને સુખેથી રાખી શકશે, તેને હંમેશા ચાહશે એવા સોગંદ ઉપર સોગંદ ખાધા. તે તે વખતેજ તેને પરણવા પણ તૈયાર થઈ ગયો પણ લુઈએ વિચાર કરી બીજો દીને જવાબ આપવા જણાવ્યું.

બીજો દિને બંનેમાંથી એક પણ શાણો નિર્ણય કરે તે પહેલાં બંને એક બીજાના આકર્ષણમાં વશ થઈ ગયાં અને પ્રથમ જુવાનીના

મસ્તીભર્યા પ્રેમમાં દિવસો ગળી ગયા. ત્રણ માસ થઈ ગયા એટલે રમાનંદ અકળાવા માંડ્યો. લુધએ તેને જણાવ્યું કે તે માતા થવાની તક્યારીમાં હતી.

રમાનંદ ગભરાઈ ગયો ને ઘેર પછસા મોકલી શકતો નહોતો. તેની વાતો જ્ઞાતિમાં તથા સમાજમાં થવા માંડી હતી. તેને નામદં હિચકારો વિચાર આવ્યો, તેણે લુધને તથા દેવા નિશ્ચય કર્યો અને ઓચિંતો દેશમાં ચાલ્યો ગયો. લુધએ મગરખીમાં થોડો વખત તેની તપાસ કરી નહિ. તપાસ કરતાં સત્ય માલમ પડ્યું ત્યારે તે તેની માતા પાસે ગઈ. રડીને સઘળી હકિકત કહી. ક્રિશ્ચિયન હૃદયવાળી માતાએ દીકરીને માફી આપી. અને લુધએ થોડા માસ પછી પુત્રને જન્મ આપ્યો.

દશેક વર્ષ વિતી ગયાં. દરમ્યાન રમાનંદ પરણ્યો. કુટડી નાગર કન્યા સાથે, તેનાં લગ્ન થયાં. છોકરાં થયાં. પરંતુ સર્વ મરી ગયાં. રમાનંદ એકાકી એકલો વફાદાર ગૃહિણીને યાદ કરતો. કિલકિલાટ કરતાં છોકરાંના શબ્દોને ઝંખતો દુઃખી જીવન ગુળરેવા લાગ્યો. એજ નોકરી. એજ રસ્તો એજ જીવનપ્રવાહ પણ સર્વત્ર નિઃસારના તથા નિરસપણું ! તેને કાંઈ મિત્રો નહોતા. તે ઘરડા જેવો ચિડિયો થઈ ગયો. તે સુખી દંપતિઓને પ્રેમી યુગલોને—રમતાં છોકરાંને જોઈજન રહેતો. પોતાનું સુખ ગુમાઈ ગયલું માનતો તે નિસાસા નાખી મોતની રાહ જોતો.

એક દિવસ તેણે લુધને છોકરાં સાથે જોઈ. એક દશેક વર્ષનો છોકરો અને બીજી ચારેક વર્ષની છોકરી તેની સાથે હતાં. છોકરાં

રમાડતી લુધને તે જોઈજ રહ્યો. તે નજીક જઈ શક્યો નહિ. છોકરો રમતો રમતો તેની નજીક આવ્યો. તેણે જોયું કે તે તેનોજ હતો.

તે રાતના તેને ઉંઘ આવી નહીં. તેણે લુધની તપાસ કરવાનો વિચાર કર્યો.

તેને માલમ પડ્યું કે લુધ એક આગરદાર સારી નિયમિત આવકવાળા તેનીજ જાતિના એક ગૃહસ્થને પરણી ગઈ હતી. જેણે તેને તેની લુધ માફ કરી હતી એટલુંજ નહિ પરંતુ તેના અનૌરસ પુત્રને પણ પોતાનો કરી પાળવા ઉદાર મનથી કશુંલ કયું હતું.

આ પછી દર વખતે જ્યારે તક મળતી ત્યારે લુધ જ્યાં છોકરાંને લઈ ફરવા જતી ત્યાં જઈ તે પહોંચતો. છોકરાંને જોઈ રહેતો. એકાંત એકલવાયું જીવન તેને સાલતું હતું.

એક દીવસ તેણે તેને મલી બધું કહી દેવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેથી જ્યારે તે ફરીથી તે જગ્યાએ ગયો ત્યારે તે એકદમ તેની નજીક જઈ ઉભો અને બોલ્યો: “લુધ ! મને ઓળખેછે કે ?”

તેણે ઉંચું જોયું—તેને ઓળખી ગઈ અને છોકરાંને લઈ ચાલતી થઈ.

બે માણસ પસાર થઈ ગયા. લુધ તેની નજરે પડીજ નહિ. તેણે તેને ઘણા કાગળો લખ્યા પણ તેનો જવાબ મળ્યો નહિ—પોતાના પુત્ર માટે તે અધીરો થઈ ગયો. ગાંડા જેવો થઈ ગયો. તેનો પિતૃ-પ્રેમ હદ કુદાવી ગયો તેથી છેવટે તેણે સાહસીક પગલું ભરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને નીચે મુજબ કાગળ તેના પતિને લખ્યો:

સાહેબ,

મારું નામ આપના મન મુજબ તિરસ્કાર પાર તથા દુઃખપુર્ણ ભુતકાળની યાદિ રૂપ હોવા છતાં આપને-ઉદાર ચિત્ત ધારી સર્વ આશાઓને આપમાં કેન્દ્રિત કરી આ પત્ર લખું છું.

કૃપા કરી મને ક્યારે મલી શકશે તે જણાવશો ?

લી૦ રમાનંદ

બીજો દીનેઆનો જવાબ રમાનંદને મળ્યો કે મંગળવારે પાંચ વાગે તેણે તેને મલી જતું.

(૫)

રમાનંદનું હૃદય બંધ પડી જતું હોય એમ તેને લાગ્યું. આરણ્ય દોકતાં જવાબમાં આવેલી નોકરડીને તેણે માંડ માંડ સર્વ શક્તિઓને એકત્ર કરી પુછ્યું

“મી૦ દેવીડ છે ?”

રમાનંદે તેને લીધો, તેના સીમું સતૃષ્ણ નયને જોઈ રહ્યો. દેવીડ આરીએ જઈ ઉભો. આળક-છોકરો-રમાનંદનો વિચિત્ર વર્તણુકનો અર્થ નહિ સમજવાથી તેની સામે ઉભો રહ્યો. છેવટે તેના ખોળામાં પડેલી હેટ ઉંચકી-રમાનંદના માથા પર ગોઠવી. રમાનંદે તેને બાથમાં લઈ લીધો અને તેના ગાલ પર-મોઢા પર-બાલ પર અને આંખોપર ગાંડાની જેમ ચુંબનને વાર્ષાદ વર્ષાવવા લાગ્યો. આળક ગભરાઈ જઈ પોતાના નાનકડા હાથ આડા ધરતો તેના હાથમાંથી છુટવાની કોશિષ કરવા લાગ્યો.

“ મારી પત્નિએ મને તમારા વિષે વાત કરી છે. મહાશય.”
તેના અવાજમાં નિતિનો ઢોંગ કરતા દાંભિકના અવાજમાં રહેલી નિર્દય-
તા તથા કઠોરતાનો અભાવ હતો.

“ મને મારો પુત્ર ગુમાવવા માટે બહુ લાગે છે.” રમાનંદે કહ્યું.

“ દેવીડે ઘાંટડી વગાડી જેના જવાબમાં આવેલા નોકરને તેણે
જણાવ્યું: “લુછને બોલાવ.”

બંન્ને જણા પરસ્પર જોતાં ખેંસી રહ્યાં.

એક બાળક ઓરડામાંથી બહાર આવ્યો અને પોતે જેને આપ
માનતો હતો તેના તરફ દોડ્યો, દેવીડે તેને ચુંબન કરી કહ્યું “જે-આ
ગૃહસ્થ ખેડા છે એમને એક “ક્રીસી” આપ જેઉં.”

બાળક શરમાતો રમત્યાળ અદાર્થી મનોહર લાગતો તેની નજીક
આવ્યો.

“હાજી. પધારો અંદર” જવાબ મળ્યો.

તે ડરોઈંગ રૂમમાં દાખલ થયો. અને આશંકપુર્ણ હૃદયથી
ખેડો. અને બાળનું બારણું ઉઘડ્યું અને ઉંચો ગંભીર તથા કાળા
પોષાકમાં સજ્જ થયેલો એક ગૃહસ્થ બહાર આવ્યો અને રહેજ
ડોકું નમાવી એક ખુરસી પર ખેડો.

રમાનંદે તેને નીચે મુક્યો. રડવું મહા મહેનતે ખાળવાની કોશિષ
કરતો તે દેવીડને “ગુડ બાઇ” કહી ઉતાવળે ઉતાવળે ચાલ્યો ગયો.

તે પછી રમાનંદનું શું થયું તેની કાઠને ખબર પડી નથી.

(૧૦૪ પાનાનું ચાલુ.)

“મેનકા !”

“મેનકા !...હું એનેજ મળવા આવ્યો છું.”

“હું પણ...”

“કોણ પેલી દરજણ છે તે—”

“હા—હા એજ.”

“હું તો તેનો એક ધાધરો પણ લાવ્યો છું.”

“હું પણ —”

“હું પણ—” નથુભાઈએ કહ્યું.

ત્રણે જણ હસવા લાગ્યા અને પીંજરામાંના વાંદરાઓ તેમની નકલ કરવા લાગ્યા. અંતે જગીરદાર બોલ્યો: “એ એકજ જગાએ અને એકજ વખતે આપણને ત્રણેને બોલાવીને આપણો ફારસ કરવા માગે છે એમ નથી લાગતું ?”

“એમજ લાગે છે...”

“સાળીએ આપણને વાંદરાના પાંજરા પાસે બોલાવ્યા—”

“ચાલો, હું તો જઈ છું.”

“જુઓ, જુઓ, પેલી આવી...”

“તેની સાથે કોઈ પુરુષ છે.”

આ વખતે મેનકા નટવર સાથે તેઓની પાસે આવી પુગી. મેનકા હવે પહેલાના જેવી રંગીલી નહોતી. તેણે ચુન્નરાતણને શોભનો મર્યાદિત પોષાક પહેર્યો હતો. તે ત્રણેને જોઈ હસીને બોલી: “ભાઈઓ ! તમને તસ્તી આપવા માટે મને માફ કરજો. આવો, આ બેંચ પર બેસી આપણે વાત કરીએ. આ મારા પતિ દેવ છે.”

અથા બેંચ પર બેઠા પછી મેનકા બોલવા લાગી:

“ભાઈઓ. તમારી સાથે મેં વતન ચલાવ્યું હતું તેના ખુલાસો કરવા હું આવી છું કેમકે હું કાઠ સોનેરી ટ્રાળીની ફગારી નથી. મેં તમને મારી ખરી ઓળખાણ આપી નહોતી. ખરી વાત એ છે કે હું વલસાડના એક વણિક કુટુંબની કન્યા છું. અને મારે સરલા અને તરલા નામની બે બહેનો છે...”

આ બે નામ સાંભળતાં જગીરદાર અને સુંદરદાસ ચમક્યા.

“સુંદરદાસ !...” મેનકા બેંચ પરથી ઉઠી સુંદરદાસની સામે ઉભી બોલી: “મારી બહેન તરલા મુંબઈ આવી ત્યારે પવિત્ર, આશા-ભરી અને પ્રેમાળ હતી. પણ તે પાછી ફરી ત્યારે તેનું જીવન તુટી ગયું હતું કેમકે કમનસિએ તમે તેને મળી ગયા હતા. તમારા વચનો-તમારા વચનો પર મારી ભોળી બહેને વિશ્વાસ રાખ્યો અને તમે તેને ભ્રષ્ટ કરી. તમારા પાપને પરિણામે તેને એક પુત્ર થયો અને તે જન્મ્યા પછી તમારો પ્રેમ ઠંડો પડી ગયો. તમે તરલાને મળવાનું કમી કરવા માંડ્યું અને તેણે તમારા પુત્રના પોપણ માટે પૈસા માગ્યા ત્યારે

તમે મુંબઈ જેવા વિશાળ શહેરમાં છોડી દીધી. સુંદરદાસ ! તમારું હૃદય ખાટકીથી પણ વધુ કઠર હોવું જોઈએ...વાસના પર અંકુશ ન રહે તેથી મનુષ્ય ભુલ કરે છે...વખત જતાં તેનો પ્રેમ ઠંડો પડી જાય છે. પણ જે સ્ત્રીએ તમારા પર સમ્પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી તમને એક પુત્રની બક્ષીસ આપી હોય તેને તજી દેવાના પાપનું પ્રાયશ્ચિતજ નથી...”

સુંદરદાસ એક અક્ષર પણ ખોલી શક્યો નહિ. તે નીચે મ્હોટે આ વાત સાંભળી રહ્યો.

મેનકા હવે ખગીરદાર તરફ ફરી:

“સરદાર સાહેબ ! તમે મારી બહેન સરલા સાથે એવું જ નિર્ણય વર્તન ચલાવ્યું હતું. તમે સરલાને બ્રષ્ટ કરી-તમારાથી તેને એક પુત્રી થઈ અને તમે મારી બહેનના કાલાવાલા અને રૂદનની દરકાર કર્યા વિના યુરોપની સફરે ચાલ્યા ગયા-મારી બંને બહેનોને વિધવા હતી અને અમારું કુટુંબ ગરીબ હોવાથી મુંબઈની કામ નિશાળમાં નોકરી કરી પેટ ભરવા અહિં આવી હતી, પણ તમારા બંનેના પાપથી મારી બહેનો કલંકિત થઈ. તુટેલા જીવરે રડતી કક-ગતી બંને પોતાના બાળકો લઈ માળાપને ઘેર આવી. મારા માતાપિતા સમજી અને ઉદાર હોવાથી તેઓએ મારી બ્રષ્ટ બહેનોને ક્ષમા આપી આશરો આપ્યો. હું બંનેને રોજ રડતી જોઈ ત્રાસી ગઈ. અને મેં તમારા પર વેર લેવા નિશ્ચય કર્યો.

“હું કુંવારી હતી અને અદાર વર્ણની હોવા છતાં મારી ઇચ્છા શકિત પ્રગટ હતી. આ ગૃહસ્થ સાથે મારા વેશવાળ થયા હતા અને

અમે અન્ને એક બીજાને ચ્હાતા હતા. પણ મારો વિચાર પ્રથમ મારી અહેતાનું વેર લેવાનો હતો. તમારા અન્નના ટેકાણાની મને ખબર નહોતી. હું ફક્ત તમારા નામજ બાણુતી હતી. છતાં ગમે તેમ કરી તમને શોધી કાઢવાના નિશ્ચયથી હું મુંબઈ આવી અને રંગીલી દરજણનો સ્વાંગ ધરી મારી યોજના પાર પાડવા તત્પર થઈ. મારી આખી જીંદગી પૂરી ધાત તો પણ તમને શોધી કાઢ્યા વિના મારે ગામ ન જવાના મેં કસમ લીધા હતા પણ સારે નસિયે તમે પન્ને મને થોડાજ સમયમાં મળી ગયા અને હું આનંદ અને મગ-રીથી કહું છું કે મારું વેર વળી ગયું છે.

“ સુંદરદાસ ! તમારી પાસેથી મેં પણ હવેર રૂપીઆ પડાવ્યા ! તમારા પુત્ર માટે હતા. અને જગીરદાર ! તમારી દોકરી માટે મેં મારા સાત હજાર તુડી લીધા હતા. હવે મારી અહેનના આગકા-સારી રીતે પોપણ થશે અને તેઓ સુખી થશે. ઓલો, સાહેબ ! વે મારું વર્તન તમને દોષ પાત્ર લાગે છે ? તમે પેસાને જેરે રી અહેનોને પાયમાલ કરી હતી અને જે તમારું કવ્યું હોત તો મેં મારા પણ એવાજ લાલ કરત પણ મેં મારા નાજ નખરા રા કામ માટે વાપર્યા અને તમને મુખા બતાવી તમે જેને ન્યાય ક્યો હતા તેને ન્યાય આપવાની આડકતરી રીતે ફરજ પી. ઓલો, હવે તમે મારા પર ગુસ્સે થશો ?...” મેનકાએ પણ પુરું કયું.

“ નહિ. તું આપાદ રમત રમી ગઈ. મેનકા ! તારા વિજય ! હું તને અભિનંદન આપી માન સાથે તારો ઘાઘરો તને પાછો પૂં છું.....” એમ કહી જગીરદારે નોકરના હાથમાંનું બંગલ કાને સાંપ્યું.

સુંદરદાસ લોભી હતો એટલે જગીરદારની પેઠે રાજી ખુશીથી હાર કબુલ કરે એવો નહોતો. પણ તે આ સમયે લાચાર હતો.

“બહેન ! મેં તમને બરાબર ન જાણ્યાં તે માટે માફ કરો તમારી બહેનને મેં અન્યાય કર્યો હતો તે હું કબુલ કરું છું... અમે પુરો કામાંધતામાં સઘળી ડરજ ભુલી જઈએ છીએ. લો, તમારો ધાધરો પાછો લો.”

“પણ મને તમે કેમ બતાવ્યો હતો ?” નયુભાઈથી હવે બોલ્યા વિના ન રહેવાયું : “મેં તો તમારી કાંઈ બહેન મગાડી નથી.”

“નહિ સાહેબ !” મેનકા દસીને બોલી : “પણ મેં તમને ભલા માણસ ધાર્યા હતા અને તમે આ ગૃહસ્થોને હું મળી શકું એવી જગ્યાએ મને લઈ જશો એવી મેં આશા રાખી હતી...”

“પણ મારો પ્રેમ ?”

“મને તેનો ભય નહોતો. તમે વિધુર દેવાની ખોટી વાત કરી હતી તે માટે હું તમને માફ કરું છું કેમકે તમારી મને દરકારજ ન હતી. તમે ત્યારે મારી સાથે આજુબટી છુટ લેવા લાગ્યા ત્યારે મને તમારો સંબંધ છોડી દેવાની ડરજ પડી હતી. તમે મારો ધાધરો લાવ્યા છો કે ?”

“હા-આ રહેલો —”

“એટલે, હવે મારી કરજ પુરી થઈ છે, અને હું તમે ભવિષ્યમાં કોઈ ધાધરાવાળીને હાથે મુખાં ન બનો એવી તમને આશિષ આપું છું.” મેનકાએ ત્રણ ધાધરાના બંડલ લઈ લીધા અને તે પોતાના પતિ સાથે હસતી હસતી વિદાય થઈ ગઈ.

ત્રણે મુખાંઓ હંસગતિથી ચાલી જતી મેનકાને પ્રશંસા અને શરમની લાગણીથી જોઈ રહ્યા !

સંપૂર્ણ.

रा. मधुकरनी रसभरी

वरताशो.

ले इन मगर महत्व अथवा मीनटरीज

ज्याक नी फाट ज्याक ले इन (आर भागमा

सम्पाद) हर भागमा १४ आना

अथवा १४ आना (१४ ... ३. २०००)

भाषानी प्रतणीया ... ३. २०००

विज्ञानी अक्षरान्न ... ३. २०००

महनीपार सायुक्त ... ३. २०००

रोजा साम्पट (साम्पट भाग)

दरेक भागमा ... ३. २०००

आयशाशा ... ३. २०००

विज्ञान आक्षिप्त,

आयशाशा, फाट, सुयोग

